

Брюксел, 27.2.2019 г.
SWD(2019) 1001 final

РАБОТЕН ДОКУМЕНТ НА СЛУЖБИТЕ НА КОМИСИЯТА

**Доклад за България за 2019 г.,
включващ задълбочен преглед относно предотвратяването и коригирането на
макроикономическите дисбаланси**

придружаващ

**СЪОБЩЕНИЕ НА КОМИСИЯТА ДО ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАРЛАМЕНТ,
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪВЕТ, СЪВЕТА, ЕВРОПЕЙСКАТА ЦЕНТРАЛНА БАНКА И
ЕВРОГРУПАТА**

**Европейски семестър за 2019 г.: оценка на напредъка в структурните реформи,
предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси и
резултати от задълбочените прегледи в съответствие с Регламент (ЕС)
№ 1176/2011**

{COM(2019) 150 final}

СЪДЪРЖАНИЕ

Резюме	4
1. Икономическа ситуация и перспективи	9
2. Напредък по специфичните за държавата препоръки	18
3. Общи констатации по отношение на дисбалансите, рисковете и проблемите с корекцията	23
4. Приоритети за реформи	28
4.1. Публични финанси и данъчно облагане	28
4.2. Финансов сектор	32
4.3. Пазар на труда, образование и социална политика	41
4.4. Инвестиции и реформи за насърчване на конкурентоспособността	57
Приложение А: Общ преглед	75
Приложение Б: Анализ на Комисията на устойчивостта на дълга и фискални рискове	86
Приложение В: Стандартни таблици	87
Приложение Г: Инвестиционни насоки относно финансирането по линия на политиката на сближаване за периода 2021—2027 г. за България	93
Позовавания	100

СПИСЪК НА ТАБЛИЦИТЕ

Таблица 1.1: Показатели за финансова стабилност — всички банки в България	14
Таблица 1.2: Ключови икономически и финансови показатели — България	17
Таблица 2.1: Оценка на изпълнението на СДП за 2018 г.	20
Таблица 3.1: Матрица за оценка на процедурата при макроикономически дисбаланси	26
Таблица В.1: Показатели за финансовите пазари	87
Таблица В.2: Водещи социални показатели	88
Таблица В.3: Показатели за пазара на труда и образованието	89
Таблица В.4: Показатели за социално приобщаване и здравни показатели	91
Таблица В.5: Показатели за резултатите и политиката на продуктовите пазари	91
Таблица В.6: Екологосъобразен растеж	92

СПИСЪК НА ГРАФИКИТЕ

Графика 1.1:	Растеж на реалния БВП по компоненти на търсенето	9
Графика 1.2:	Разбивка на потенциалния растеж	9
Графика 1.3:	Регионални различия	10
Графика 1.4:	Промени в текущата сметка	11
Графика 1.5:	Нетна международна инвестиционна позиция	11
Графика 1.6:	Показатели за пазара на труда	12
Графика 1.7:	Равнище на неравенството в доходите	13
Графика 1.8:	Дял на необслужваните заеми от общия размер на заемите и авансите — общо, домакинства и НФП (1)	14
Графика 1.9:	Ръст на вътрешното кредитиране — домакинства и НФП	15
Графика 1.10:	Разлика в надценяването спрямо съотношенията цена/доход, цена/наем и разлики в остойностяването при основния модел (1)	15
Графика 2.1:	Цялостно и многогодишно прилагане на специфичните за всяка държава препоръки през периода 2011—2018 г. към момента (1), (2), (3)	18
Графика 4.1.1:	Степен на прогресивност на данъчното облагане на трудовите доходи в държавите — членки на ЕС, 2017 г.	28
Графика 4.1.2:	Размер на задълженията на държавните предприятия по области на политиката (министерство)	30
Графика 4.2.1:	Показатели, базирани на основните икономически фактори, пруденциални показатели и дълг на НФП	37
Графика 4.2.2:	Разбивка на промените в съотношенията дълг/БВП на НФП на годишна основа (1)	38
Графика 4.3.1:	Пирамида на населението	41
Графика 4.3.2:	Индекс за недостига на работна ръка (1)	44
Графика 4.3.3:	Равнища на икономическа неактивност и дял на неактивните лица	45
Графика 4.3.4:	Разходи за мерки за активиране и участие в тях, 2017 г. и януари—август 2018 г.	45
Графика 4.3.5:	Процент на лицата, изложени на риск от бедност или социално изключване, и неговите компоненти (процент на изложените на риск от бедност — ИРБ, процент на изпитващите тежки материални лишения — ТМЛ, хора, живеещи в домакинства с нулев или много нисък интензитет на икономическа активност — НИИА)	47
Графика 4.3.6:	Риск от бедност или социално изключване по NUTS2, 2017 г.	47
Графика 4.3.7:	Дял на преждевременно напускащите системата на образованието и обучението по райони, 2017 г.	51
Графика 4.4.1:	Номинални разходи за труд за единица продукция	57
Графика 4.4.2:	Процент на изменение на разходите за труд на единица продукция, разбивка	57
Графика 4.4.3:	Реален ефективен обменен курс, дефлатор на разходите за труд на единица продукция (IC-37)	58
Графика 4.4.4:	Промени в експортната цена (в BGN)	58
Графика 4.4.5:	Инвестиции по сектори	59
Графика 4.4.6:	Бруто образуване на основен капитал	60

Графика 4.4.7: Световна банка, „Doing business 2019“ („Правене на бизнес 2019 г.“), показатели:	60
Графика 4.4.8: Регионални различия	69

СПИСЪК НА КАРЕТАТА

Каре 2.1: Фондовете и програмите на ЕС допринасят за преодоляване на структурните предизвикателства и за насърчаване на растежа и конкурентоспособността в България	21
Каре 4.3.1: Мониторинг на резултатите в контекста на Европейския стълб на социалните права	43
Каре 4.4.1: Инвестиционни предизвикателства и реформи в България	62

РЕЗЮМЕ

Силната динамика на растежа в България и стабилността на държавните финанси предоставят възможност за преодоляване на оставащите структурни предизвикателства и за повишаване на потенциала за растеж. Бедността, социалното изключване и неравенството по отношение на доходите все още са сред най-големите в ЕС. Със застаряването на населението и увеличаващия се недостиг на квалифицирани работници, адекватното справяне с тези предизвикателства и ускоряването на икономическия растеж ще зависят във все по-голяма степен от способността на България да проведе структурни реформи. Инвестициите в повишаването на уменията, в инфраструктурата и в научните изследвания и иновации ще подкрепят производителността и ще спомогнат за това България да настигне останалата част от ЕС. Това също така ще засили устойчивостта и конкурентоспособността на отворената българска икономика, особено предвид нарастващите международни рискове. Въз основа на вече постигнатия напредък, властите положиха допълнителни усилия да се справят с установените макроикономически дисбаланси, като укрепиха финансовия надзор и предприеха стъпки за преодоляване на уязвимостта на финансовия сектор ⁽¹⁾.

Икономическият растеж остава стабилен, а пазарът на труда продължава да функционира добре. Реалният брутен вътрешен продукт (БВП) (коригиран спрямо

⁽¹⁾ В настоящия доклад се прави оценка на икономиката на България с оглед на изготвения от Европейската комисия „Годишен обзор на растежа“, публикуван на 21 ноември 2018 г. В обзора Комисията призовава държавите — членки на ЕС, да прилагат реформи, за да направят европейската икономика по-продуктивна, устойчива и приобщаваща. При това държавите членки следва да съсредоточат усилията си по трите елемента от „образцовия триъгълник“ на икономическата политика — осигуряване на висококачествени инвестиции, съсредоточаване на усилията за реформи върху растежа на производителността, приобщаването и институционалното качество, както и гарантиране на макроикономическа стабилност и солидни публични финанси. В същото време Европейската комисия публикува „Доклад за механизма за предупреждение“ (ДМП), с който се постави началото на осмия цикъл на процедурата при макроикономически дисбаланси. В ДМП бе установено, че България трябва да бъде подложена на задълбочен преглед, който е представен в настоящия доклад.

инфлацията) нарасна с около 3,2 % през 2018 г. и се очаква да се увеличи с 3,6 % през 2019 г. и 2020 г., обусловен от вътрешното търсене. Ръстът на реалните заплати ще продължи да подкрепя потребителските разходи, докато инвестициите са поощрявани във все по-голяма степен от финансирането от ЕС. Коефициентът на безработица (5,2 % за четвъртото тримесечие на 2018 г.) е под своето равнище отпреди кризата. Дълготрайната безработица намаля, а младежката безработица спадна под средното равнище за ЕС.

Въпреки своите относително добри цялостни икономически резултати, България настига бавно останалата част от ЕС. БВП на глава от населението, който през 2017 г. се е равнявал на 50 % от средния за ЕС, от 2011 г. насам нараства само малко по-бързо, отколкото средното за ЕС. Растежът на потенциалния БВП се засили през последните години. Това се дължи предимно на подобренията в общата факторна производителност⁽²⁾, докато капиталът и трудът имат скромни приноси. Потенциалът за растеж може да бъде възпрепятстван от неблагоприятните демографски тенденции и нарастващия недостиг на квалифицирани работници, както и от задълбочаващите се регионални различия. Недостигът на работна ръка и планираните увеличения на заплатите в държавния сектор се очаква да стимулират нарастването на заплатите над ръста на производителността до 2020 г., което би могло да доведе до намаляване на разходната конкурентоспособност на България.

Бюджетното развитие продължава да бъде положително. Правителството постигна бюджетен излишък в размер на 1,1 % от БВП през 2017 г. в резултат на подобреното събиране на данъци и по-високия от очаквания номинален (некоригиран спрямо инфлацията) растеж. Що се отнася до разходите, публичните инвестиции започнаха да се възстановяват и заплатите в публичния сектор се увеличиха. Благоприятното общо икономическо положение и като цяло предпазливият подход

⁽²⁾ Мярка за производителност, която измерва въздействието върху общото производство, което не е причинено от традиционно измерваните производствени фактори труд и капитал.

по отношение на публичните финанси се очаква да доведат до траен бюджетен излишък до 2020 г.

Необходими са инвестиции в уменията, социалното сближаване, инфраструктурата и научните изследвания и иновации с цел подкрепа на конкурентоспособността, производителността и процеса на догонване спрямо останалата част на ЕС. Недостатъчните инвестиции са пречка пред модернизиранието на икономиката. Значителният недостиг в България на работна ръка и умения изисква инвестиции в обучението и преквалификацията; решаване на проблема с липсата на цифрови умения; подобряване на качеството и приобщаващия характер на образованието и привеждането му в съответствие с потребностите на пазара на труда; и подобряване на капацитета на публичните служби по заетостта. Инвестициите в транспортната, енергийната и водната инфраструктура ще подобрят условията за привличане на преки чуждестранни инвестиции и ще засилят конкурентоспособността на предприятията. Необходими са повече инвестиции в научноизследователска и развойна дейност (НИРД), за да се даде тласък на производителността, както и да се засилят връзките между предприятията и научноизследователските институти и да се постигне по-добре интегрирана система за научни изследвания и иновации. Ключовите приоритети за подкрепа от Европейския фонд за регионално развитие, Европейския социален фонд плюс и Кохезионния фонд през периода 2021—2027 г. са определени в приложение Г, въз основа на анализа на инвестиционните потребности и предизвикателствата, очертани в настоящия доклад.

Като цяло България постигна известен напредък в изпълнението на специфичните за всяка държава препоръки за 2018 г.

Значителен напредък бе постигнат по отношение на:

- предприемането на последващи мерки в резултат на прегледите на финансовия сектор;

Известен напредък бе постигнат по отношение на:

- подобряването на събирането на данъците и публичните разходи, включително чрез ускоряване на мерките за намаляване на размера на неформалната икономика;
- изпълнението на плановете за действие в областта на надзора във финансовия сектор и осигуряването на адекватна оценка на активите, включително държаните от банките обезпечения;
- увеличаването на пригодността за заетост на групите в неравностойно положение чрез засилване на мерките, насочени към намирането на работа или обучението и чрез подобряване на техните умения;
- осигуряването на качествено приобщаващо общо образование (въпреки това има изоставане в мерките за справяне с особеното положение на ромите и други групи в неравностойно положение).

Ограничен напредък бе постигнат по отношение на:

- модернизиранието на рамката за управление на държавните предприятия в съответствие с международните добри практики;
- завършването на реформата на правната уредба на несъстоятелността и насърчаването на развитието на функциониращ вторичен пазар на необслужвани кредити;
- подобряването на достъпа до здравни услуги, намаляването на преките плащания от страна на пациентите и справянето с недостига на здравни специалисти;
- въвеждането на прозрачна схема за преглед на минималния доход и подобряването на нейния обхват и адекватност.

Що се отнася до напредъка по постигането на националните цели по стратегията „Европа 2020“, България се очаква да постигне своята цел за намаляване на емисиите на парникови газове и увеличаване на дела на енергията от възобновяеми източници. Тя предприе мерки за подобряване на енергийната ефективност, но

потреблението на енергия продължи да бъде над индикативните национални цели. България отбеляза напредък в областта на заетостта, преждевременното напускане на училище и висшето образование, но все още не е постигнала целите си. Положението се влоши по отношение на намаляването на бедността. Не е постигнат напредък по отношение на целта за интензивност на НИРД.

България е изправена пред предизвикателства по отношение на редица елементи от набора от социални показатели, определен в подкрепа на Европейския стълб на социалните права. В България все още се наблюдава един от най-големите дялове на хората, живеещи в риск от бедност или социално изключване, както и високи равнища на неравенство на доходите. Социалните трансфери имат слабо въздействие върху намаляването на бедността. Системата на образованието и обучението продължава да е изправена пред големи предизвикателства, в това число осигуряването на качествено приобщаващо образование и справянето с преждевременното напускане на училище. Нивото на цифровите умения на населението продължава да е много ниско. Въпреки подобренията на пазара на труда нискоквалифицираните лица, ромите и хората с увреждания продължават да се сблъскват със значителни трудности при намирането на работа.

Основните заключения от задълбочения преглед, съдържащ се в този доклад и свързаните с него политически предизвикателства, са, както следва:

Банковият сектор като цяло беше укрепен, но продължава да е налице известна уязвимост. Банките предприеха действия във връзка с препоръките, произтичащи от анализа на качеството на активите от 2016 г., с едно изключение. Новите инициативи през 2018 г. включват нови правила за големите експозиции и идентифицирането на свързани клиенти; подобрени политики в няколко банки за осигуряване на провизии за потенциални загуби по кредити: увеличаване на ставката на

антицикличния капиталов буфер⁽³⁾; и макропруденциални⁽⁴⁾ инструменти за мерки по отношение на заемополучателите. Мерките, които трябва да бъдат завършени, включват преодоляване на проблемите, свързани с оценяването, прилагане на регулаторни инициативи и укрепване на уредбата за реструктуриране на банките по организиран начин.

Реформата на небанковия надзор продължава. Последващите мерки във връзка с прегледа на застрахователните и пенсионните фондове са в процес на изпълнение. Оставащите стъпки включват пълното изпълнение на план за действие, който да създаде подходящ надзорен процес, основан на риска и отчитащ бъдещите развития, и адекватни последващи мерки по нерешените въпроси, изтъкнати от прегледите на небанковия финансов сектор, включително практиките за остойностяване и надзора на групово равнище. Наскоро възникналите проблеми в сектора на автомобилното застраховане все още не са премахнати. Те включват недоразвития модел на ценообразуване и ефективността на Националното бюро на българските автомобилни застрахователи, както и липсата на хармонизирана методика за обезщетенията, определяни от съдиите.

Задължнялостта на частния сектор намалява, но продължава да е висока. Голямата задължнялост на нефинансовите предприятия продължава да бъде предизвикателство, въпреки че намалява през последните няколко години, което отчасти се дължи на устойчивия растеж на номиналния БВП. Въпреки че забавя намаляването на задължнялостта на частния сектор, засилването на кредитната дейност в последно време може да подкрепи увеличаването на инвестициите и растежа. Необслужваните заеми намаляват, което отчасти се дължи на възстановяването на кредитните потоци и на динамиката на вторичния пазар, но остават значително над

⁽³⁾ Изискване за променлив капитал, което има за цел да направи растежа на кредитите по-малко цикличен, а банковата система — по-устойчива.

⁽⁴⁾ Макропруденциалното регулиране има за цел намаляване на рисковете за финансовата система като цяло (или „системния риск“).

средното за ЕС равнище. Неефективността на правната уредба за обявяване в несъстоятелност забавя намаляването на дълга на частния сектор и пререструктурирането на необслужваните заеми.

Наблюдава се подобрение на пазара на труда, подкрепено от икономическия растеж. Равнището на заетост достигна 71,3 % през 2017 г., което е най-високото след присъединяването на България към ЕС през 2007 г. Независимо от трудния старт, по-целенасочените политики за подпомагане на хората да намерят работа или обучение започват да дават резултати, подкрепени от икономическия растеж. Въпреки това някои групи (нискоквалифицираните, младите хора, ромите, хората с увреждания) продължават да се сблъскват с предизвикателства. Намаляването на населението в трудоспособна възраст, недостигът на квалифицирана работна ръка и уменията продължават да бъдат повод за загриженост.

Други основни структурни въпроси, анализирани в този доклад и сочещи конкретни предизвикателства за българската икономика, са следните:

Системата за социална закрила е недостатъчна за справяне със значителните социални проблеми. Голямото неравенство в доходите и големият брой хора, изложени на риск от бедност, показват необходимостта от политики за „активно приобщаване“, чиято цел е да се даде възможност на всеки гражданин да работи и да участва пълноценно в обществото. Тези предизвикателства показват също така необходимостта от целенасочена подкрепа за уязвимите групи, както и по-добра наличност и качество на интегрираните социални и здравни услуги и жилищното настаняване. Адекватността и обхватът на минималните доходи остават ограничени и не съществува обективен механизъм за редовното им актуализиране. Влиянието на данъците и обезщетенията за намаляване на бедността и неравенството е значително по-слабо спрямо средното за ЕС равнище. Това отразява ниското равнище на социалните разходи, неравномерната наличност на социални услуги на територията на страната и ограничените

преразпределителни ефекти на системата за данъчно облагане.

Образователната система се модернизира на всички равнища, но все още са налице значителни предизвикателства. Трайно високите равнища на преждевременно напускане на училище и слабите образователни резултати подчертават необходимостта от значителни инвестиции в образованието. Това е от особено значение за преодоляване на предизвикателствата, свързани с качеството и равните възможности в образованието и грижите в ранна детска възраст, училищното образование и професионалното образование и обучение. Въпреки продължаващите усилия висшето образование не е достатъчно съобразено с потребностите на пазара на труда. Равнището на участието в програмите за учене за възрастни е сред най-ниските в ЕС. Включването на ромите в образованието и голямото въздействие на социално-икономическия статус върху образователните резултати остават проблематични.

Много българи все още са изправени пред значителни пречки при достъпа до здравно обслужване. Публичните разходи за здравеопазване остават много ниски, като формални и неформални преки плащания от страна на пациентите⁽⁵⁾ покриват почти половината от разходите за здравеопазване — един от най-високите дялове в ЕС. Стратегията за дългосрочни грижи е в ход, но изпълнението на плана за действие за националната здравна стратегия е значително забавено.

Реформата на публичната администрация продължава да бъде бавна и не води до достатъчни подобрения, а бизнес средата остава слаба. Институционалните недостатъци, регулаторната несигурност и корупцията продължават да са сред основните пречки пред инвестициите. Напредъкът в областта на обществените услуги е слаб, а качеството им се възприема като ниско. Независимо от добрия като цяло напредък при планирането и отпускането на финансирането от ЕС, административният капацитет продължава да бъде предизвикателство.

⁵ Плащания на място в полза на доставчиците на здравно обслужване.

Разработването и прилагането на обществената политика, както и изграждането на капацитет на всички нива на публичната администрация, следва да се засилят. Практическите ползи от текущите реформи в областта на обществените поръчки са ограничени. Съвкупните покупки са напреднали само на централно равнище, а въвеждането на електронни обществени поръчки се забавя. Положителен е фактът, че предоставянето на публични цифрови услуги за предприятията значително се е подобрило, а въвеждането на електронно управление напредва.

Борбата с корупцията продължава да бъде предизвикателство. През 2018 г. България прие всеобхватна реформа на законодателството за борба с корупцията и създаде нова единна агенция за борба с корупцията, но резултатите все още предстои да се видят. Значителен напредък беше постигнат по отношение на укрепването на независимостта на съдебната система. Въпреки това продължават да съществуват редица предизвикателства, по-специално да се засили отчетността на прокуратурата и общественото доверие в нея, както и да се постигне баланс в работната натовареност между съдилищата. През последните години България преодолява недостатъците в своята правна уредба относно борбата с изпирането на пари, но все още има редица проблеми. Те включват ефективното транспониране на правната уредба на Европейския съюз и използването на финансова информация за разследването и наказателното преследване на финансови престъпления и корупция по високите етажи.

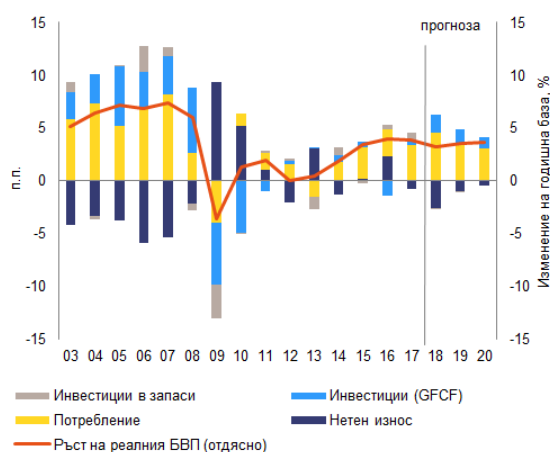
Държавните предприятия страдат от слабо корпоративно управление. Положението на държавните предприятия отразява до известна степен техните системи за управление и контрол, както и предизвикателствата за реструктурирането. В момента се подготвя реформа на уредбата за корпоративно управление, която ще спомогне за преодоляване на сегашните слабости.

1. ИКОНОМИЧЕСКА СИТУАЦИЯ И ПЕРСПЕКТИВИ

Растеж на БВП

Икономиката продължи стабилно да расте. Реалният БВП нарасна с приблизително 3,2 % през 2018 г., обусловен от вътрешното търсене. Повишаването на реалните заплати доведе до увеличаване на доходите и доверието на домакинствата, което стимулира частното потребление. Както публичните, така и, в по-малка степен, частните инвестиции допринесоха за ръста на БВП. Ръстът на потреблението в публичния сектор също се увеличи, най-вече в резултат на по-високите разходи за заплати и междинното потребление. Ръстът на износа се забави вследствие на еднократни събития и поради спада в износа за Турция, докато силното вътрешно търсене подкрепи големия ръст на вноса. Като цяло външната търговия оказва значително отрицателно влияние върху растежа. Силният растеж доведе до положителна разлика между фактическия и потенциалния БВП през 2018 г., която се очаква да продължи да се увеличава през 2019 и 2020 г. съответно до 0,6 % и 1,0 %.

Графика 1.1: Растеж на реалния БВП по компоненти на търсенето

2018—2020 г.: Прогноза от зимата на 2019 г. за растежа на реалния БВП, алтернативно прогноза от есента на 2018 г.

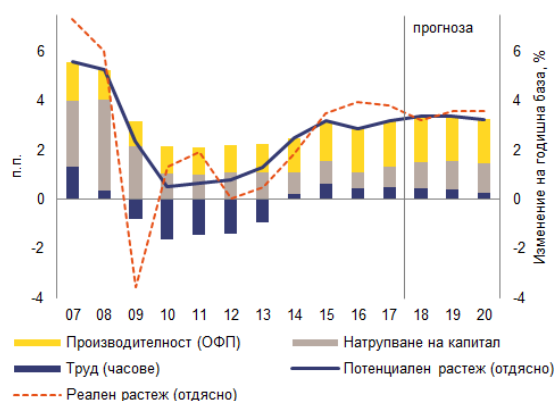
Източник: Европейска комисия

Очаква се, че растежът на заплатите и финансираните от ЕС инвестиции ще продължат да стимулират икономическия растеж. Динамиката на растежа в България се очаква да остане силна, обусловена главно от вътрешното търсене. Ръстът на реалните

заплати ще продължи да стимулира частното потребление. Големото търсене, увеличеното използване на капацитета и финансирането от ЕС се очаква да доведат до увеличаване на инвестициите, докато вносът следва да надхвърли износа, което ще доведе до допълнително намаление в излишъка по текущата сметка. Като цяло растежът на реалния БВП се очаква да се увеличи до 3,6 % през 2019 г., както и през 2020 г. (вж. графика 1.1).

За потенциалния растеж допринесе главно увеличаването на общата факторна производителност. Растежът на потенциалния БВП се засили през последните години, достигайки над 3 % през 2017 г. (вж. графика 1.2). Причината за това бе общата факторна производителност, която нараства непрекъснато от 2014 г. насам. Приносът на натрупването на капитал се сви през последните 10 години и достигна най-ниското си ниво през 2016—2017 г., което съвпадна с началото на новия период на финансиране от ЕС (вж. графика 1.2). Предлагането на работна ръка има сравнително малък принос за потенциалния растеж и се очаква да допринесе дори още по-малко в средносрочен до дългосрочен план поради неблагоприятното демографско развитие и нарастващия недостиг на квалифицирана работна ръка.

Графика 1.2: Разбивка на потенциалния растеж

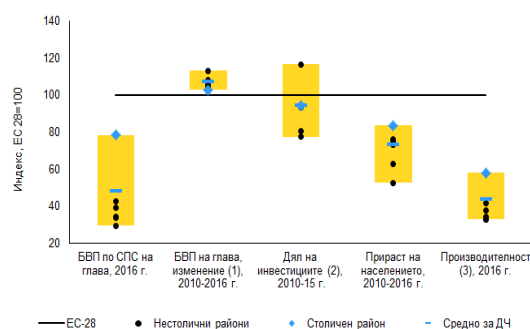
2018—2020 г.: Прогноза от зимата на 2019 г. за растежа на реалния БВП, алтернативно прогноза от есента на 2018 г.

Източник: Европейска комисия

Регионални различия

Сближаването с ЕС става бавно. Ръстът на БВП на глава от населението е по-бърз, отколкото средния за ЕС от 2011 г. насам, но достигна едва 50 % от средния за ЕС през 2017 г. Регионалните различия се увеличават и представляват пречка за конкурентоспособността на страната. Продукцията и доходите в България са много различни, както е показано с коефициента на вариация от 49 % през 2016 г. за БВП на глава от населението. Освен това пет от шестте района за планиране в България са сред 20-те най-бедни в ЕС. Въпреки че представлява едва 18,8 % от населението, София област, генерира близо половината от БВП на страната (графика 1.3). Като процент от БВП, инвестициите са под средното равнище за ЕС, като са налице значителни регионални различия. София привлича повече от половината от нефинансовите преки чуждестранни инвестиции. Други основни получатели на преки чуждестранни инвестиции са поголемите градски центрове, особено в южната част на страната, което подобрява икономическите резултати на тези региони (НСИ, 2018а). Производителността на труда се увеличава непрекъснато от 2008 г. насам (ЕЦБ, 2018б), но все още е значително под средното равнище за ЕС. Тя е особено ниска (под 40 % от средната стойност за ЕС) в трите северни района за планиране и в един регион на юг.

Графика 1.3: Регионални различия

Жълтите зони представляват обхвата на различията между регионите

(1) Разлика в индексни пунктове

(2) Процент от БВП

(3) Брутна добавена стойност на наето лице

Източник: Европейска комисия

Южните региони предоставят по-добри условия за извършване на стопанска дейност. Съществуват значителни регионални различия в икономическия резултат, социално-икономическите показатели, както и в безработицата и равнището на заетост⁽⁶⁾. Това вероятно се дължи на концентрирането на инвестиции и по-добра инфраструктура. Нарастващият капитал привлича квалифицирани лица в секторите с висока добавена стойност, докато в останалата част на страната повишаването на заетостта е съсредоточено в секторите с по-ниска добавена стойност, също и в контекста на изходящата миграция (вж. раздели 4.3 и 4.4).

Инвестиции

Инвестициите се очаква да нарастват, главно в резултат на възстановяването на публичните инвестиции. Считано от 2018 г., общият размер на инвестициите изглежда бавно се възстановява от низходящата си тенденция през предходните години. Публичните инвестиции се увеличават поради това, че започва изпълнението на повече проекти, съфинансирани от ЕС, и се привеждат в действие някои национални инвестиционни инициативи, напр. в транспортния сектор. Според данните публичните инвестиции са се увеличили с 57,8 % през 2018 г. и се очаква да нараснат с около 20 % през 2019 г. и 10 % през 2020 г. Частните инвестиции, чийто принос за растежа беше отрицателен в продължение на няколко години, също са се подобрили и се очаква да продължат да нарастват с около 4 % годишно.

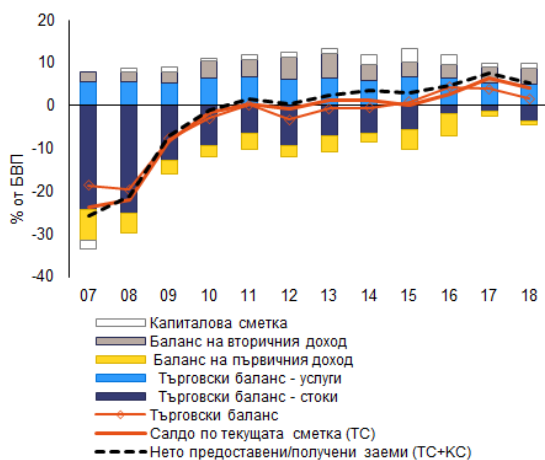
Външна позиция

Салдото по текущата сметка е положително, макар и да намалява. То се оценява на около 3,6 % от БВП през 2018 г. и е значително по-ниско от върховата си стойност през 2017 г. от 6,5 % от БВП (вж. графика 1.4). Това се дължи главно на забавянето на растежа на износа, дължащо се на силния базов ефект, на някои еднократни събития и на спада на износа за Турция. Същевременно силното вътрешно

⁽⁶⁾ Съответно от 2,8 % в София до 11,3 % в северозападния регион и от 74,6 % в София до 57,9 % в северозападния регион (НСИ, 2018б).

търсене стимулира вноса, което доведе до отрицателен принос на нетния износ за растежа на БВП. Този отрицателен принос също се предвижда да спадне през 2019 г. Салдото по текущата сметка остава доста над дефицита от 1,1 %, който структурата на икономиката би могла да обоснове (норма на текущата сметка) ⁽⁷⁾.

Графика 1.4: Промени в текущата сметка

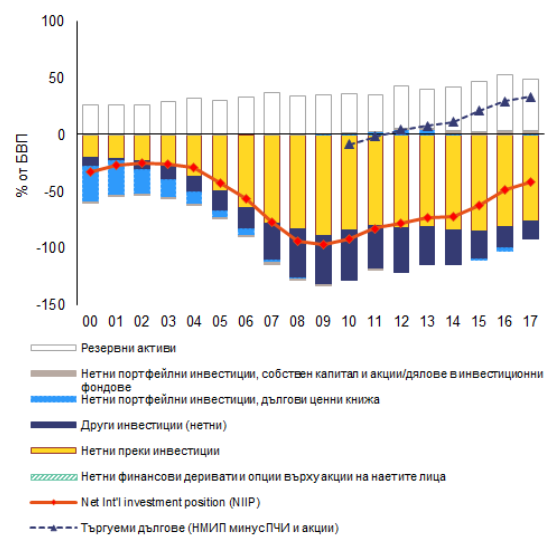
Източник: Европейска комисия, данните за 2018 г. са прогнози, основани на тримесечните данни

Нетната международна инвестиционна позиция (НМИП) продължи да се подобрява. През 2018 г. НМИП се подобри допълнително с 6,3 процентни пункта спрямо края на 2017 г. и достигна -35,5 % от БВП. Структурното подобрене се дължи главно на увеличението на резервните активи, намаляването на задълженията на банките към дружествата майки, както и на увеличаването на чуждестранните активи, притежавани от местни дружества (главно пенсионни фондове, но също и банки). По-малко отрицателната НМИП се дължи също и на укрепването на номиналния растеж и постоянните излишъци по текущата сметка в съчетание с излишък по капиталовата сметка (вж. графика 1.5). НМИП обаче остава над пруденциалното равнище от 35,2 % от БВП, което показва, че по-нататъшно

⁽⁷⁾ За подробности относно методиката вж. Coutinho, L., Turrini, A., Zeugner, S., Methodologies for the Assessment of Current Account Benchmarks, Документ за обсъждане на Европейската комисия 086/септември 2018 г.

подобряване би могло да доведе до по-устойчиви равнища на международния дълг ⁽⁸⁾.

Графика 1.5: Нетна международна инвестиционна позиция

Източник: Европейска комисия

Инфлация

Инфлацията, обусловена главно от цените на петрола, се очаква да намалее през 2019 г. и 2020 г. Годишната инфлация според ХИПЦ е 2,6 % през 2018 г. Ценовият натиск се увеличи поради рязко повишаване на цените на петрола, вторични последици върху цените на храните и увеличения на цените на непреработените храни след слабата реколта през лятото. Регулираните цени също се увеличиха значително през същия период. През следващите години инфлацията се очаква леко да спадне до 2,0 % през 2019 г. и 1,8 % през 2020 г. Силните базови ефекти от цените на енергията се очаква да потиснат ръста на

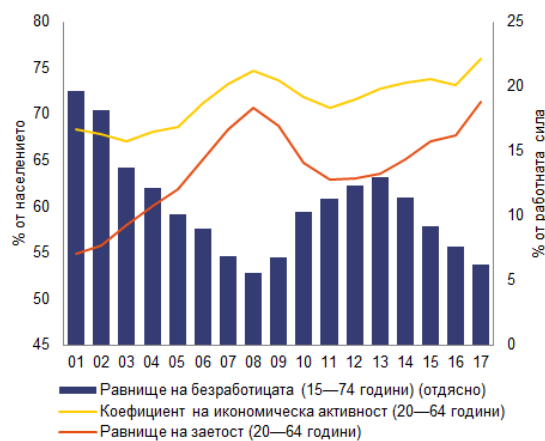
⁽⁸⁾ Специфичният за всяка държава пруденциален праг представлява равнището на НМИП, над което се появява вероятност от възникване на външна криза. Равнището на НМИП, обяснено с основните макроикономически показатели, представлява равнището на НМИП, което би се получило, ако дадена държава е съобразявала текущата си сметка с основните макроикономически показатели от 1995 г. насам. За подробности относно оценката на критериите за НМИП вж. Turrini, A., and Zeugner, S. (2018), Benchmarks for net international investment positions, Документ за обсъждане на Европейската комисия, предстоящ.

инфлацията, докато увеличаването на същинската инфлация, породено от нарастване на реалния располагаем доход и потреблението на домакинствата, ще действа в обратната посока.

Пазар на труда, бедност и социално изключване

Условията на пазара на труда продължават да се подобряват едновременно със силния икономически растеж. Равнището на безработицата намаля за пета поредна година (вж. графика 1.6) и сега е доста под средното за ЕС (5,3 % спрямо 6,5 % през третото тримесечие на 2018 г.), докато равнището на заетост достигна по-високо равнище, отколкото преди кризата (71,3 % през 2017 г. спрямо 70,7 % през 2008 г.). Въпреки тези положителни промени, неблагоприятните демографски тенденции и засилването на недостига на умения поставят все по-сериозни предизвикателства за бъдещия растеж.

Графика 1.6: Показатели за пазара на труда

Източник: Европейска комисия

Затягането на пазара на труда упражнява натиск за повишаване на заплатите. Номиналното възнаграждение на наето лице нарасна с 10,5 % през 2017 г. и се очаква да се увеличи с още 8 % през 2018 г. Този темп е по-бърз от темпа, който можеше да се очаква въз основа на развитието на производителността на труда, цените и равнището на безработицата. Различията в заплатите между отделните региони и сектори са относително високи в

зависимост от това къде има по-голям недостиг на работна ръка. Освен това недостигът на специалисти в ключови области на обществената политика, като например образованието и здравеопазването, ограничава предоставянето на услуги.

Някои групи от населението не са напълно интегрирани на пазара на труда. Въпреки като цяло положителното развитие, все още съществуват структурни предизвикателства. През 2017 г. дълготрайно безработните представляват все още 55 % от безработните, докато процентът на младите хора, незаети с работа, учене или обучение, все още е над средната стойност за ЕС (15,3 % спрямо 10,9 %). Съществуват също така значителни различия в процентите на неактивност и на заетост в зависимост от образователното равнище и съответния регион. Нивата на активност и заетост са по-ниски сред хората, живеещи в селските райони и малките градове, нискоквалифицираните лица и ромите. Въпреки че насочването на активните политики по заетостта се е подобрило, равнището на средствата, отпуснати за обучение, е все още недостатъчно и делът на участниците в мерките за активизиране продължава да е много нисък.

Процентът на хората, живеещи в бедност, все още е много висок, а неравенството по отношение на доходите се увеличава. Въпреки лекия спад, процентът на бедност или социално изключване през 2017 г. беше 38,9 %, което е значително над средното равнище за ЕС от 22,5 % ⁽⁹⁾ (вж. графика 1.7). Неравенството по отношение на доходите се увеличава непрекъснато през последните години, обусловено от постоянното нарастване на приходите в горната част на скалата ⁽¹⁰⁾, както и от постепенното намаляване на дела на доходите на най-бедните домакинства. През

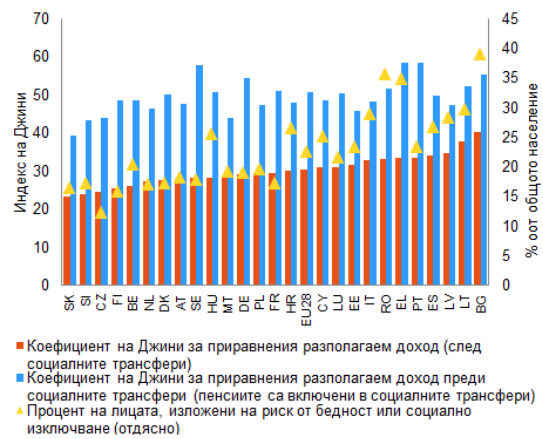
⁽⁹⁾ Данните за доходите от статистическите данни на Европейския съюз за доходите и условията на живот се отнасят за предходната година за всички държави членки, с изключение на Ирландия и Обединеното кралство.

⁽¹⁰⁾ Показателят S80/S50, с който се измерва делът на доходите на най-богатите 20 % от населението спрямо населението със средни доходи, се увеличи от 2,3 през 2012 г. на 2,9 през 2017 г. Показателят S50/S20, с който се измерва делът на средните доходи спрямо най-бедните 20 % от населението, се увеличи от 2,7 на 2,8 през същия период.

2017 г. доходите на най-богатите 20 % от населението бяха над осем пъти по-високи от тези на най-бедните 20 %. Пазарните резултати бяха само леко по-неравностойни отколкото в други държави от ЕС, но в България въздействието на данъците и обезщетенията за намаляване на бедността и неравенството е значително по-слабо. Това отразява ниското равнище на социалните разходи, неравномерната наличност на социалните услуги и ограничените преразпределителни ефекти на системата за данъчно облагане.

Неравенството на възможностите продължава да бъде основно предизвикателство. Образователните резултати и бедността на децата са тясно свързани със социално-икономическия статус на родителите им. Делът на бедност при децата на родители с ниска квалификация е 77,5 % в сравнение с 3,1 % за родители с висока квалификация. Това разделение съществува и в изразените от пациентите неудовлетворени медицински потребности, които възлизат на 6,3 % за най-бедните домакинства в сравнение с 0,9 % за най-богатите домакинства. Достъпът до социални услуги се характеризира с големи различия между селските и градските райони, както и между регионите. Освен това ниското качество на услугите възпрепятства социалното приобщаване на най-уязвимите групи. Семейният доход в гъсто населените райони представлява 141 % от средния приравнен разполагаем доход за страната, а доходът на ромските семейства с деца, живеещи в слабо населени райони, представлява едва 36 % от средния доход.

Графика 1.7: Равнище на неравенството в доходите

Източник: Европейска комисия

Финансов сектор

Икономическият растеж спомогна за допълнителното засилване на коефициента за ликвидност и коефициента на капиталова адекватност на банковия сектор. През септември 2018 г. общите активи на търговските банки бяха с 8,5 % по-големи отколкото през предходната година. Финансирането изглежда относително благоприятно, обусловено най-вече от значителното увеличение на депозитите ⁽¹⁾, като в същото време съотношението на кредитите спрямо депозитите спадна на 72,7 % през юни 2018 г. Домакинствата и нефинансовите предприятия продължиха да внасят депозити главно в местна валута, което е признак за наличие на трайно доверие. Рентабилността се задържа на относително високо равнище през първата половина на 2018 г., а капиталовите позиции като цяло останаха стабилни. Съотношението на общата капиталова адекватност слабо се понижи от 22,2 % през юни 2017 г. на 20,8 % през юни 2018 г. (ЕЦБ, 2018в).

⁽¹⁾ В сравнение с една година по-рано депозитите на домакинствата нараснаха със 7,8 % през септември 2018 г., а тези на нефинансовите предприятия нараснаха с 11,8 % (БНБ, 2018а).

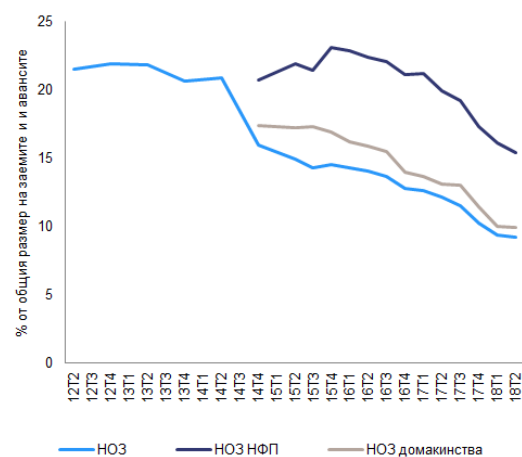
Таблица 1.1: Показатели за финансова стабилност — всички банки в България

(%)	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Необслужвани заеми	-	-	-	-	16,0	14,5	12,8	10,2
от които чуждестранни образувания	-	-	-	-	-	15,8	12,7	9,5
от които НФП и домакинства	-	-	-	-	-	23,4	20,5	16,4
от които НФП	-	-	-	-	20,7	23,1	21,1	17,3
от които домакинства	-	-	-	-	17,4	16,9	13,9	11,4
Коефициент на покритие	42,0	44,4	49,4	53,0	48,9	50,1	51,3	50,6
Възвръщаемост на собствения капитал	6,4	4,7	4,7	4,4	7,2	8,0	11,3	10,2
Възвръщаемост на активите	0,8	0,6	0,6	0,6	0,9	1,0	1,5	1,3
Коефициент на капиталова адекватност	17,4	17,6	16,6	17,0	21,5	21,6	21,5	21,8
Коефициент CET1	-	-	-	-	19,1	19,5	19,8	20,2
Съотношение на капитала от първи ред	15,2	15,7	15,1	16,0	19,6	19,9	20,3	20,6
Съотношение на кредитите спрямо депозитите	-	-	-	-	82,7	73,4	72,4	72,6

Източник: Европейска централна банка, Консолидирани банкови данни; изчисления на Европейската комисия; годишни данни

Въпреки подобренията, необслужваните заеми на нефинансовите предприятия остават високи. Общото съотношение на необслужваните заеми намалю до 9,2 % през юни 2018 г. спрямо 12,1 % през предходната година (вж. графика 1.8). Необслужваните заеми на нефинансовите предприятия също намаляха, но все пак достигнаха 15,4 % от общия размер на заемите и авансите (спрямо 19,9 % за предходната година). Тези равнища са значително над средните стойности за ЕС през юни 2018 г. — 3,4 % като цяло и 6,7 % за нефинансовите предприятия. Напредъкът в реструктурирането е бавен. През първото тримесечие на 2018 г. делът на реструктурираните заеми, повечето от които са необслужвани, намалю съвсем слабо до 5,6 % от общия размер на заемите.

Графика 1.8: Дял на необслужваните заеми от общия размер на заемите и авансите — общо, домакинства и НФП (1)

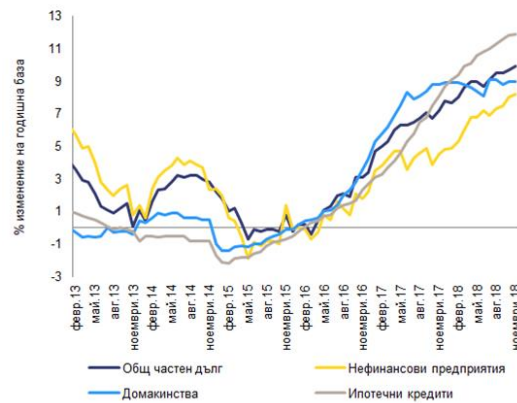

(1) Данните от 2014 г. насам се основават на извадка от FINREP, а данните от преди 2014 г. са преизчислени въз основа на пълна извадка

Източник: Европейска централна банка

Кредитирането продължи да расте с високи темпове. През септември 2018 г. кредитите за нефинансовите предприятия се увеличиха със 7,6 % на годишна база, а тези за домакинствата — с 8,8 % (ЕЦБ, 2018г) (вж. графика 1.9). Жилищните кредити също се ускориха. Те нараснаха с 11,6 % спрямо предходната година, което се дължи на подобрената икономическа среда и увеличаването на доходите на домакинствата.

Графика 1.9: Ръст на вътрешното кредитиране — домакинства и НФП

Въз основа на индекса на условните салда

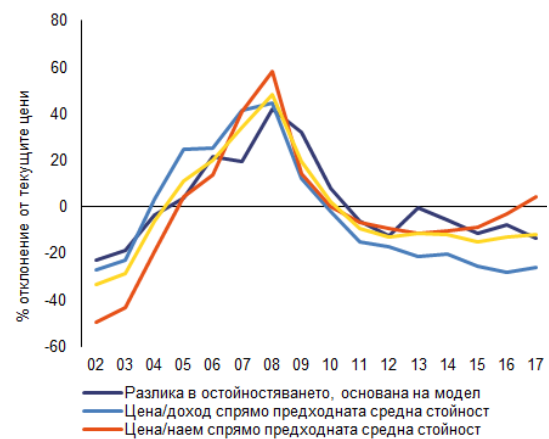
Източник: Европейска централна банка

Цените на жилищата продължиха да нарастват значително. Цените на жилищата, които се увеличават от лятото на 2016 г. насам, нараснаха със 7,5 % на годишна база през второто тримесечие на 2018 г. Регионалните различия остават значителни. Най-големи увеличения бяха отчетени за съществуващите жилища в Пловдив до 14,5 %, а цените в София нараснаха с 8,3 %. Възстановяването на цените на недвижимите имоти изглежда се дължи на повишаването на реалните заплати, увеличаването на доверието на потребителите и ниските лихвени проценти на банките. Освен това предлагането все още не отговаря на търсенето, въпреки че непрекъснатото подобряване на показателя за доверието на строителството представлява положителен сигнал. Инвестициите в жилищно строителство се увеличават, но делът им от БВП все още е под средното равнище за ЕС.

Въпреки високия ръст на цените на жилищата, няма признаци за надценяване. Съотношението цена/доход расте, но все още е под дългосрочната средна стойност (графика 1.10), докато съотношението цена/наем се върна на равнището на дългосрочната средна стойност. Следователно прогнозите за съвкупната разлика в остойностяването показват, че България се възстановява от подценяването на цените на жилищата. Големи увеличения на цените се наблюдават на равнищата под равновесието, а подценяването на цените е наследство от предходния цикъл на

възход и спад в цените на жилищата. Въпреки това неотдавнашното значително увеличение показва, че темпът на възстановяване следва да се наблюдава внимателно, особено за онези региони, които са отбелязали най-висок ръст в последно време.

Графика 1.10: Разлика в надценяването спрямо съотношенията цена/доход, цена/наем и разлики в остойностяването при основния модел (1)

(1) Разлика в надценяването, изчислена като средна стойност от съотношенията цена/доход, цена/наем и разликите в остойностяването при основния модел. Дългосрочните стойности са изчислени за периода 1995—2016 г.

Източник: Европейска комисия

Публични финанси

Бюджетното развитие продължава да бъде положително. Консолидираният държавен бюджет отбеляза излишък в размер на 0,8 % от БВП през 2018 г. Що се отнася до разходите, публичното инвестиране започна да се възстановява, въпреки по-слабия от очаквания напредък при изпълнението на финансирани от ЕС проекти. Увеличението на заплатите в публичния сектор също бе сред основните причини за повишаването на разходите. Що се отнася до приходите, постъпленията от данъци и социалноосигурителни вноски се увеличиха вследствие на благоприятната макроикономическа среда и подобреното събиране на данъци. Това се отнася особено за косвените данъци, като данъка върху добавената стойност и акцизите (вж. също раздел 4).

Средносрочните бюджетни прогнози сочат постоянни излишъци и ниска задлъжнялост.

Публичните разходи за заплати и инвестиции се предвижда да нараснат допълнително през 2019 г. и 2020 г. Тези увеличения обаче се очаква да бъдат частично компенсирани от по-високите приходи от данъци и трансфери. Ако бъдат осъществени по-нататъшни подобрения в събирането на данъци, това би могло да разшири наличното фискално пространство. Цялостната положителна фискална и макроикономическа перспектива допринася за бързото намаляване на публичния дълг, който се предвижда да достигне равнище под 20 % от БВП до 2020 г. Освен това според анализа на Комисията на устойчивостта на обслужването на дълга и показателите за недостатъчна фискална устойчивост, рискът за България е слаб в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план ⁽¹²⁾.

⁽¹²⁾ За подробности вж. приложение Б.

Таблица 1.2: Ключови икономически и финансови показатели — България

	2004-2007	2008-2012	2013-2015	2016	2017	прогноза		
						2018	2019	2020
Реален БВП (на годишна база)	6,9	1,1	1,9	3,9	3,8	3,2	3,6	3,6
Потенциален БВП (на годишна база)	6,0	1,9	2,3	2,8	3,2	3,4	3,4	3,2
Частно потребление (на годишна база)	9,5	1,0	1,5	3,6	4,5	.	.	.
Частно потребление (на годишна база)	2,4	-0,4	0,7	2,2	3,7	.	.	.
Бруто образуване на основен капитал (на годишна база)	16,5	-4,3	2,1	-6,6	3,2	.	.	.
Износ на стоки и услуги (на годишна база)	15,0	2,9	6,1	8,1	5,8	.	.	.
Внос на стоки и услуги (на годишна база)	19,7	-1,1	5,0	4,5	7,5	.	.	.
Принос за растежа на БВП:								
Вътрешно търсене (на годишна база)	10,8	-0,6	1,5	1,2	3,9	.	.	.
Материални запаси (на годишна база)	0,7	-0,7	-0,2	0,4	0,6	.	.	.
Нетен износ (на годишна база)	-4,6	2,2	0,6	2,3	-0,8	.	.	.
Принос за растежа на потенциалния БВП:								
Общо труд (часове) (на годишна база)	1,8	-1,0	0,0	0,4	0,5	0,4	0,4	0,2
Натрупване на капитал (на годишна база)	2,1	1,8	1,0	0,6	0,9	1,0	1,2	1,2
Обща факторна производителност (на годишна база)	2,1	1,1	1,4	1,8	1,8	1,9	1,9	1,8
Разлика между фактическия и потенциалния БВП	1,7	0,4	-1,5	-0,5	0,1	0,3	0,6	1,0
Равнище на безработицата	9,5	9,3	11,2	7,6	6,2	6,0	5,8	5,7
Дефлатор на БВП (на годишна база)	7,5	4,1	0,6	2,2	3,4	2,6	2,4	2,2
Хармонизиран индекс на потребителските цени (ХИПЦ, на годишна база)	6,8	4,6	-0,8	-1,3	1,2	2,6	2,0	1,8
Номинално възнаграждение на наето лице (на годишна база)	8,6	9,8	6,7	5,8	10,5	8,0	7,6	6,3
Производителност на труда (реална, на заето лице, на годишна база)	3,8	2,7	1,8	3,4	2,0	.	.	.
Разходи за труд за единица продукция (РТЕП, икономиката като цяло, на годишна база)	4,5	6,9	4,8	2,3	8,4	4,8	4,0	2,8
Реални разходи за труд за единица продукция (на годишна база)	-2,7	2,6	4,1	0,1	4,8	2,2	1,6	0,6
Реален ефективен валутен курс (РТЕП, на годишна база)	2,8	4,6	4,4	0,9	9,2	5,0	1,6	0,1
Реален ефективен валутен курс (ХИПЦ, на годишна база)	3,4	1,6	-1,4	-0,3	0,7	3,7	-0,8	-1,1
Дял на спестяванията на домакинствата (нетни спестявания като процент от нетния разполагаем доход)	-11,9	-2,6	-1,1	-1,8	-0,8	.	.	.
Частен кредитен поток, консолидиран (% от БВП)	26,6	9,2	2,0	4,1	6,2	.	.	.
Дълг на частния сектор, консолидиран (% от БВП)	86,1	129,4	122,1	104,8	100,1	.	.	.
от който дълг на домакинствата, консолидиран (% от БВП)	16,2	25,0	22,7	20,9	20,4	.	.	.
от който дълг на нефинансовите предприятия, консолидиран (% от БВП)	69,9	104,4	99,4	83,9	79,6	.	.	.
Брутен необслужван дълг (% от общите дългови инструменти и общия размер на заемите и авансите) (2)	3,3	14,7	15,3	11,2	9,0	.	.	.
Предприятия, нето предоставени (+) или нето получени (-) заеми (% от БВП)	-8,1	-0,6	6,2	9,4	7,4	3,1	2,4	2,5
Предприятия, брутен опериращ излишък (% от БВП)	27,1	28,7	29,7	30,3	31,3	26,3	26,4	26,9
Домакинства, нето предоставени (+) или нето получени (-) заеми (% от БВП)	-7,8	-2,8	-0,2	-2,2	-1,5	3,1	2,8	3,3
Дефлиран индекс на цените на жилищата (на годишна база)	24,8	-6,8	1,2	7,1	6,2	.	.	.
Инвестиции в жилища (% от БВП)	3,9	3,4	1,6	2,7	2,9	.	.	.
Салдо по текущата сметка (% от БВП), платежен баланс	-23,9	-6,5	0,8	2,6	6,5	3,6	3,1	3,3
Търговски баланс (% от БВП), платежен баланс	-18,7	-6,7	-0,1	4,3	3,9	.	.	.
Условия на търговията със стоки и услуги (на годишна база)	2,8	1,2	0,7	3,4	0,2	0,2	0,5	0,5
Салдо по капиталовата сметка (% от БВП)	-1,8	1,1	2,2	2,2	1,0	.	.	.
Нетна международна инвестиционна позиция (% от БВП)	-51,5	-88,8	-69,6	-49,2	-41,8	.	.	.
НМИП след приспадане на инструментите без риск от неизпълнение (% от БВП) (1)	.	.	13,0	29,3	33,1	.	.	.
Пасиви по МИП след приспадане на инструментите без риск от неизпълнение (% от БВП) (1)	.	.	58,4	54,6	48,1	.	.	.
Равнище на износа спрямо развитите страни (промяна в % за 5 години)	59,3	25,7	10,9	5,1	14,0	.	.	.
Пазарен дял на износа, стоки и услуги (на годишна база)	.	.	1,6	8,4	5,0	.	.	.
Нетни потоци от ПЧИ (% от БВП)	-25,9	-6,1	-2,8	-1,3	-2,1	.	.	.
Салдо по консолидирания държавен бюджет (% от БВП)	1,4	-1,6	-2,5	0,2	1,1	0,8	0,6	0,6
Структурно салдо (% от БВП)	.	.	-0,9	0,3	1,1	0,7	0,4	0,3
Консолидиран брутен държавен дълг (% от БВП)	25,0	14,8	23,5	29,6	25,6	23,3	21,3	19,5
Съотношение между данъци и БВП (%) (3)	30,9	27,2	28,6	29,0	29,5	30,0	30,2	30,2
Данъчна ставка за едно лице, печелещо средната работна заплата (%)	20,5	21,5	21,6
Данъчна ставка за едно лице, печелещо 50 % от средната работна заплата (%)	12,1	21,5	21,6

(1) НМИП без преки инвестиции и портфейли от акции

(2) Местни банкови групи и самостоятелни банки, дъщерни дружества под чуждестранен контрол от ЕС и извън него, и клонове под чуждестранен контрол от ЕС и извън него.

(3) Показателят данъци/БВП включва условните социалноосигурителни вноски и поради това се различава от показателя данъци/БВП, използван в раздела за данъчното облагане

Източник: Евростат и ЕЦБ към 31.1.2019 г., когато са налични данни; прогнозни данни на Европейската комисия (прогноза от зимата на 2019 г. за реалния БВП и ХИПЦ, алтернативно прогноза от есента на 2018 г.)

2. НАПРЕДЪК ПО СПЕЦИФИЧНИТЕ ЗА ДЪРЖАВАТА ПРЕПОРЪКИ

От началото на европейския семестър през 2011 г. за 75 % от всички специфични за всяка държава препоръки, отправени към България, е постигнат поне „известен напредък“.⁽¹³⁾ За 25 % от тези специфични за всяка държава препоръки е постигнат „ограничен“ „или „никакъв напредък“ (вж. графика 2.1). Бяха предприети мерки в няколко области на политиката, обхванати от специфичните за всяка държава препоръки, но са нужни по-нататъшни усилия за прилагане на реформите, за да има по-осезаеми резултати.

Графика 2.1: Цялостно и многогодишно прилагане на специфичните за всяка държава препоръки през периода 2011—2018 г. към момента (1), (2), (3)

- (1) Цялостната оценка на специфичните за държавата препоръки във връзка с фискалната политика изключва спазването на Пакта за стабилност и растеж
(2) годишна оценка за 2011 г.: Различни категории за оценката на специфичните за всяка държава препоръки
(3) При многогодишната оценка на специфичните за всяка държава препоръки се разглежда изпълнението от първата година на приемане до доклада за страната за 2019 г.

Източник: Европейска комисия

Условията на трудовия пазар продължават да се подобряват. Усилията и мерките на политиката, прилагани от 2012 г. насам за подпомагане на групите в неравностойно положение да получат достъп до пазара на труда, дават резултати. Въпреки това недостигът на работна ръка изглежда е достигнал исторически връх през 2018 г. под влиянието на емиграцията и неблагоприятните демографски тенденции.

⁽¹³⁾ За оценката на други реформи, проведени в миналото, вж. по-специално раздел 4.

Продължават да са налице предизвикателства в областта на здравеопазването и образованието, борбата с бедността и насърчаването на социалното приобщаване. Постигнат бе ограничен напредък в подобряването на достъпа до здравни услуги и намаляването на преките плащания от страна на пациентите, както и в преодоляването на недостига на медицински специалисти. Все още има нерешени въпроси, свързани с въвеждането на прозрачна схема за преглед на минималния доход и подобряването на нейния обхват и адекватност. Известен напредък бе отбелязан в сферата на образованието, но все още има сериозни предизвикателства, свързани с качеството и равнопоставеността, на всички равнища. Включването на ромите и въздействието на социално-икономическия статус върху образователните резултати остават проблематични.

Известен напредък бе постигнат при справянето с редица фискални структурни предизвикателства. България предприе мерки, макар и с известно закъснение, по препоръката да се приеме цялостна стратегия за подобряване на събираемостта на данъците и намаляване на размера на неформалната икономика. Тя официално изтече през декември 2018 г., но предизвикателствата все още съществуват, поради което продължава провеждането на редица мерки и инициативи за подобряване на събираемостта на данъците и за борба с недеklarирания труд. За подобряване на ефективността на публичните разходи органите започнаха проект за преглед на разходите със Световната банка. Правителството също така стартира проект за подобряване на рамката за корпоративно управление на държавните предприятия.

През периода 2015—2018 г. бе постигнат известен напредък в укрепването на банките и другите предприятия във финансовия сектор и в подобряването на надзора на финансовия сектор. Мерките на политиката и положителните макроикономически промени спомогнаха за укрепване на счетоводните баланси и за намаляване на макрофинансовите

рискове, произтичащи от финансовия сектор. Надзорните планове за действие като цяло са изпълнени, като остават някои мерки, които все още са в ход. Консолидирането на постигнатия напоследък напредък ще зависи от пълното прилагане на реформите в надзора и управлението на банките и другите финансови предприятия.

Известен напредък бе постигнат при преодоляването на недостатъците на нормативната уредба на несъстоятелността от 2014 г. насам. На 1 юли 2017 г. влезе в сила процедура за реструктуриране на предприятията, но са необходими мерки, гарантиращи, че тя ще постигне целта си. През 2018 г. реформите спряха, като не се предприемат допълнителни стъпки, въпреки че все още липсват някои елементи на действащата нормативна уредба на несъстоятелността. В по-положителен план, през 2018 г. България поиска помощ за подпомагане на напредъка по реформата в областта на несъстоятелността. Този проект ще доведе до изготвянето на план за справяне с установените пропуски.

България постигна известен напредък в изпълнението на специфичните за държавата препоръки за 2018 г.⁽¹⁴⁾ Налице е значителен напредък в предприемането на последващи мерки в резултат на прегледите на финансовия сектор. Налице е известен напредък в събирането на данъците и в публичните разходи, в изпълнението на плановете за действие за надзор във финансовия сектор и в осигуряването на адекватна оценка на активите, в повишаването на пригодността за заетост на групите в неравностойно положение и в предоставянето на качествено приобщаващо общо образование. Налице е ограничен напредък в управлението на държавните предприятия, правната уредба на несъстоятелността, вторичния пазар за необслужвани заеми, реформите в сектора на здравеопазването и обхвата, адекватността и механизма за определяне на минималния доход.

⁽¹⁴⁾ В обобщаващата таблица в приложението е представена информация относно степента на напредък и предприетите действия в отговор на насоките за политиките от съответната подчаст на специфичната за държавата препоръка.

Таблица 2.1: Оценка на изпълнението на СДП за 2018 г.

България	Обща оценка на напредъка по СДП за 2018 г.: Известен напредък
<p>СДП 1: Да подобри събирането на данъци и публичните разходи, включително чрез ускоряване на прилагането на мерките за намаляване на размера на неформалната икономика. Да модернизира рамката за корпоративно управление на държавните предприятия в съответствие с международните добри практики.</p>	<p>Известен напредък</p> <ul style="list-style-type: none"> • Известен напредък в подобряването на ефикасността на събирането на данъци • Известен напредък в подобряването на ефикасността на публичните разходи • Известен напредък в ускоряването на прилагането на мерките за намаляване на размера на неформалната икономика • Ограничен напредък в модернизирането на рамката за корпоративно управление на държавните предприятия в съответствие с международните добри практики
<p>СДП 2: Да предприеме последващи мерки, произтичащи от прегледите на финансовия сектор, и да изпълни плановете за действие в областта на надзора с цел да засили надзора и стабилността на сектора. Да осигури адекватна оценка на активите, включително банковите обезпечения, чрез подобряване на процесите на оценяване и одит. Да завърши реформата на нормативната уредба на обявяване в несъстоятелност и да насърчава развитието на функциониращ вторичен пазар на необслужвани кредити. (от значение за ПМД)</p>	<p>Известен напредък</p> <ul style="list-style-type: none"> • Значителен напредък в предприемането на последващи мерки по прегледите във финансовия сектор • Известен напредък в изпълнението на плановете за действие за надзор • Известен напредък в осигуряването на адекватна оценка на активите • Ограничен напредък в завършването на реформата на нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност • Ограничен напредък в насърчаването на развитието на функциониращ вторичен пазар на необслужвани кредити
<p>СДП 3: Да повиши пригодността за заетост на групите в неравностойно положение чрез повишаване на уменията и засилване на мерките за активизиране. Да подобри предоставянето на качествено приобщаващо общо образование, особено за ромите и други групи в неравностойно положение. В съответствие с националната здравна стратегия и плана за действие към нея, да подобри достъпа до здравни услуги, включително чрез намаляване на преките плащания от страна на пациентите и чрез преодоляване на недостига на медицински специалисти. Да въведе редовна и прозрачна схема за преглед на минималния доход и да подобри нейния обхват и адекватност.</p>	<p>Ограничен напредък</p> <ul style="list-style-type: none"> • Известен напредък в повишаването на пригодността за заетост на групите в неравностойно положение чрез повишаване на уменията и засилване на мерките за активизиране • Известен напредък в осигуряването на качествено приобщаващо общо образование (въпреки това има изоставане в изпълнението на мерките за справяне с особеното положение на ромите и други групи в неравностойно положение) • Ограничен напредък в подобряването на достъпа до здравни услуги и намаляването на преките плащания от страна на пациентите, както и в преодоляването на недостига на медицински специалисти • Ограничен напредък във въвеждането на прозрачна схема за преглед на минималния доход и подобряването на нейния обхват и адекватност

(1) Настоящата цялостна оценка на СДП 1 не включва оценка на спазването на Пакта за стабилност и растеж.
Източник: Европейска комисия

Карта 2.1: Фондовете и програмите на ЕС допринасят за преодоляване на структурните предизвикателства и за насърчаване на растежа и конкурентоспособността в България

Финансирането от ЕС осигурява значителен принос за публичните инвестиции в България. Финансовите средства, отпуснати от европейските структурни и инвестиционни фондове с цел подпомагане на България да се справи с предизвикателствата на реформите, възлизат на 11,7 милиарда евро за многогодишната финансова рамка за периода 2014—2020 г., което потенциално представлява около 2,8 % от БВП годишно. От тази обща сума 9,87 милиарда евро са от ЕС, а 1,85 милиарда евро — от национално съфинансиране. До края на 2018 г. около 7,27 милиарда евро (74 % от общите средства) вече бяха отпуснати за специфични проекти. В допълнение над 400 милиона евро бяха отпуснати за специфични проекти за стратегически транспортни мрежи чрез специален инструмент за финансиране на ЕС — Механизма за свързване на Европа. Освен това редица български научноизследователски институции, иновативни дружества и отделни изследователи се възползваха от други инструменти за финансиране на ЕС, по-специално „Хоризонт 2020“, по който бяха осигурени около 65 милиона евро.

Финансирането от ЕС помогна за преодоляване на различни предизвикателства, набелязани в специфичните за държавата препоръки от 2018 г. До края на 2018 г. европейските структурни и инвестиционни фондове оказваха значително социално въздействие. Инвестициите в спешната медицинска помощ дават достъп до по-бърза и по-съвременна медицинска помощ на гражданите в цялата страна, включително в отдалечените региони. Децата в уязвимо положение и тези със специални нужди след излизането си от държавни учреждения се реинтегрират в обществото чрез създаването на нови центрове от семеен тип. Цялостната подкрепа за уязвимите групи бе разширена, за да се обхване цялата територия на страната, с подкрепата на Европейския социален фонд. В допълнение към това европейските структурни и инвестиционни фондове допринесоха за действия, целящи повишаване на конкурентоспособността и подобряване на бизнес средата; насърчаване на създаването на работни места; подобряване на пригодността за заетост на уязвимите групи, включително чрез придобиване на умения; и засилване на приложимостта на образованието и обучението за пазара на труда. Хиляди малки и средни предприятия и стартиращи предприятия в приоритетните сектори, като информационните и комуникационните технологии, електронното здравеопазване и инженерството, се възползваха от безвъзмездни средства, заеми и капиталови инвестиции. Що се отнася до услугите в областта на околната среда, милиони хора бяха снабдени с по-ефикасни системи за управление на отпадъците, а стотици хиляди получиха достъп до модерни услуги по пречистване и доставяне на вода, като всичко това допринесе за постигането на по-чиста и по-здравословна околна среда за гражданите. В транспортния сектор се разработват нови участъци от пътища и железопътни линии от трансевропейската транспортна мрежа, успоредно с разширяването на софийското метро и проекти за подобряване на плавателността и безопасността по река Дунав и в Черно море.

Финансирането от ЕС помага за мобилизиране на частни инвестиции. Безвъзмездните средства от Европейския фонд за регионално развитие само за предприятията са мобилизирали допълнителни частни капитали в размер на около 113 милиона евро. Освен това 5,2 % от Европейския фонд за регионално развитие и Кохезионния фонд са заделени за предоставяне на средства чрез финансови инструменти в области, като научни изследвания, развитие и иновации, малки и средни предприятия и предприемачество, енергийна ефективност, градско развитие и управление на околната среда. Тези ресурси ще мобилизират още 247 милиона евро публични и частни инвестиции.

В допълнение Комисията може да предостави специално адаптирана техническа подкрепа по искане на държавата членка чрез Програмата за подкрепа на структурните реформи, за да помогне на държавите членки при изпълнението на поддържащи растежа реформи за справяне с предизвикателствата, набелязани в процеса на европейския семестър, или други национални реформи. България например получава подкрепа за развитие на цифров инструмент, предназначен да

помогне на малките и средните предприятия да спазват законодателството и да укрепи капацитета им да изготвят добри проекти за публично-частно партньорство. Комисията също така подпомага българските данъчни органи в техните усилия за подобряване на контрола на електронната търговия. Освен това през 2018 г. започна работа по изготвянето на преглед на нормативната уредба на несъстоятелността, подобряването на управлението на държавните предприятия и подобряването на административния капацитет на инспектората към Висшия съдебен съвет.

Обемът на операциите, одобрени от Европейската инвестиционна банка и обезпечени от Европейския фонд за стратегически инвестиции, възлиза на 438 милиона евро. Това се очаква да мобилизира общо 2,2 милиарда евро допълнителни частни и публични инвестиции (февруари 2019 г.). България се нарежда на второ място по общия обем на одобрените операции като дял от БВП. Шест проекта, включващи България, досега са били одобрени в рамките на компонента за инфраструктура и иновации на фонда. Те възлизат на 302 милиона евро общо финансиране, което следва от своя страна да генерира инвестиции в размер на 769 милиона евро. В рамките на компонента за малките и средните предприятия бяха одобрени 13 споразумения с банки посредници за обща сума от 136 милиона евро, като се очаква това да мобилизира около 1,5 милиарда евро общи инвестиции. Според прогнозите 9 606 малки и средни предприятия и дружества със средна пазарна капитализация се очаква да се възползват от тази подкрепа. „Биовет“ е ярък пример за такива проекти в България. „Биовет“ е глобално дружество, което работи в сферата на здравето на животните и разполага с няколко производствени обекта. Европейската инвестиционна банка предоставя заем в размер на 100 милиона евро за финансиране на увеличение в равнищата на производство и научноизследователската и развойната дейност. Проектът по Европейския фонд за стратегически инвестиции включва изграждането на два нови производствени обекта в Пещера и в Разград.

Действията на ЕС засилват националните, регионалните и местните органи и гражданското общество. Повече от 690 милиона евро от европейските структурни и инвестиционни фондове бяха отпуснати за укрепване на капацитета на публичната администрация на различни равнища чрез насърчаване на тясното сътрудничество със заинтересованите страни.

За повече информация: <https://cohesiondata.ec.europa.eu/countries/BG>

3. ОБЩИ КОНСТАТАЦИИ ПО ОТНОШЕНИЕ НА ДИСБАЛАНСИТЕ, РИСКОВЕТЕ И ПРОБЛЕМИТЕ С КОРЕКЦИЯТА

В Доклада за механизма за предупреждение за 2019 г. се стигна до заключението, че за България следва да се извърши нов задълбочен преглед, за да се оцени дали дисбалансите остават или са коригирани (Европейска комисия, 2018к). През пролетта на 2018 г. в България бяха установени макроикономически дисбаланси (Европейска комисия, 2018л). Те са свързани по-специално с уязвимости във финансовия сектор в съчетание с висока степен на задлъжнялост и необслужвани кредити в корпоративния сектор в условията на непълна корекция на пазара на труда. В настоящата глава се обобщават резултатите от анализа, извършен като част от задълбочения преглед към процедурата при макроикономически дисбаланси, който се съдържа в настоящия доклад⁽¹⁵⁾.

3.1. ДИСБАЛАНСИТЕ И ТЯХНАТА ТЕЖЕСТ

Банковият сектор отстраняваше пропуските, установени през 2016 г. Вследствие на извършените през 2016 г. прегледи на качеството на активите и стрес тестове бяха подобрени надзорът на ресурсите, инструментите за управление и законодателството за надзор в банковия сектор. Капиталовите и ликвидните буфери на банките се увеличиха, политиките за осигуряване на провизии бяха укрепени, а практиките на отпускане на кредити бяха подобрени. Сред оставащите проблеми са оценяването, окончателното укрепване на банковия надзор и засилването на уредбата за реструктуриране.

Небанковият финансов сектор е в процес на реформиране, но се появили нови предизвикателства. След извършените през 2017 г. прегледи на сектора се подобриха платежоспособността и ликвидността на застрахователните дружества. Прегледите бяха последвани от правни и административни промени, които укрепиха надзорния орган и разработиха ориентирана към бъдещето и

риска система за надзор. Някои действия все още не са приключили, а нови елементи са повод за безпокойство. Сред последните са устойчивостта и ликвидността на застрахователния сегмент за моторни превозни средства, както и доверието в стабилността на системата „Зелена карта“, която поддържа изплащането на обезщетения в случай на трансгранични пътнотранспортни произшествия. Други проблеми са систематичното обжалване на решенията на Комисията за финансов надзор, както и непредвидимостта на съдебните решения. Надзорът на групово равнище продължава да бъде предизвикателство.

Необслужваните кредити и дългът на частния сектор намаляват, но остават на високи равнища. Въпреки намаляването на необслужваните кредити в портфейлите и на риска в счетоводните баланси, необслужваните кредити остават значително над средните за ЕС. През юни 2018 г. необслужваните кредити на нефинансовите предприятия бяха 15,4 %, доста под равнището, регистрирано година по-рано (19,9 %), но повече от два пъти над средното за ЕС (6,7 %). Дългът на частния сектор също намаля от 132 % от БВП през 2013 г. на 100 % от БВП през 2017 г. Това се дължи главно на нефинансовите предприятия, тъй като съотношението на дълга на домакинствата остава сред най-ниските в ЕС. Бремето на дълга на предприятията може да навреди на инвестициите и растежа в средносрочен план.

Силният икономически растеж доведе до стабилно възстановяване на пазара на труда. Степента на икономическа активност продължава да нараства, спомагайки за компенсирането на намаляващото население в работоспособна възраст. В резултат на това равнищата на заетост са по-високи в сравнение с нивата преди кризата. Въпреки подобренията някои групи все още не са напълно интегрирани на пазара на труда, а именно хората с ниска степен на образование, ромите, хората с увреждания и младите хора.

⁽¹⁵⁾ Анализът, който е от значение за задълбочения преглед, може да бъде намерен в раздел 4.2, посветен на финансовия сектор.

3.2. РАЗВИТИЕ, ПЕРСПЕКТИВИ И МЕРКИ НА ПОЛИТИКАТА

Цялостната стабилност на банковия сектор продължи да се подобрява и в момента се провеждат някои важни действия. Силният икономически растеж заедно с действията на банките в отговор на препоръките на регулатора спомогнаха за укрепването на съотношенията за капитал и ликвидност. Някои действия все още са в ход, включително за укрепването на корпоративното управление и управлението на риска. Новите инициативи през 2018 г. включват нови правила за големите експозиции и идентифицирането на свързани клиенти, подобрени политики в няколко банки за осигуряване на провизии, повишаване на равнището на антицикличния капиталов буфер и макропруденциални инструменти за мерки по отношение на заемополучателите. Преразглеждането на ръководството за надзорен преглед и оценка на управление „Банков надзор“ вече приключи и бе прието с решение № 279 от 14 ноември 2018 г. на управителния съвет на БНБ. Мерките, които остават да бъдат изпълнени, включват въпроси, свързани с оценяването, изпълнението на регулаторни инициативи и укрепването на уредбата за реструктуриране на банките.

Ефектът на провежданите в момента реформи върху небанковия надзор зависи от цялостното им изпълнение. Последващите мерки във връзка с прегледите на застрахователните и пенсионните фондове са в процес на изпълнение. Сред оставащите стъпки са пълното изпълнение на план за действие, който да създаде подходящ, основан на риска, далновиден надзорен процес, и адекватното проследяване на нерешените въпроси, изтъкнати от прегледите на небанковия финансов сектор. Въпреки че органите въведоха съответните правни и регулаторни разпоредби, конкретното им изпълнение ще бъде от решаващо значение.

През 2018 г. се появиха нови предизвикателства пред небанковия финансов сектор. Засилва се надзорът на застрахователния сектор за автомобили и премиите значително се увеличиха, но устойчивостта на сектора изисква непрекъснато

наблюдение. Освен това рисковете, произтичащи от някои бизнес модели и стратегии на предприятията, могат да имат последици извън договорите за застраховка „Гражданска отговорност“ за моторни превозни средства. Освен това след решение на Върховния съд наскоро възникнаха предизвикателства, свързани с несигурността относно размера на искове по договори за застраховка „Гражданска отговорност“ за моторни превозни средства. Друго нововъзникващо предизвикателство се отнася до растящите съмнения по отношение на ликвидността на бюрата „Зелена карта“, които се появили през декември 2018 г., след като Международният съвет на бюрата обяви, че е започнал официално наблюдение. Финансовата стабилност на системата „Зелена карта“ ще се повлияе положително, ако своевременно бъдат решени проблемите с неговата ликвидност и управление.

Налице са възможности за допълнително намаляване на необслужваните кредити и на равнищата на дълга в нефинансовия корпоративен сектор. Високите равнища на задлъжнялост и необслужвани кредити отразяват главно положението на нефинансовите предприятия. И двата параметъра намаляваха благодарение на стабилния икономически растеж и нарасналата динамика на вторичния пазар. Органите обявиха намерението си да спазват насоките на Европейския банков орган за необслужваните кредити, които ще се прилагат от 30 юни 2019 г. Подобрения в правната уредба за оценка на обезпеченията биха спомогнали за по-бързото намаляване на необслужваните кредити.

Приключването на реформата в областта на несъстоятелността ще спомогне още повече за намаляване на корпоративната задлъжнялост. През октомври 2018 г. България помоли за съдействие, за да продължи с реформата на нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност. Някои липсващи елементи намаляват ефикасността и ефективността на уредбата. В същото време липсата на подходящи инструменти за мониторинг пречи на правилния анализ на действащите и новите процедури.

Подобренията в пазара на труда бяха подкрепени чрез активни политики по заетостта и икономическия растеж. Безработицата намаля за пета поредна година на 5,3 % през третото тримесечие на 2018 г., като дълготрайната и младежката безработица също спаднаха. Последната намаля повече от наполовина между 2013 г. и 2017 г. от 28,4 % на 12,9 %. Равнището на заетост достигна 71,3 % през 2017 г., което е най-високото от присъединяването към ЕС насам. Въпреки това България продължава да е изправена пред неблагоприятно демографско развитие. Въпреки бавното навлизане по-целенасочените активни политики по заетостта започват да дават положителен ефект наред с икономическия растеж.

новите рискове на пазара на автомобилно застраховане. Като цяло дисбалансите са овладени, но някои слабости във финансовия сектор и все още големият корпоративен дълг налагат допълнителен надзор.

3.3. ЦЯЛОСТНА ОЦЕНКА

Положителните макроикономически развития и действия в областта на политиката доведоха до допълнително коригиране на дисбалансите. Бяха предприети важни стъпки за намаляване на потенциалните макрофинансови рискове, произтичащи от банковия и небанковия сектор. Заедно със силния икономически растеж, те спомогнаха финансовият сектор в България да стане по-силен. Намаляването на задлъжнялостта в частния сектор продължи, благодарение също на силната динамика на растежа, въпреки че равнищата на необслужваните заеми и на дълга на нефинансовите предприятия остават сравнително високи.

Оставащите слабости във финансовия сектор, съчетани със запазващия се относително голям корпоративен дълг, означават, че все още съществува уязвимост. В ход са мерки за преодоляване на уязвимостта във финансовия сектор. Пълното изпълнение и проследяване на неотдашните реформи в надзора и управлението на банките и другите финансови предприятия ще бъде от решаващо значение за допълването и консолидирането на неотдашните усилия. Все още липсват важни елементи от реформата в нормативната уредба на несъстоятелността, които биха подобрили ефикасността на процедурите и производствата. Трябва да бъдат отстранени

Таблица 3.1: Матрица за оценка на процедурата при макроикономически дисбаланси

	Тежест на предизвикателството	Развитие и перспективи	Мерки на политиката
	Дисбаланси (неустойчиви тенденции, уязвимост и свързани рискове)		
Финансов сектор	<p>Банковият сектор подобри своя коефициент за ликвидност и коефициента на капиталова адекватност, подкрепен от силен икономически растеж. През юни 2018 г. общият коефициент на капиталова адекватност бе 20,8 %, а съотношението на кредитите спрямо депозитите — 72,7 %. През септември 2018 г. общите активи бяха с 8,8 % повече от предходната година.</p> <p>Общото съотношение на необслужваните заеми все още е доста над средното за ЕС равнище въпреки допълнителното понижение до 9,2 % през юни 2018 г. Необслужваните заеми на нефинансовите предприятия спаднаха значително, но възлизат на 15,4 % от общия размер на заемите и авансите, което все още е много високо равнище. Кредитирането продължи да расте. То нарасна със 7,5 % за нефинансовите предприятия и с 8,8 % за домакинствата на годишна база до септември 2018 г.</p> <p>Пропуските, установени през 2016 г. по време на прегледите на качеството на активите и стрес тестовете, са в процес на преодоляване, но все още предстои провеждането на важни мерки. Текущите проблеми включват преодоляването на недостатъците, свързани с оценяването, завършване на укрепването на банковия надзор, засилване на уредбата за реструктуриране и осигуряване на умерено съотношение на необслужваните заеми през целия икономически цикъл.</p> <p>Секторът на пенсионните фондове и застрахователният сектор все още са много уязвими, което увеличава необходимостта от стабилен, отчитащ бъдещите развития и основан на риска надзор. Поспециално дейността, свързана с автомобилната застраховка „Гражданска отговорност“, е изправена пред редица предизвикателства, сред които слаби политики на ценообразуване, несигурност по отношение на обезщетенията и заплахи за финансовата стабилност на системата „Зелена карта“. Надзорът и реструктурирането на групово равнище и през границата все още представляват предизвикателство. Освен това прегледът на пенсионните фондове и застрахователните дружества, приключен в началото на 2017 г., подчерта важността на идентифицирането на свързани лица и трудността при оценяването на инвестициите в неликвидни пазари и инструменти.</p>	<p>Банковият надзор се подобри по отношение на ресурсите, управлението и инструментите. Уредбата за реструктуриране също се подобрява. Капиталовите и ликвидните буфери на банковия сектор се увеличиха, обезпечителните политики бяха укрепени, а практиките на отпускане на кредити бяха подобрени. Увеличаването на ставката на антицикличния капиталов буфер и макропруденциалните инструменти за специфични за отделните заемополучатели изисквания могат да допринесат допълнително за намаляване на системния кредитен риск.</p> <p>След ПКА и стрес тестовете, проведени през 2016 г., централната банка отправи препоръки за последващи действия и поиска от две банки да увеличат капиталовите си буфери, но остават опасенията, свързани с рисковете от големи експозиции и експозиции към свързани лица и необходимостта от подобряване на корпоративното управление и управлението на риска в някои банки.</p> <p>През юли 2018 г. България кандидатства за тясно сътрудничество с ЕЦБ, като част от ангажиментите, поети преди планираното заявление за участие в ERM II. В този контекст Европейската централна банка ще извърши цялостна оценка на шест български банки (включваща преглед на качеството на активите и стрес тест). Българската народна банка подкрепя този процес.</p> <p>Небанковият надзор е в процес на реформиране. Въздействието на промените ще зависи от цялостното прилагане на приетите мерки, включително плана за действие за създаване на подходящ надзорен процес, основан на риска и отчитащ бъдещите развития, и правните и регулаторните разпоредби за подобряване на надзорните практики при методите за оценка в секторите на застраховането и пенсионните фондове, сделките между свързани лица за сектора на пенсионните фондове и надзора на групово равнище за застрахователния сектор. Намаляването на риска за счетоводните баланси се подобри.</p>	<p>Банковият надзор е в процес на привеждане в съответствие с добрите международни практики, като се ползва от обратната информация, получена по време на прегледа в рамките на програмата за оценка на финансовия сектор от страна на Международния валутен фонд. Това включва законодателство за надзор на експозициите към свързани лица и преразглеждане на ръководството за надзорен преглед и оценка. Планът за реформа на банковия надзор трябва да бъде приключен. Пълното въздействие на мерките (приети или обявени) ще зависи от цялостното им изпълнение.</p> <p>Бяха предприети действия по препоръките, отправени в резултат на прегледа на застрахователния счетоводен баланс, проведен през 2017 г. Законодателството в областта на небанковия регулатор бе изменено и бяха приети нови вътрешни правила. Кодексът за социално осигуряване беше изменен, като бе включено по-широко определение за понятието свързани лица.</p> <p>Комисията за финансов надзор прие насоки/методически указания за оценката на активите (неликвидни активи) и пасивите в небанковия сектор и разработва основана на риска система за надзор в съответствие с Директива „Платежоспособност II“.</p>

(продължава на следващата страница)

Таблица (продължение)

Корпоративен дълг и намаляване на задължията	<p>Натрупването на дълг в частния сектор през годините преди кризата доведе до нужда от значително намаляване на задължията. Съотношенията на необслужваните заеми намаляват, но остават сред най-високите в ЕС, по-специално за нефинансовите предприятия. Това може да ограничи търсенето и предлагането на кредити, да попречи на инвестициите и да ограничи потенциала за растеж на икономиката.</p> <p>Неефективността на нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност забавя намаляването на задължията на частния сектор и реструктурирането на необслужваните заеми. Процедурите са дълги и събираемостта е слаба в сравнение със средното за ЕС равнище.</p>	<p>Високото равнище на частния дълг (100 % от БВП), по-голямата част от който принадлежи на нефинансови предприятия (80 % от общия дълг), спада, но остава доста над основните икономически показатели. Делът на необслужваните заеми на нефинансовите предприятия също е доста над средното за ЕС равнище (15,4 % в края на юни 2018 г. в сравнение с 6,7 % в ЕС), въпреки постепенното намаляване (19,9 % през предходната година) благодарение на силния растеж на номиналния БВП и на по-активния вторичен пазар. Това намаляване продължава, макар да е ограничено по размер и обхват.</p> <p>Кредитните потоци се увеличават (през септември 2018 г. заемите за нефинансовите предприятия нараснаха със 7,5 % на годишна база), което би могло да доведе до по-големи частни инвестиции и по-силен потенциален растеж.</p> <p>Допълнителни мерки на политиката са необходими за подобряване на нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност, включително прилагане на наскоро приетото законодателство и усъвършенстване на институциите и практиките. Новото производство по реструктуриране, предшестващо производството по несъстоятелност, което е в сила от юли 2017 г., до момента се използва слабо.</p>	<p>Органите обявиха намерението си да се съобразят с Насоките на Европейския банков орган за необслужваните заеми, които ще се прилагат от 30 юни 2019 г.</p> <p>Органите приеха изменения в Закона за кредитните институции, въвеждащи законодателна уредба за макропруденциални мерки, насочени към заемополучателите.</p> <p>Органите поеха ангажимент да идентифицират пропуските и пречките в нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност и да премахнат установените слабости.</p>
--	---	---	---

Заклучения от задълбочения преглед

- Положителните макроикономически промени и мерките на политиката за намаляване на потенциалните макрофинансови рискове, произтичащи от банковия и небанковия сектор, доведоха до допълнително коригиране на дисбалансите. При все това оставащите слабости във финансовия сектор, съчетани с все още относително високия корпоративен дълг, означават, че уязвимостта не е преодоляна. Новите предизвикателства, появили се през 2018 г., налагат решителни действия, а именно да се осигури финансовата стабилност на системата „Зелена карта“ и да се гарантира намаляване на рисковете от някои бизнес модели на дружествата за автомобилно застраховане.
- Намаляването на задължията на частния сектор продължи, също благодарение на силната динамика на растежа, но равнищата на дълга и необслужваните заеми на нефинансовите предприятия остават сравнително високи. Все още липсват важни елементи от реформата на нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност, които биха подобрили ефикасността на процедурите и производствата.
- Като цяло дисбалансите са овладени, но някои слабости във финансовия сектор и все още високият корпоративен дълг налагат допълнителен надзор.

Източник: Европейска комисия

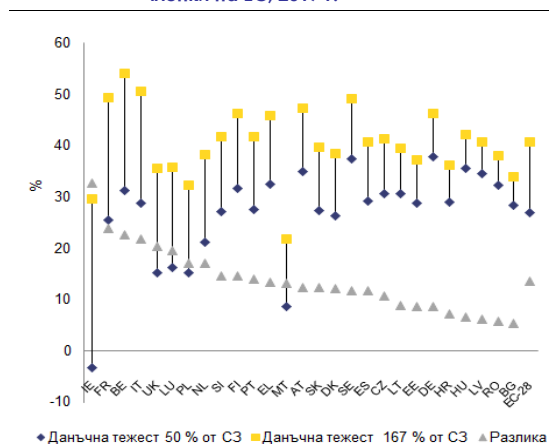
4. ПРИОРИТЕТИ ЗА РЕФОРМИ

4.1. ПУБЛИЧНИ ФИНАНСИ И ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ

4.1.1. ДАНЪЧНА ПОЛИТИКА

Данъчната система е относително благоприятна за растежа, но има ограничен преразпределителен ефект. Общата данъчна тежест в България (29,5 % от БВП през 2017 г.) е една от най-слабите в ЕС. Структурата на данъчното облагане разчита основно на данъците върху потреблението, като данъка върху добавената стойност и акцизите, и набавя относително високи приходи от екологични данъци (2,7 % от БВП). Тази характеристика води до относително благоприятна за растежа данъчна структура. Ограничени са обаче възможностите на българската система за данъчно облагане и обезщетения да намалява неравенствата и да насърчава политики за намаляване на бедността, която е най-сериозната в ЕС (вж. раздел 4.3.) Това отчасти е резултат от неефективността на системата за социални помощи, както и в планирането на данъчното облагане на труда, което е най-слабо прогресивното в ЕС. Разликата между относителната данъчна тежест за лицата с ниски и с високи доходи, е най-малката в ЕС (графика 4.1.1).

Графика 4.1.1: Степен на прогресивност на данъчното облагане на трудовите доходи в държавите — членки на ЕС, 2017 г.

(1) Показателят се основава на данни за данъчната тежест за голямо разнообразие от семейни структури. Данъчната тежест се определя като сумата на данъците върху доходите на физическите лица и вноските за социално осигуряване от наетото лице и от работодателя без семейните надбавки, изразена като процент от общите разходи за труд (сумата на brutните заплати и социалноосигурителните вноски, заплащана от работодателя).

Източник: Европейска комисия въз основа на данни на ОИСР

Въпреки сравнително простата данъчна структура, разходите за спазване на данъчното законодателство остават големи. България прилага стандартна ДДС ставка (20 %), която е близо до средната за ЕС, и една намалена ставка (9 %) за сравнително ограничен набор от продукти и услуги. Ставките на подоходния и корпоративния данък са фиксирани на 10 % и са сред най-ниските в ЕС. Независимо от това България постоянно е слабо класирана по отношение на плащането на данъци в индекса на Световната банка „Doing Business“, особено по отношение на изискванията за спазване на данъчното законодателство за труда и социалните осигуровки. През 2018 г. България спадна от 90-о до 92-о място (Световна банка, 2018).

Сенчестата икономика продължава да бъде предизвикателство. Според прогнозите тя е по-голяма, отколкото в много други държави от ЕС (Европейска комисия, 2018а). Недекларираният труд е един от най-видните признаци на проблема в много промишлени сектори, като например туризма, търговията, ресторантьорството, строителството и селското стопанство. Той се оценява на около една пета от труда и от brutната добавена стойност в частния сектор (Европейска комисия, 2018н), докато броят на лицата, заявили, че са работили без договор, се е увеличил от 55 900 през 2016 г. на 62 700 през 2017 г. (НСИ, 2018в). Други широко разпространени практики са фиктивната заетост на непълно работно време и недостатъчното деклариране на заплатите. Незаконната търговия е друга важна форма на сенчеста икономика. Според наскоро проведено изследване (CSD, 2018) незаконната търговия с тютюневи изделия и измамите с ДДС са намалели, но черният пазар на горива е нараснал до 600—700 милиона лева (300—350 милиона евро).

Бяха предприети редица мерки за борба със сенчестата икономика и подобряване на събираемостта на данъците. За борбата с недекларирания труд бяха предприети мерки, като например гъвкави еднокдневни договори в селското стопанство и изключване от обществени поръчки на дружества, осъдени за

недеклариран труд (през последните 3 години). Главната инспекция по труда и профсъюзите постигнаха съгласие за съвместна инициатива за борба с недекларирания труд, а Националната агенция за приходите изпълнява редица мерки за подобряване на спазването на законодателството в секторите с голям риск, включително недекларирания труд. За увеличаване на доброволното спазване на законодателството Агенцията провежда информационни кампании и проекти за разширяване на електронните услуги за данъкоплатците. Други особено успешни мерки бяха проверките на декларираните от дружествата парични средства и въвеждането на данъчни проверки на движението на високорискови стоки. Много от посочените по-горе мерки са включени в „Единната национална стратегия за повишаване на събираемостта на данъците, справяне със сенчестата икономика и намаляване на разходите за спазване на законодателството“. Стратегията и последният план за действие към нея бяха в сила до края на 2018 г. Органите възнамеряват да запазят най-ефективните мерки и механизми на междуинституционално сътрудничество, въведени със стратегията.

Мерките за подобряване на спазването на данъчното законодателство постигнаха някои положителни резултати. Такъв е по-специално случаят с данъците върху потреблението като ДДС и акцизите, както и за корпоративния подоходен данък. Събирането на приходи от ДДС се увеличи през 2015 г. и особено през 2016 г. и 2017 г. те надвишиха своята данъчна основа. Неизпълнението на потенциалните приходи от данък добавена стойност⁽¹⁶⁾ намаля от 20,6 % през 2015 г. до 13,6 % през 2016 г., то остава обаче малко над средната стойност за ЕС от 12,3 % (CASE, 2018). По подобен начин се развиха и приходите от други данъци върху потреблението, особено акцизите. Напредъкът при подоходните данъци не е еднозначен.

⁽¹⁶⁾ Неизпълнението на потенциалните приходи от ДДС е разликата между очакваните приходи от ДДС (общо дължимия ДДС) и действително събрания ДДС. С него се оценява загубата на приходи поради измами и отклонение от данъчно облагане, избягване на данъци, несъстоятелност, финансова неплатежоспособност и грешни изчисления.

Събирането на корпоративния данък се подобрява почти всяка година от 2012 г. насам. Въпреки това за данъците върху труда резултатите не са толкова положителни, тъй като те се увеличиха по-бавно от възнагражденията на наетите лица, което показва известно влошаване на спазването на законодателството. Това показва още веднъж предизвикателствата, свързани с недекларирания труд.

4.1.2. ПУБЛИЧНИ РАЗХОДИ

Правителството предприе стъпки за подобряване на ефективността на публичните разходи. Въпреки все още големите им нужди разходите в области като социалната закрила, здравеопазването и образованието са сравнително малки. В същото време ефективността би могла да се подобри в области със сравнително високи разходи като например инфраструктурата (вж. Европейска комисия, 2018а). През 2018 г. приключиха някои инициативи на политиката за подобряване на ефективността. Една от тях бе прегледът на разходите, извършен от Световната банка, обхващащ редица обществени институции (министерства и общини). Банката приключи две пилотни проучвания, свързани с полицията и противопожарната дейност и отпадъчните води, и предостави наръчник за бъдещи прегледи от страна на правителството. Правителството все още не е обявило последващи мерки или допълнителни прегледи на разходите. Друга инициатива в тази област е въвеждането на нов набор от показатели за всяка област на политиката в рамките на средносрочната бюджетна стратегия. Основното нововъведение е, че *ad hoc* показателите, използвани досега, бяха актуализирани и завършени. Те ще послужат за основа на оценяването на въздействието на разходите в различните области на политиката през следващите години и ще бъдат използвани в оценката и планирането на бюджета.

4.1.3. БЮДЖЕТНА РАМКА

Фискалният съвет на България постигна известен напредък в осъществяването на

своите дейности. Въз основа на широкия си мандат съветът въведе система за издаване на своите задължителни мониторингови доклади относно годишните и средносрочните фискални планове и относно изпълнението на бюджета и спазването на всички количествени правила, предвидени в Закона за публичните финанси. С неотдашното укрепване на неговия персонал се очаква да се подобри аналитичната обосновка на неговите доклади. Освен това, за да приведе вътрешната фискална рамка в пълно съответствие с Директивата за бюджетните рамки⁽¹⁷⁾, мандатът на Фискалния съвет беше разширен, за да обхване редовните и всеобхватни последващи оценки на макроикономическата и фискалната прогноза на правителството.

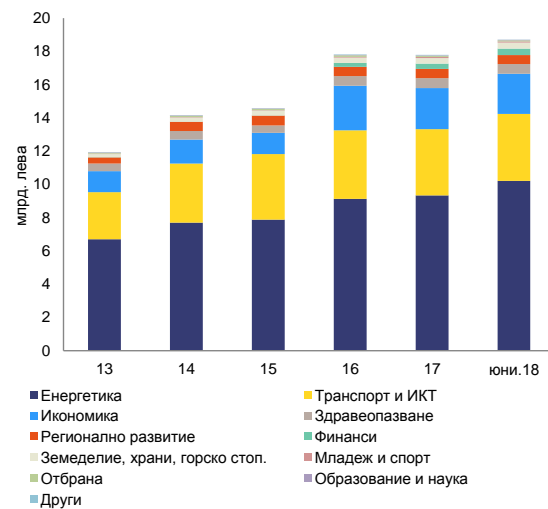
4.1.4. ДЪРЖАВНИ ПРЕДПРИЯТИЯ

Държавните предприятия представляват значителна част от икономиката. В България има над 900 държавни предприятия с всякаква големина на национално и местно равнище. От тях около 220 предприятия, под контрола на централното държавно управление, представляват повече от 90 % от стойността на активите и повече от 70 % от общата заетост. Според данните на Министерството на финансите за 2017 г. тези 220 държавни предприятия осигуряват 5 % от общата заетост и оборотът им представлява около 13,5 % от БВП. Наличието на държавни предприятия е по-видимо в енергетиката, транспорта, водоснабдяването и минния сектор.

Рентабилността на държавните предприятия е относително слаба във всички сектори на икономиката. Доходността на собствения капитал на държавните предприятия систематично е по-ниска, отколкото в частните компании и разликата в България е по-голяма в сравнение с повечето държави от региона. Това важи за всички сектори с изключение на минното дело (вж. Wower, 2017). В областта на енергетиката, транспорта, водоснабдяването и други сектори (включително селското стопанство) частният сектор изпреварва

държавните предприятия с голяма разлика. Част от тази разлика може да бъде обяснена с целите на държавните предприятия и ролята, която често играят в икономиката, включително предоставянето на стоки и услуги с нетърговска цел.

Графика 4.1.2: **Размер на задълженията на държавните предприятия по области на политиката (министерство)**

Източник: Европейската комисия въз основа на данни на българското Министерство на финансите

Икономическото състояние на някои държавни предприятия може да предизвика фискални рискове при липсата на планове за реструктуриране. Фискалните рискове се увеличават в систематично губещите компании и в тези, на които по закон е забранено да изпадат в неплатежоспособност, което означава, че държавата трябва винаги да ги спасява, ако те фалират. Около половината от 18-те милиарда лева (9 милиарда евро) от задълженията на държавните предприятия произлизат от дружества, които са били на загуба през повече от 3 от последните 5 години. Например, губещият железопътен сектор със задължения над 3 милиарда лева (3 % от БВП) през 2017 г. и 2018 г. получи 197 милиона лева възстановима финансова помощ в полза на „БДЖ холдинг“ за погасяване на дългове. През 2017 г. бе разрешена държавна помощ в размер на 223,4 милиона лева под формата на опрощаване на дългове в полза на „БДЖ

⁽¹⁷⁾ Директива 2011/85/ЕС на Съвета от 8 ноември 2011 г. относно изискванията за бюджетните рамки на държавите-членки.

холдинг⁽¹⁸⁾. До момента няма ясен план за реструктуриране, който да подобри оперативните резултати на някое от четирите дружества в сектора („БДЖ - Товарни превози“, „БДЖ - Пътнически превози“, „Холдинг БДЖ“ и Национална компания „Железопътна инфраструктура“). „Холдинг БДЖ“ изглежда разчита на субсидии от постъпленията от концесията на летище София, за която все още не е сключен договор⁽¹⁹⁾.

Финансовото състояние на държавните енергийни предприятия донякъде се подобри, но инвестициите в сектора продължават да бъдат предизвикателство.

„Български енергиен холдинг“ ЕАД, АЕЦ „Козлодуй“ и мините в басейна на река Марица („Мини Марица-изток“) значително подобриха своите финансови резултати (от третото тримесечие на 2017 г. до третото тримесечие на 2018 г.), но финансовото състояние на Националната електрическа компания и особено на Топлоелектрическата централа „Марица изток 2“ се влоши. Двете дружества отчетоха нетни загуби през последната година, свързани главно с по-големите оперативни разходи поради нарастващите цени на квотите за емисии. Ниската рентабилност и ресурсна ефективност в съчетание със слабото корпоративно управление вредят на инвестициите, което от своя страна би могло да попречи на стабилността и надеждността на системата. Инвестициите в енергетика са спаднали от 4,1 % от БВП през 2012 г. на 0,7 % от БВП през 2017 г.

Подготвя се реформа на уредбата за корпоративното управление.

Икономическите резултати на държавните предприятия в България отчасти отразяват предизвикателствата, свързани с тяхното управление, надзор и реструктуриране (Европейска комисия, 2018а). Правителството призна тези предизвикателства и пое инициативата да i) преразгледа и оцени правната, регулаторната и оперативната уредба за държавните предприятия и ii) да преразгледа

и приведе българското законодателство в съответствие с насоките на Организацията за икономическото сътрудничество и развитие (ОИСР) за корпоративно управление на държавните предприятия. Инициативата е част от плана за действие на правителството в подготовката за кандидатстване за участие във валутния механизъм. През август 2018 г. започна проект за техническа помощ с Европейската комисия и ОИСР. Приемането на новата уредба се очаква до юли 2019 г.

⁽¹⁸⁾ Решение на Европейската комисия от 16.6.2017 г. относно държавна помощ SA.31250—2011/C (ex 2011/N).

⁽¹⁹⁾ „Холдинг БДЖ“ — Основен обем и икономически показатели за второто тримесечие на 2018 г., <http://www.minfin.bg/bg/1281>

4.2. ФИНАНСОВ СЕКТОР

България започна подготовката си за членство във валутния механизъм (ERM II). През юли 2018 г. България обяви намерението си да кандидатства за членство в ERM II и банковия съюз през 2019 г. В същото време България обяви набор от ангажменти за подобряване на устойчивостта на икономиката в области от голямо значение за плавен преход към участие в ERM II. Ангажиментите обхващат както банковия сектор (тясно сътрудничество с Единния надзорен механизъм и разработване на макропруденциалната рамка), така и небанковия финансов сектор. Те също така обхващат мерки за укрепване на институционалното качество и управление, а именно уредбата на несъстоятелността, борбата с изпирането на пари и управлението на държавните предприятия (Министерство на финансите, 2018а).

4.2.1. БАНКОВ СЕКТОР

Повечето препоръки от прегледа на качеството на активите за 2016 г. бяха отразени, но остават някои важни въпроси, които трябва да бъдат решени. Прегледът на качеството на активите, извършен от Българската народна банка през 2016 г. (Европейска комисия, 2017а, 2018а), доведе до няколко последващи действия. Те включват укрепването на капиталовите буфери, политиките за осигуряване на провизии, практиките за отпускане на кредити и корпоративното управление; намаляването на необслужваните кредити в портфейлите; намаляването на риска в счетоводните баланси, напр. чрез продажба на възврънатите обезпечения. Що се отнася до неизпълнените действия, една от двете банки, изпитваща нужда от попълване на капиталовите си буфери, най-накрая постигна необходимите равнища с вътрешни средства, но все още не е набрала свеж капитал, както първоначално бе препоръчано с договорен срок до април 2017 г. Привличането на нови добросъвестни инвеститори би могло още повече да укрепи доверието и да подобри управлението (вж. също МФ, 2017). Предприемането на последващи мерки по законодателните инициативи относно експозициите към свързани лица и трайните усилията за надзор, целящи ограничаване на заемите в полза на

свързани лица и санкциониране на нарушенията на разпоредбите за обезпеченията, са от съществено значение за поддържане на добри делови практики.

Банковият надзор се засилва въпреки някои забавяния при въвеждането на промените. Институционалният процес на вземане на решения укрепна благодарение на изменение в Закона за Българската народна банка, прехвърлящ правомощия за банков и платежен надзор от отговорните заместник-управители към управителния съвет на Българската народна банка. Освен това приключват забавени действия за подобряване на банковия надзор от плана за 2015 г. В допълнение, на отдела за банков надзор са на разположение нови информационни и комуникационни технологии. Те включват модернизирано хранилище на данни за банков надзор, автоматично актуализиране на възлови показатели за риска и редовно актуализиран информационен модел за проверка на качеството на данните, докладвани от банките. През ноември 2018 г. Българската народна банка прие преработен наръчник за надзорен преглед и оценка.

Няколко други важни регулаторни инициативи са в процес на изпълнение. Изменения в Закона за кредитните институции, приети през декември 2017 г., укрепиха определението на банковите експозиции към свързани лица (член 45). С решение на Българската народна банка, прието през април 2018 г., от началото на 2019 г. се прилагат насоките на Европейския банков орган относно големите експозиции и идентификацията на свързаните клиенти и се въвежда образец за докладване при отпускане на заеми на свързани лица. С приемането през юли 2018 г. на Наредба № 37 на Българската народна банка бяха определени приложното поле на вътрешните процедурни правилници на банките, правилата за изчисляване на експозициите, както и изискванията за докладване във връзка с надзора. От банките бе поискано да прилагат своите вътрешни процедурни правилници в срок от шест месеца, поради което все още е рано за оценка на ефективността на тези мерки.

Новият Международен стандарт за финансово отчитане (МСФО 9) подобрява политиките за осигуряване на провизии. МСФО 9 беше въведен в около половината от българските банки от началото на 2018 г. Надзорният орган очаква това да доведе до увеличаване на провизиите за загуби по заеми в някои банки, което би могло да бъде проверено, след като останалите банки въведат МСФО 9 (Европейска комисия, 2018б). В същото време прилагането на МСФО 9 съвпада с цикличен подем. Това представлява предизвикателство за банките да оценяват правилно риска при бъдещи неблагоприятни икономически развития, а именно поради намаления капацитет на кредитополучателите да обслужват дълга си.

Проблемите с оценката на обезпеченията ограничават стимулите за премахване на необслужваните кредити. Все още има редица активи, които са трудни за оценяване, а именно свързаните с недвижимо имущество. Сред примерите са обезпечения под формата на недвижими имоти в банковия сектор, вземания и активи в недвижима собственост в застрахователния сектор, както и акции, облигации, недвижими имоти и други финансови инструменти в сектора на пенсионните фондове. Освен това непостоянното качество на одита засяга оценката на неликвидните инструменти, търгувани на фондовата борса, и на нетъргувани активи, включително вземания, миноритарни дялови участия и дъщерни дружества.

Новите макропруденциални инструменти ще подкрепят допълнително финансовата стабилност. Българската народна банка определи размера на антицикличния капиталов буфер на 0,5 %, считано от октомври 2019 г. Той ще се прилага и през първото тримесечие на 2020 г. Това равнище е по-разумно, отколкото се предполага от икономическото развитие при стриктно спазване на приложимата методика⁽²⁰⁾, и представлява

⁽²⁰⁾ Основната цел на антицикличния капиталов буфер е да защити банковия сектор от периоди на прекомерно нарастване на съвкупното кредитиране, което често се свързва с натрупването на риск в цялата система. В съответствие с Наредба № 8 на Българската народна банка при определянето на ставката на антицикличния

важен сигнал за пазара. Освен това органите приеха изменения в Закона за кредитните институции, въвеждащи законодателна уредба за макропруденциални мерки по отношение на заемополучателите. Българската народна банка може да прибегне до част или до всички тези макропруденциални инструменти, като по този начин реагира по гъвкав и пропорционален начин на потенциалните рискове за финансовата стабилност. Оценка на въздействието ще позволи да се проверят ефектът и целесъобразността на новите инструменти преди те да бъдат задействани. Тези инструменти ще допълнят съществуващите капиталови мерки за ограничаване на натрупването на рискове в банковия сектор.

4.2.2. БОРБАТА СРЕЩУ ПРАНЕТО НА ПАРИ

България отстранява слабостите в своята уредба за борба с изпирането на пари. През 2013 г. България бе обект на редовно проследяване в контекста на 4-ия кръг от процеса на оценка, организиран от Комитета на експертите за оценка на мерките срещу изпирането на пари и финансирането на тероризма, или Moneyval⁽²¹⁾ (Moneyval, 2013). Оттогава България е постигнала значителен напредък в отстраняването на установените слабости. През декември 2017 г. Moneyval стигна до заключението, че са останали слабости, въпреки положителните стъпки, особено по отношение на някои аспекти на криминализирането на финансирането на тероризма, както и на конфискацията и временните мерки (Moneyval, 2017). През юли 2018 г. България беше извадена от процеса на Moneyval за проследяване, след като прие законодателство с цел по-нататъшно

капиталов буфер ще се вземе предвид отклонението от съотношението на кредитите към БВП от дългосрочната тенденция като референтен показател. Според Българската народна банка стойността на референтния показател в края на второто тримесечие на 2018 г. е била отрицателна (- 42,7 процентни пункта), което е съответствало на поддържането на нулев капиталов буфер.

⁽²¹⁾ Постоянен орган за наблюдение на Съвета на Европа, който оценява спазването на международните стандарти в борбата с изпирането на пари и финансирането на тероризма.

отстраняване на установените слабости (Moneyval, 2018).

Транспонирането на четвъртата Директива срещу изпирането на пари все още не е приключило. През април 2018 г. и декември 2018 г. България уведоми за мерки за транспониране на Директива (ЕС) 2015/849 (4-та Директива за борба срещу изпирането на пари) и полага усилия за пълното ѝ транспониране. Освен това междуведомствена работна група оценява остатъчните пропуски и подготвя ранното приемане на мерки за транспониране на петата Директива за борба срещу изпирането на пари. Въпреки това България все още не е приключила и не е уведомила за своята национална оценка на риска, която е крайъгълен камък в разработването на адекватни национални политики за борба с изпирането на пари и финансирането на тероризма. На риска от корупция трябва да бъде обърнато по-сериозно внимание, тъй като тя представлява предикатно престъпление за изпирането на пари⁽²²⁾. По-специално, органите трябва да покажат стабилни резултати при ефективното разследване и наказателно преследване на случаите на корупция по високите етажи, включително с участие на политици.

Потенциалните финансови престъпления не се разследват по подходящ начин⁽²³⁾. Две трети от докладите за съмнителни сделки, изпратени от финансовите институции към звеното за финансово разузнаване⁽²⁴⁾, касаят местни видни политически личности, но по тези случаи правоприлагащите органи не са предприели подходящи последващи действия. Досега не е постигнат съществен напредък в проучването на пречките, които възпрепятстват разследването на такива случаи и превръщането им в доказателства за целите на

⁽²²⁾ Европейската комисия оказва помощ на органите, като анализира структурния и функционален модел на прокуратурата в Република България. Резюме от изследването може да бъде намерено на адрес: <http://www.mjs.bg/Files/Executive%20Summary%20Final%20Report%20BG%2015122016.pdf>

⁽²³⁾ За подробности вж. предходната бележка под линия.

⁽²⁴⁾ Централно национално звено, което отговаря за получаването и анализирането на информацията от частни субекти за финансови трансакции, за които се счита, че са свързани с изпирането на пари и финансирането на тероризма.

наказателното преследване. Използването на финансови разследвания и финансово профилиране е ограничено, което възпрепятства ефективното възстановяване на активи по дела за организирана престъпност и корупция.

Съществуват рискове, свързани със схемата гражданство срещу инвестиции. Схемата не налага на лицата да прекарват значително време в България, за да получат българско гражданство. Поради това новият гражданин може да не стане местно лице за данъчни цели и доходът му няма да се облага в България. Това създава потенциал за злоупотреби, тъй като издадените от България документи за самоличност могат да се използват за укриване от задължението за докладване на активи, държани в чужбина. На 30 януари 2019 г. Съветът за развитие обсъди проект за изменения в Закона за българското гражданство, който има за цел да отмени схемата гражданство срещу инвестиции, както и да съкрати сроковете и да изясни критериите за предоставяне на българско гражданство. От кандидатите за гражданство по произход ще се изисква да имат познания по български, както и професионална заетост и доходи в страната.

4.2.3. НЕБАНКОВ

Надзор

Небанковият надзор е в процес на реформиране. През септември 2017 г. Комисията за финансов надзор прие план за действие за реформа на небанковия финансов надзор в сътрудничество с Европейския орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване. Планът за действие се основава на недостатъците, установени по време на независим преглед на активите на пенсионните фондове и на счетоводния баланс в застрахователния сектор, както и на констатациите от оценката на финансовия сектор, извършена от Световната банка, всички публикувани през 2017 г.⁽²⁵⁾. Пълното и

⁽²⁵⁾ Оценката на финансовия сектор беше извършена съвместно с Международния валутен фонд (за банковия сектор) и Световната банка (за небанковия сектор).

навременно прилагане на плана за действие, което все още в ход, ще допринесе за адекватен надзор на небанковия финансов сектор.

Бяха приети законодателни промени, предназначени да подобрят небанковия финансов надзор. Първо, в областта на пенсионните фондове, измененията в Кодекса за социално осигуряване, които бяха приети от парламента през ноември 2017 г. и влязоха в сила през ноември 2018 г., включват по-широко определение на термина „свързани лица“ в съответствие с международните стандарти. Второ, Комисията за финансов надзор бе подсилена със законодателните изменения от 2017 г., които ѝ осигуриха достатъчно финансиране и персонал и разшириха нейния капацитет за надзор (Европейска комисия, 2018а). Приетата надзорна рамка, основана на риска, след като бъде проверена и оценена за пригодност, ще подкрепи подобрения капацитет за надзор.

Небанковият надзорен орган е изправен пред нови предизвикателства през 2018 г. Ръководителят на застрахователния надзор в Комисията за финансов надзор подаде оставка през август 2018 г. след фалита на застрахователното дружество „Олимпик“ (вж. по-долу). Въпреки обявените планове за определяне на правопреемник, досега не са предприети никакви официални стъпки. Обявената промяна на управителя на Комисията за финансов надзор през март 2019 г. може да създаде допълнителна несигурност. И в двата случая е важно да се гарантира навременното назначаване на професионалисти, които надлежно да изпълняват изискванията за квалификация и надеждност.

Все още съществуват опасения във връзка със съдебни производства. Продължават да бъдат предизвикателство честите обжалвания на решенията на Комисията за финансов надзор от страна на небанкови финансови дружества. Предприятията редовно успяват да получат отмяна на решенията на регулатора. Непредсказуемостта на решенията на съдилищата вероятно показва необходимостта от разширяване на техническия опит сред съдиите и другите практикуващи юристи.

Застрахователни и пенсионни фондове

Платежоспособността на застрахователните дружества се подобри от приключването на прегледите на сектора насам. Според Комисията за финансов надзор всички препоръки от независимите прегледи на счетоводните баланси на застрахователните дружества и пенсионните фондове са изпълнени изцяло до април 2017 г. В края на 2017 г. всички застрахователи с изключение на един удовлетвориха капиталовите изисквания за платежоспособност без прилагане на дългосрочни гаранции и преходни мерки. Въпреки това коефициентите на платежоспособност на някои застрахователи са близо до 100 %, което може да показва потенциални слабости, които трябва да бъдат следени отблизо. През 2017 г. Комисията за финансов надзор отне лицензите на двама застрахователи по редица причини, включително неспазването на капиталовите изисквания. И двете дружества обжалват тази санкция. Решението все още е висящо пред висшия административен съд.

За някои въпроси, свързани с оценяването, е необходимо допълнително наблюдение. Според Комисията за финансов надзор одиторите не са установили нито един конкретен проблем с презастрахователни договори на „чиста“ база. Остава обаче да се обърне внимание на проблемите, свързани с тяхното надзорно третиране⁽²⁶⁾. Проблемът с активите, чиято стойност е трудно определима, включително нетъргуваните ценни книжа и търгуваните ценни книжа със слаба ликвидност и с малък свободно търгуван обем, беше установен в прегледите както на банковия, така и на небанковия финансов сектор, но все още не е изцяло решен. Във вторичното законодателство бяха въведени изменения, целящи подобряване на правилата за оценка и тяхното прилагане. За да бъде напълно

⁽²⁶⁾ Оценката на покритието, предоставено на застрахователите чрез ясно определени презастрахователни договори, е била завишена за някои застрахователи, тъй като надзорният орган е позволил по-малко консервативен подход, отколкото подхода, обяснен от Европейския орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване в раздела с въпроси и отговори. Очаква се надзорният орган да приложи правилно по-консервативния подход въз основа на докладите на застрахователите през 2018 г.

ефективно тяхното прилагане, от полза биха били и промени в правилата, уреждащи работата на практикуващите оценители.

Надзорът на групово равнище остава предизвикателство за адекватния надзор в застрахователния сектор, основан на риска. Оценката на две застрахователни групи на ниво група така и не приключи. В единия случай надзорът на равнище група вече не е приложим поради реструктуриране. В другия случай Върховният административен съд отмени решението на органа, определящо дружеството като група. Подходът на органите след решението на съда ще трябва да се съобрази с изискванията на транспонираната Директива „Платежоспособност II“, съгласно която надзорът на равнище група трябва да се прилага към крайното предприятие-майка.

Фалитът на застрахователно дружество „Олимпик“ показва трудности с трансграничните споразумения за надзор и реструктуриране. Българският клон на Олимпик — общозастрахователно дружество със седалище в Кипър, представляваше относително голям дял от българския пазар на застраховка „Гражданска отговорност“ за моторни превозни средства. Обмяната на информация за надзор между двата национални надзорни органи обаче не изглежда да е била оптимална. Освен това не е ясно кой гаранционен фонд, ако има такъв, ще покрие задълженията на Olympic в България.

Застраховане на моторни превозни средства

Укрепва надзорът на автомобилния застрахователен сектор. През ноември 2017 г. органите започнаха автоматично да съпоставят информацията от базите данни за регистрация на автомобили с договорите за застраховка „Гражданска отговорност“ с цел борба с измамите. Комисията за финансов надзор предприе също така допълнителни мерки, които да гарантират подходящо обезщетение на жертвите на пътнотранспортни произшествия, по-специално по отношение на анулираните застрахователни договори, както и че всички български застрахователи ще разполагат с мрежа от представители по исковите във всички държави — членки на ЕС,

както се изисква в Директивата за автомобилното застраховане. Както се очакваше от плана за действие за 2017 г., Комисията за финансов надзор публикува доклад за равнището на премията по застраховка „Гражданска отговорност“. Независимо от това значителните предизвикателства, свързани с бизнес модела и бизнес стратегията на участниците на пазара, продължават да бъдат загриженост, като потенциалните ефекти могат да се разпространят и извън самия сектор.

Премията по застраховка „Гражданска отговорност“ на моторни превозни средства се увеличила значително, но устойчивостта на този вид дейност все още не е гарантирана. След период на малки премии и в някои случаи отрицателни маржове застрахователите увеличаваха премията си от началото на 2018 г.⁽²⁷⁾. Неотдавнашно решение на Върховния съд обаче разшири обхвата на бенефициерите на исковите по договори за застраховка „Гражданска отговорност“, като включи членовете на семейството и роднини. Те ще имат право да предявят иск за морални (нематериални) вреди в съда. Това решение се отнася както за бъдещи искове, така и за предявените през последните 5 години. Вероятните последици за застрахователния сектор все още са неизвестни, но могат да бъдат съществени, въпреки мнението на Комисията за финансов надзор, че наскоро увеличените равнища на премията могат да са достатъчни, за да поемат загубите. За да се намалят рисковете, на 22 ноември 2018 г. Народното събрание прие изменение в Кодекса за застраховането, налагащо тавани на размера на обезщетението, което се присъжда на тези, които имат право на обезщетение съгласно неотдавнашното решение на Върховния съд.

Методика за претенциите и подобрени методи на ценообразуване биха допринесли за стабилността на сектора. Ясно определени правила за обезщетяване ще улеснят установяването на по-хармонизиран подход от страна на съдиите при вземането на решение по

⁽²⁷⁾ Средната премия по застраховка „Гражданска отговорност“ на моторни превозни средства е била 98 евро през 2013 г., 101 евро през 2017 г., 119 евро през май 2018 г. и 170 евро през октомври 2018 г.

отделните случаи. В по-дългосрочна перспектива такава методика би спомогнала за намаляване на разходите, променливостта и застрахователния риск при застраховките „Гражданска отговорност“ за моторни превозни средства. Устойчивостта на сектора би се възползвала и от подобряване на ценообразуването, което все още до голяма степен е елементарно. За разлика от повечето развити пазари в други държави членки, ценообразуването при застраховките „Гражданска отговорност“ за моторни превозни средства в България не взема предвид историята на кормуване на клиентите, която е най-добрият метод за предсказване на бъдещите застрахователни претенции. Комисията за финансов надзор предложи система бонус-малус, по която в момента тече широк обществен дебат. Ако бъде замислена добре, системата би могла да подобри значително политиките за ценообразуване на застраховка „Гражданска отговорност“ за моторни превозни средства и да повлияе положително на поведението на титулярите на полици. Нейното бързо прилагане би допринесло за стабилизирането на тази дейност.

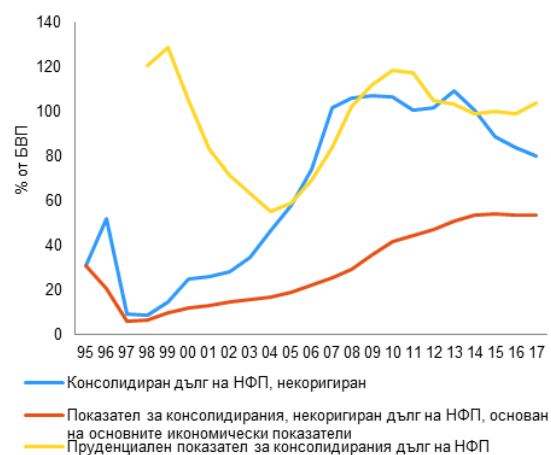
Ликвидността на Бюрото за зелена карта буди сериозно безпокойство. В началото на 2018 г. Международният съвет на бюрата започна неформален мониторинг на българския си член, Националното бюро на българските автомобилни застрахователи (или „бюро за зелена карта“), поради неизплащане на претенции от двама български застрахователи. Това накара Международният съвет да изиска по-голяма гаранция, което се изразява в увеличение на вноските от целия български сектор. Ситуацията се влоши през декември 2018 г., когато Международният съвет започна официален мониторинг и поиска презастрахователен договор за целия сектор заедно с месечни доклади, за да запази членството на българското бюро. Въздействието върху пазара на тези допълнителни изисквания все още не е напълно оценено, но може да се окаже съществено. Ликвидността на Бюрото за зелена карта се подпомага от текущите проверки на място и специфичните разпоредби на новия Кодекс за застраховане. Тези мерки следва да се изпълняват своевременно и изцяло, а

потенциално оставащите въпроси, свързани с управлението следва също да бъдат решени, за да се гарантират доверието и участието на членуващите застрахователи.

4.2.4. ЗАДЛЪЖНЯЛОСТ НА ЧАСТНИЯ СЕКТОР

Дългът на нефинансовите предприятия намалява бързо. През 2017 г. дългът на частния сектор намаля до 100 % от БВП спрямо върховата си стойност от 134 % от БВП през 2009 г. В края на 2017 г. четири пети от дълга бе свързан с нефинансовите предприятия, тъй като домакинствата са с много по-ниски равнища на задлъжнялост в сравнение със средните стойности за ЕС. Достигайки 80 % от БВП през 2017 г., дългът на нефинансовите предприятия все още е на равнища доста над основите фактори, но все повече под пруденциалния показател (графика 4.2.1) ⁽²⁸⁾.

Графика 4.2.1: Показатели, базирани на основните икономически фактори, пруденциални показатели и дълг на НФП

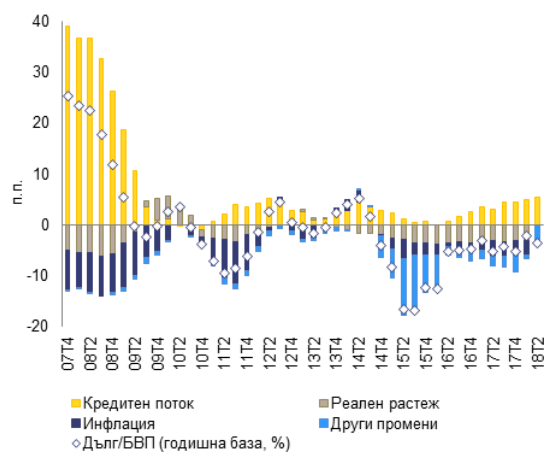
Разбивка на разликата между измененията на номиналните дългове на домакинствата и показатели за промени (в % от БВП). Методика по Bricongne et al за изчисляване на показателите, базирани на основните икономически фактори, и пруденциалните показатели.
Източник: Европейска комисия

Силният икономически растеж бе основният двигател на намаляването на дълга, заедно с лекото покачване на инфлацията, преоценките

⁽²⁸⁾ За обяснение на показателите, вж. Европейска комисия, 2017 г.

и отписванията (вж. графика 4.2.2). Въпреки това темпът на намаляване на задлъжнялостта се забави напоследък.

Графика 4.2.2: **Разбивка на промените в съотношенията Дълг/БВП на НФП на годишна основа (1)**

(1) Тримесечни неконсолидирани данни

Източник: Европейска комисия

Все още не са разработени инструменти за намаляване на високите равнища на необслужваните заеми. Активизирането на дейностите по предоставяне на заеми и по-динамичният вторичен пазар допринесоха за намаляването на дела на необслужваните заеми, но равнището му продължава да бъде доста над средното за ЕС (вж. точка 1). Въпреки това все още няма разработени инструменти за намаляване на текущото равнище на необслужваните заеми — наследство главно от периода на кредитна експанзия преди 2009 г. По-ранните планове за въвеждане на насоките на Европейската централна банка не са осъществени (Европейска комисия, 2018а, 2018б). Вместо това органите обявиха намерението си да се съобразят с Насоките на Европейския банков орган за необслужваните заеми, които ще се прилагат от 30 юни 2019 г.

Други фактори, които могат да ускорят допълнително намаляването на необслужваните заеми. По-доброто оценяване на обезпеченията следва да доведе до значителни подобрения в уреждането на необслужваните заеми, докато удобните капиталови буфери в банковата система

осигуряват възможност за изчистване на счетоводните баланси (вж. точка 4.2.1). По-голямата динамичност на вторичния пазар, която се наблюдава отскоро, спомага за по-бързото намаляване на необслужваните заеми. По-стабилната правна уредба за налагане на възбрана ще ускори допълнително този процес (вж. точка 4.2.4 и Европейска комисия, 2018б).

Кредитните потоци се увеличиха в резултат на подобрената макроикономическа среда, по-ниските лихвени проценти и гъвкавата парична политика на Европейската централна банка. През септември 2018 г. заемите, отпуснати на нефинансови предприятия, нараснаха със 7,5 % спрямо същия период на предходната година. Очаква се тази тенденция да продължи, като се имат предвид силната капиталова позиция и позиция на ликвидност на банковия сектор, намаляването на необслужваните заеми и големият растеж на влоговете. Вследствие на това ще намалее задлъжнялостта на частния сектор, но засилените дейности по предоставяне на заеми могат на свой ред да доведат до по-големи инвестиционни разходи, които все още не са се възстановили от резкия спад в периода след кризата, както и до по-голям потенциален растеж.

4.2.5. НОРМАТИВНА УРЕДБА ЗА НЕСЪСТОЯТЕЛНОСТТА

Производствата по несъстоятелност са бавни и скъпи и не водят до задоволителни резултати. Поради своята продължителност (3,3 години в сравнение със средната за ЕС продължителност от 2 години) и разходите за тях производствата по несъстоятелност обикновено водят до много ниски проценти на събиране на вземанията за кредиторите (35 % в сравнение с 65 % средно за ЕС (Световна банка, 2017в)). Освен това те създават много голямо работно натоварване за 28-те окръжни съдилища, които разглеждат дела за несъстоятелност. Между 2010 г. и 2017 г. в окръжните съдилища са заведени средно 1 200 дела за несъстоятелност годишно (Институт за пазарна икономика, 2018). В същото време всяка година около 900 дела са оставали нерешени. През същия период 49 % от делата за несъстоятелност са приключили в срок от 3

месеца, докато за 51 % от делата е било необходимо повече време. Бяха налице също и големи регионални различия по отношение на натовареността на съдилищата. За периода 2010—2017 г. Окръжният съд във Враца е постановявал средногодишно по 88 решения за несъстоятелност на 10 000 дружества, което е близо тройно над средната за страната стойност и значително над средната стойност за Окръжния съд в Монтана, който е на второ място. Мерките, предназначени за подобряване на ефикасността и ефективността на нормативната уредба за несъстоятелността, в съчетание с подходящи съпътстващи политики, могат да спомогнат да се намалят големият неизплатен дълг на частния сектор и все още големият дял на необслужваните заеми (вж. точка 4.2.3).

Реформата на нормативната уредба за несъстоятелността все още не е завършена и в нея липсват важни законодателни елементи. Производството по реструктуриране, предшествашо производството по несъстоятелност, влезе в сила на 1 юли 2017 г., но се използва рядко. За новата уредба могат да са от полза по-нататъшното рационализиране и опростяване, включително чрез насърчаването на извънсъдебното уреждане на спорове, по-малкото участие на съдилищата и администрацията и по-ниските прагове за гласуване за приемането на планове за реструктуриране. Все още няма функциониращи правила, с които да се предоставя втори шанс на потребителите и предприемачите в разумен срок след обявяването на несъстоятелност. През 2018 г. България помоли за съдействие, за да напредне с реформата на нормативната уредба за несъстоятелността. Този проект ще доведе до изготвянето на план за отстраняване на установените пропуски.

Слабите регулаторни и институционални структури не позволяват своевременното и икономически ефективно водене на производствата по несъстоятелност. Делът на успешно изпълнените планове за реструктуриране е много малък и е налице проблем с постоянното възобновяване на производства по несъстоятелност. Обременяващите изисквания за започване на

производство по несъстоятелност, неефективните правила и процедури за признаване на вземанията на кредиторите и честото неспазване от страна на пазарните участници и съдилищата на предвидените срокове са някои от основните пречки пред икономически ефективния и навременен достъп до производствата по несъстоятелност. Освен това липсват подходящи правила за защитата на финансирането след подаването на молбата за започване на производството по несъстоятелност, които ще дадат възможност на длъжниците да покриват своите текущи стопански нужди, като улеснят достъпа им до стабилни от търговска гледна точка форми на финансиране при започване на производството по несъстоятелност. Правилата за спирането на изпълнителни действия също се нуждаят от преработване. Нещо повече, различното тълкуване на правилата за отменителните иски поражда правна несигурност и възпрепятства правилното разпределяне на средствата за кредиторите. Недостатъчното обучение в областта на несъстоятелността и реструктурирането за синдиците и съдиите изостря още повече тези проблеми.

Производствата по несъстоятелност не се възприемат като ефективен механизъм за събиране на вземания. Липсва електронен достъп до преписките по несъстоятелност, а в процеса на изплащане на вземанията, извършван от синдиците, няма достатъчно прозрачност. В съчетание с липсата на ефективен контрол върху оценките на активите това води до продажби на активи от масата на несъстоятелността на изключително ниски цени или по начини, които са много неизгодни за много от кредиторите.

Липсата на подходящи инструменти за мониторинг затруднява оценката на ефикасността на производствата по несъстоятелност и реструктуриране. Това важи като цяло и за анализа на междуфирмената задлъжнялост и принудителното изпълнение. В рамките на съдебната система има данни за броя на висящите и приключените дела, за средната продължителност на производствата, както и за реда за издаване на съдебни актове, но те се използват главно за докладване относно работното натоварване на съдилищата.

Висшият съдебен съвет и Националният статистически институт също събират данни относно производствата по несъстоятелност и реструктуриране, но и тези данни не се използват за аналитични цели.

4.2.6. ДОСТЪП ДО ФИНАНСИРАНЕ

Достъпът до финансиране за малките и средните предприятия в България съответства на средната за ЕС стойност и се подобрява с подкрепата на мерки на ЕС. Достъпът до финансиране е най-важният проблем само за 6 % от българските малки и средни предприятия в сравнение със 7 % на равнището на ЕС (ЕЦБ, 2018). Малките и средните предприятия се възползват от цялостното подобрение на банковата среда, но също и от финансирането от ЕС по линия на програми като тази за конкурентоспособност и иновации (1,27 милиарда евро) и инициативата за малките и средните предприятия (102 милиона евро). Централно управляваните банкови инструменти на Плана за инвестиции за Европа бяха използвани успешно от българските банки и предоставиха допълнителна подкрепа (256 милиона евро по линия на механизма за гарантиране на заеми на COSME)⁽²⁹⁾. Фондовете за дялово участие, избрани от Европейския инвестиционен фонд през 2007—2013 г., дадоха тласък на екосистемата на стартиращите предприятия в София, особено в сектора на информационните и комуникационните технологии. Останалата част от областта обаче изостава. Финансовите инструменти на ЕС осигуряват добра алтернатива на безвъзмездните средства за инвестиции в иновациите и техническата модернизация, но осведомеността за тези видове възможности за финансиране все още не е добра.

Финансирането чрез рисков капитал и бизнес ангели все още е ограничено. Малкият размер на пазара пречи на привличането на големи капиталови инвеститори, затова публичното подпомагане играе решаваща роля

за развитието на тази екосистема. Фондът мениджър на финансови инструменти в България (Фондът на фондове) отговаря за управлението на всички финансирани от ЕС финансови инструменти за иновации и конкурентоспособност. Въпреки някои закъснения положителните промени от предходния програмен период се очаква да продължат. В края на 2018 г. на Фондът на фондовете подписа първото оперативно споразумение за управлението на фонд за начално финансиране/ускоряване и стартиращи предприятия. Разгръщането на останалите капиталови инструменти на Фонда на фондове, финансирани от ЕС, продължава да бъде от решаващо значение за пазара на рисков капитал. Освен това насочеността на нуждите от финансиране се измества от финансирането на етапа на стартиране към етапа на разрастване на предприятията.

⁽²⁹⁾ Сумата, за която е поето задължение към крайните получатели към 30.6.2018 г. по линия на механизма за гарантиране на заеми на Програмата за конкурентоспособност на предприятията и МСП (COSME).

4.3. ПАЗАР НА ТРУДА, ОБРАЗОВАНИЕ И СОЦИАЛНА ПОЛИТИКА

4.3.1. ПАЗАР НА ТРУДА

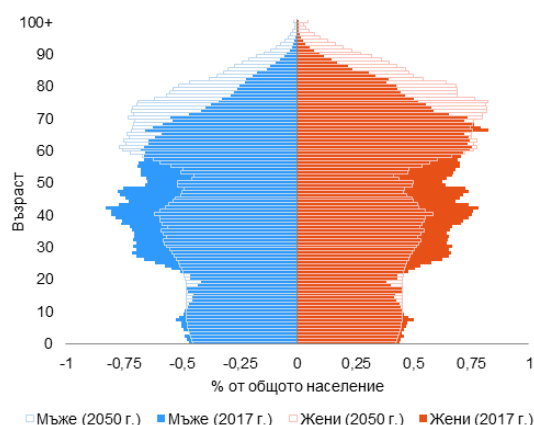
Продължаващият икономически растеж оказва положително въздействие върху пазара на труда, въпреки че недостигът на работна ръка и на умения се увеличава. През третото тримесечие на 2018 г. равнището на заетост достигна 73,5 %, което е с 2,8 процентни пункта над най-високото равнище отпреди кризата (70,7 % през 2008 г.). Равнището на безработица намалю до 5,2 % през четвъртото тримесечие на 2018 г., падайки под равнището отпреди кризата (четвърто тримесечие на 2008 г.) и под средната за ЕС стойност от 6,8 %. Абсолютните стойности обаче показват, че работната сила разполага с 200 000 души по-малко отколкото през 2008 г. Този спад на икономически активното население и недостигът на квалифицирана работна сила свиват пазара на труда. Междувременно някои групи в неравностойно положение продължават да срещат трудности при намирането на работа, а системите за образование и обучение не са добре подготвени, за да посрещнат променящите се нужди на пазара на труда. Даването на приоритет на инвестициите в обучението, повишаването на квалификацията и преквалификацията и в по-доброто привеждане на образованието в съответствие с потребностите на пазара на труда ще подкрепи растежа в дългосрочен план.

Регионалните различия на пазара на труда продължават да са значителни. Най-гъсто населените райони — Югозападен и Южен централен, имаха през 2017 г. също и най-високото равнище на заетост — съответно 76,7 % и 71,3 %. От друга страна, от 2013 г. насам намалява дисперсията по райони на равнищата на възнагражденията. През 2017 г. стойността на медианата на разликата във възнагражденията спрямо София спадна с 2 процентни пункта (от 57,7 %). Въпреки това в някои райони (Видин и Благоевград) размерът на възнагражденията е все още по-малко от половината от равнищата в София, а процесът на догонване е бавен. Освен това съществуват значителни различия в равнището на безработицата — от 3,3 % в Югозападен район до 11,3 % в Северозападен район през 2017 г.

Това разделение откроява нуждата от всеобхватни политики за икономическо развитие и координирани мерки в подкрепа на балансираната вътрешна мобилност.

Демографското развитие оказва силно влияние върху пазара на труда. България е една от малкото държави членки, в които както коефициентът на естествен прираст на населението, така и този на нетната миграция са отрицателни⁽³⁰⁾. Смята се, че ниската раждаемост в съчетание с най-високата смъртност в Европа и с отрицателните миграционни потоци ще доведе до намаляване на населението до 5,424 милиона души през 2050 г., или с 0,8 % годишно (ООН, 2017). Населението в трудоспособна възраст (между 15 и 64 години) ще намалява с още по-големи годишни темпове (1,2 %) (вж. графика 4.3.1).

Графика 4.3.1: Пирамида на населението

Източник: Европейска комисия

След като спадна по време на кризата, през 2018 г. недостигът на работна ръка достигна нерегистриран дотогава връх. Най-голям е недостигът в промишлеността и строителството, но недостигът в сектора на услугите нараства също толкова рязко през последните години (вж. графика 4.3.2). В отговор на това България подписа или е в процес на преговори по споразумения с държави извън ЕС, за да се даде възможност за наемането на чуждестранни работници. Броят

⁽³⁰⁾ Отрицателната нетна миграция обаче намалява и се стабилизира на около 4 000 мигранти годишно в периода 2012—2016 г. (Отворено общество, 2017).

на работниците, идващи от държави извън ЕС, е все още ограничен и се съсредоточава в малко на брой стопански дейности; при все това към момента не изглежда да съществуват изчерпателни прогнози или оценки на потенциалното въздействие по сектори или видове заетост. Липсата на учители и медицински сестри също влияе на предоставянето на обществени услуги. Предприети са мерки за повишаване на

привлекателността на тези професии, включително забележителни увеличения на заплатите на учителите, но резултатите от тях ще проличат най-вероятно едва в средносрочен план.

Карта 4.3.1: Мониторинг на резултатите в контекста на Европейския стълб на социалните права

Европейският стълб на социалните права е предназначен да служи като ориентир за подновяване на процеса на възходящо сближаване с цел постигане на по-добри условия на живот и труд в Европейския съюз. В него се определят 20 принципа и права в областта на равните възможности и достъпа до пазара на труда, справедливите условия на труд и социалната закрила и приобщаване⁽¹⁾.

Равни възможности и достъп до пазара на труда	Дял на преждевременно напускащите системата на образованието и обучението (% от населението на възраст 18—24 години)	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
	Разлика в заетостта между жените и мъжете	Средно равнище
	Квинтилно съотношение на доходите (S80/S20)	Критична ситуация
	Лица, изложени на риск от бедност или социално изключване (в %)	Критична ситуация
	Дял на младите NEET (% от общото население на възраст 15—24 години)	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
Динамични пазари на труда и справедливи условия на труд	Равнище на заетост (% от населението на възраст 20—64 години)	По-добро от средното равнище
	Коефициент на безработица (% от населението на възраст 15—74 години)	Средно равнище
	Дълготрайна безработица	Средно равнище
	Ръст на БРДД на глава от населението	Най-добри резултати
	Нетни доходи на пълно работно време един работник, печелещ средната работна заплата	Слабо равнище, но с подобряващи се стойности
Социална защита и приобщаване	Въздействие на социалните трансфери (различни от пенсии) за намаляване на бедността	Критична ситуация
	Деца на възраст до 3 години, за които се полагат грижи в професионални заведения	Критична ситуация
	Изразени от пациентите недоволствени медицински потребности	Средно равнище
	Равнище на цифровите умения за отделните лица	Критична ситуация

Държавите членки са класирани съгласно статистическата методика, договорена с Комитета по заетостта и Комитета за социална закрила. В методиката се разглеждат едновременно равнищата и измененията на показателите в сравнение със съответните средни стойности за ЕС и държавите членки се класират в седем категории (от „най-добри резултати“ до „критична ситуация“). Например, дадена държава може да бъде поставена в категорията „по-добро от средното равнище“, ако равнището на показателя е близко до средното за ЕС, но бързо се подобрява. За повече подробности относно методиката вж. Проекта на съвместен доклад относно заетостта за 2019 г. (COM(2018) 761 final).
NEET: лица, които не работят, не учат и не се обучават; БРДД: брутен располагаем доход на домакинствата.

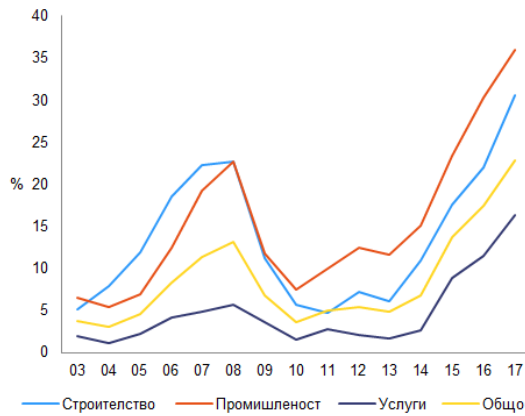
България е изправена пред предизвикателства по отношение на редица елементи от набора от социални показатели, определен в подкрепа на Европейския стълб на социалните права. Тя все още е на първо място по най-голям брой на хората, живеещи в риск от бедност или социално изключване, както и по високите равнища на неравенство по отношение на доходите. Социалните трансфери имат слабо въздействие върху намаляването на бедността. Системата на образованието и обучението продължава да е изправена пред големи предизвикателства, в това число осигуряването на качествено приобщаващо образование и справянето с преждевременното напускане на училище. Нивото на цифровите умения на населението продължава да е много ниско. Въпреки подобренията на резултатите на пазара на труда нискоквалифицираните лица, ромите и хората с увреждания продължават да се сблъскват със значителни трудности при намирането на работа.

Много ниският процент малки деца, посещаващи професионални детски заведения, продължава да бъде предизвикателство. Едва 9,4 % от децата на възраст между 0 и 3 години са записани в такива заведения, което е значително под средното за ЕС равнище, надхвърлящо 30 %. Това се дължи на значителния недостиг на детски ясли и/или на други подходящи структури. Тази ситуация се изразява в слабите резултати на пазара на труда за младите жени. През 2017 г. разликата в заетостта между жените и мъжете в България (8 %) беше под средното за ЕС (11,5 %) за цялото население, но тя значително надвишава средната за ЕС във възрастовата група 20—29 години.

България постигна значителен напредък в процеса на деинституционализация на децата. Броят на децата в домове за институционална грижа намалю с 80 %, спадайки под 1 000 през 2017 г. Всички специализирани институции за деца с увреждания бяха закрити в резултат на изпълнението на националната стратегия „Визия за деинституционализация“ и плановете за действие по нея. Фондовете на ЕС задействаха този преход от институционални грижи към грижи в общността, но той със сигурност нямаше да бъде осъществен без националния политически ангажимент. Мониторингът на изпълнението на реформите за деинституционализация и непрекъснатото обучение и наблюдение на персонала също са важни, за да се гарантира доброто качество на услугите. Постоянно се полагат усилия за превенция, подкрепа на семействата и ранна намеса с предоставяне на интегрирани услуги и това трябва да продължи.

⁽¹⁾ Европейският стълб на социалните права беше обявен на 17 ноември 2017 г. от Европейския парламент, Съвета и Европейската комисия. https://ec.europa.eu/commission/priorities/deeper-and-fairer-economic-and-monetary-union/european-pillar-social-rights/european-pillar-social-rights-20-principles_bg

Графика 4.3.2: Индекс за недостига на работна ръка (1)

(1) Процентите показват дела на анкетираните, посочили недостига на работна ръка като фактор, ограничаващ производството; (общият) индекс осреднява индексите за недостига на работна ръка в сектора на строителството, индустрията и услугите, претеглени спрямо секторната заетост.

Източник: Европейска комисия

Неравенствата във възможностите ограничават достъпа до пазара на труда за големи групи от населението, което може да попречи на устойчивия и приобщаващ растеж. Нивата на активност и заетост са все още много ниски сред хората, живеещи в селските райони, нискоквалифицираните лица и ромите. Близко 55 % от ромите са безработни; едва 26 % са заети в някаква форма на платен труд, а 65 % от младите роми нито работят, нито участват в някаква форма на образование или обучение (FRA, 2016)⁽³¹⁾. Поради неблагоприятните демографски тенденции, в краткосрочен план ромската общност ще представлява значителен дял от населението в трудоспособна възраст, поради което мерките за активиране, повишаване на информираността, повишаване на квалификацията и преквалификацията са от съществено значение. Съфинансираните програми на Европейския социален фонд предоставят широка гама от инициативи за реинтеграция на пазара на труда. Те включват възможности за обучение на

нискоквалифицирани млади хора и подкрепа от психолози и медиатори от ромски произход за публичните служби по заетостта. Създаването на работни места, както и подобряването на знанията и обучението в селските райони са сред основните цели на помощта, предоставяна чрез Европейския земеделски фонд за развитие на селските райони. Очакват се положителни резултати през следващите години.

Броят на младите хора, които не участват в никаква форма на заетост, образование или обучение, продължава да е голям, но непрекъснато намалява. През 2017 г. процентът на младите хора в България на възраст 15—29 години спадна до 18,9 % (от 25,7 % през 2013 г.), но все още бе доста над средното за ЕС равнище от 13,4 %. Докато процентът на никъде неработещите, неучещите и необучаващите се лица в градовете е по-малък (11,2 %) от средния за ЕС (12,5 %), в селските райони той е много по-висок (31,1 % спрямо 14,2 %). Повечето от тези лица са неактивни, което допринася за слабото участие в гаранцията за младежта (през 2017 г. това включваше едва 13 % и 18,8 % от никъде неработещите, неучещите и необучаващите се лица съответно във възрастовите групи 15—24 години и 25—29 години). При все това повече от две трети от участниците са заявили, че са ангажирани с трудова дейност, образование или обучение 6 месеца след напускане на схемата. Младежката безработица също намалява непрекъснато и през 2017 г. достигна 12,9 %, което е под средното за ЕС равнище от 16,8 %. Освен това дялът на младите хора, безработни от повече от 12 месеца, рязко спадна от 8 % през 2016 г. на 4,7 % през 2017 г.

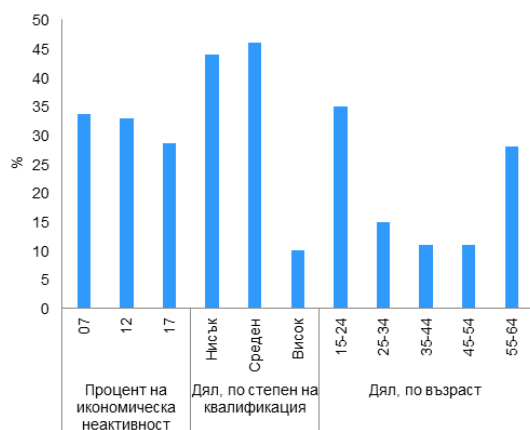
Образователната степен е основен фактор при определянето на перспективите за заетост на младите хора. Равнището на безработица сред нискоквалифицираните млади хора (24,8 %) е почти три пъти по-високо от това на тези със средна квалификация (8,7 %) и тази разлика се увеличи през последните 3 години. Няколко мерки, съфинансирани по линия на инициативата за младежка заетост и Европейския социален фонд, предоставят инструменти за достъп на хората до пазара на труда, включително стимули за работодателите да наемат млади хора, след като преминат

⁽³¹⁾ Показателите, използвани в проучването на FRA от 2016 г., са много близки до тези, прилагани в стандартните европейски проучвания (EU SILC, проучване на работната сила в ЕС), но не е търсена пълна съпоставимост. За повече подробности вж. FRA, 2016.

обучения и практически стажове под тяхно ръководство. Инвестициите в стажове и чиракуване могат да допринесат за повишаването на пригодността за заетост на младите хора.

Общият процент на икономическа неактивност рязко спадна, донякъде отразявайки положителната динамика на пазара на труда. След като процентът на икономическа неактивност спадна от 31,3 % през 2016 г. на 28,7 % през 2017 г., България се доближи до средното за ЕС равнище от 26,5 % (вж. графика 4.3.3). Равнищата на икономическа неактивност са най-високи сред две групи: хората на възраст между 15 и 24 години (35 % от общия процент) и хората между 55 и 64 години (28,5 %). Много от младите хора (на възраст 15—24 години) все още учат или се обучават, а същевременно за хората в по-напреднала възраст (на възраст 55—64 години) има по-голяма вероятност да са икономически неактивни поради ранно пенсиониране. Освен това в България икономическата неактивност, дължаща се на обезсърчаване⁽³²⁾, е по-разпространена, отколкото в повечето други държави от ЕС.

Графика 4.3.3: Равнища на икономическа неактивност и дял на неактивните лица

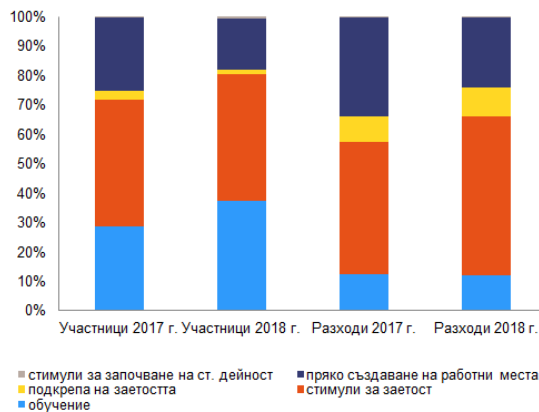

Източник: Европейска комисия

⁽³²⁾ Определена като желание и способност за работа без обаче активно търсене на работа.

Целенасочеността на активните политики по заетостта се подобри, но равнището на участие е все още много ниско, въпреки че се увеличава. Едва 5,4 % от тези, които желаят да работят, са участвали в активни политики по заетостта през 2016 г. Положително е, че се прилагат специфични мерки за подкрепа на хората с увреждания, дълготрайно безработните и нискоквалифицираните лица. Записването в курсове за обучение и повишаване на квалификацията през 2018 г. се е увеличило, въпреки че участието на възрастни в дейности за обучение остава сред най-ниските в ЕС — едва 2,3 %. Субсидиите за наемане на работа и прякото създаване на работни места все още поглъщат по-голямата част от разходите за активни политики по заетостта (вж. графика 4.3.4). Засилването на компонента за обучение в тези политики и по-нататъшното развитие на професионалното образование и обучение биха могли да повишат въздействието и устойчивостта на мерките за активиране.

Графика 4.3.4: Разходи за мерки за активиране и участие в тях, 2017 г. и януари—август 2018 г.

Източник: национални данни от публичните служби по заетостта

Модеризирането на Агенцията по заетостта напредва, въпреки че интеграцията на службите по заетостта и социалните служби е все още ограничена и може да се подобри чрез допълнителни инвестиции. Продължават усилията за интегриране на няколко информационни системи с цел намаляване на административната тежест, но

основните задачи и проверки все още се извършват посредством удостоверения на хартиен носител. В 27 бюра по труда се тества софтуер за улесняване на намирането на съответствия между свободните работни места и профилите на търсещите работа лица, който ще бъде пуснат в действие в цялата страна през 2019 г. Тази система подпомага намирането на съответствия между уменията на търсещите работа и изискванията на работодателите. Бяха въведени допълнителни услуги, като например „менторство“, „мобилно бюро по труда“ „семеен трудов консултант“ и „професионални компас“ за самооценка онлайн, но те все още са в съвсем ранен етап на осъществяване. През януари 2019 г. беше подписано национално рамково споразумение⁽³³⁾, чиято цел е да се подобри предоставянето на интегрирани услуги за дълготрайно безработните лица.

Увеличенията на минималната работна заплата следват средносрочните бюджетни прогнози на правителството, вместо установен прозрачен механизъм. От януари 2019 г. размерът на минималната работна заплата е определен на 560 BGN (286 EUR), което представлява увеличение от почти 10 % в сравнение с 2018 г. и с над 100 % от 2011 г. насам. След проведените няколко кръга на преговори между социалните партньори през 2018 г. работодателите и профсъюзите продължават да имат различни виждания по отношение на критериите, които да се прилагат при определянето на минималната работна заплата. Броят на хората, които получават минималната работна заплата, се увеличи и достигна близо 15 % от работната сила през второто тримесечие на 2018 г.⁽³⁴⁾ Междувременно през 2019 г. максималният осигурителен доход бе увеличен от 2 600 BGN на 3 000 BGN (от 1 329 EUR на 1 534 EUR), а минималната осигурителна вноска за работещите в сектора на селското стопанство бе увеличена от 300 BGN на 350 BGN (от 153 EUR на 178 EUR).

⁽³³⁾ Между Министерството на труда и социалната политика, Министерството на образованието и науката, Министерството на здравеопазването и Националното сдружение на общините.

⁽³⁴⁾ 473 000 работници, получаващи минималната работна заплата, от общо 3 157 000 души работна сила през второто тримесечие на 2018 г.

Социалният диалог продължава да е предизвикателство въпреки по-активното тристранно сътрудничество. Продължават да съществуват значителни различия сред социалните партньори по няколко въпроса, свързани с колективните трудови правоотношения и тристранния диалог. Социалните партньори са съгласни, че наскоро е имало подобрения по отношение на тяхното участие в замисъла и изпълнението на политиките и реформите, но въпреки това считат, че процесът на консултации често е формален и без особено реално въздействие. Членството в синдикалните организации и сдруженията на работодателите се сви още повече през последните години, макар и с по-бавни темпове. Колективното договаряне става до голяма степен на равнище дружество/предприятие⁽³⁵⁾, като по-голямата част от колективните трудови договори са в държавния сектор (87,2 %). Разбивката по икономически дейности показва, че най-големият дял на колективните трудови договори е в образованието (828), здравеопазването и социалната работа (288) и производството (124).

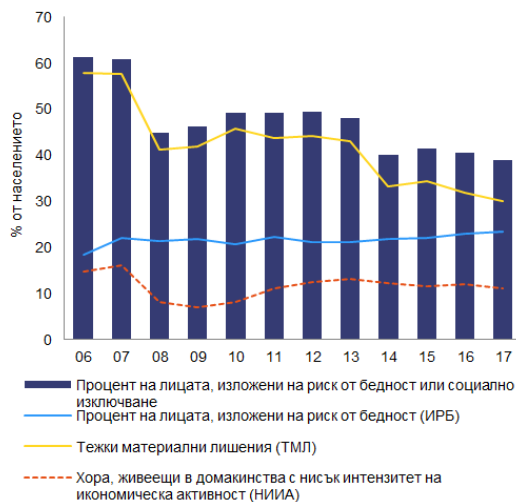
4.3.2. СОЦИАЛНИ ПОЛИТИКИ

Високите равнища на бедност и неравенството по отношение на доходите продължават да са сериозно предизвикателство. Според набора от социални показатели, определен в подкрепа на Европейския стълб на социалните права, през 2017 г. 39 % от населението е било изложено на риск от бедност или социално изключване. Процентът на изпитващите тежки материални лишения е намалял с 1,9 процентни пункта до 30 % от населението (вж. графика 4.3.5), или около 2,8 милиона души. Бедността е особено голяма сред най-уязвимите групи — възрастните хора, по-специално жените, хората с увреждания, ромите, семействата с три или повече деца и хората, живеещи в селските райони. Делът на заетите лица, изложени на риск от бедност, намаля слабо през 2017 г.,

⁽³⁵⁾ Данни от Главна инспекция по труда и КНСБ: през 2016 г. е имало 1 404 валидни колективни трудови договора плюс приложения на равнище дружество/предприятие и 63 колективни трудови договора на равнище сектор/отрасъл.

достигайки 10 % (при средно за ЕС-28 равнище от 9,4 %). Бедността на работещите се увеличава през последното десетилетие и е особено голяма сред нискоквалифицираните работници и временно наетите лица. Неравенството по отношение на доходите се увеличава непрекъснато през последните години, достигайки едно от най-високите равнища в ЕС. През 2017 г. доходите на най-богатите 20 % от населението бяха над осем пъти по-високи от тези на най-бедните 20 %, като тази разлика е значително по-висока от средната за ЕС.

Графика 4.3.5: Процент на лицата, изложени на риск от бедност или социално изключване, и неговите компоненти (процент на изложените на риск от бедност — ИРБ, процент на изпитващите тежки материални лишения — ТМЛ, хора, живеещи в домакинства с нулев или много нисък интензитет на икономическа активност — НИИА)

Източник: Европейска комисия

Продължават да съществуват големи регионални и пространствени различия.

Рискът от бедност или социално изключване е над средния за ЕС във всички райони, но е с 63 % по-голям в по-слабо развития Северозападен район, отколкото в Югозападния район, който включва столицата София (вж. графика 4.3.6). Равнищата на доходите се различават значително най-вече между градските и селските райони; разликата в медианния доход на домакинствата между жителите от селските и градските райони е

една от най-силно изразените в ЕС⁽³⁶⁾. За да се смекчат последиците от бедността за хората в най-неравностойно положение, Фондът за европейско подпомагане на най-нуждаещите се лица подпомогна около 630 000 души през 2017 г. с пакети с храна, „топли обеда“ и съпътстващи мерки.

Графика 4.3.6: Риск от бедност или социално изключване по NUTS2, 2017 г.

Източник: Европейска комисия

Положението на децата и хората в напреднала възраст продължава да бъде особено обезпокоително. През 2017 г. 49 % от хората на възраст над 65 години и 42 % от децата са били изложени на риск от бедност или социално изключване. Рискът за жените над 60-годишна възраст е бил с 14 процентни пункта по-голям, отколкото за мъжете. Въпреки индексацията на пенсиите и плащането на ad hoc допълнителни добавки⁽³⁷⁾, минималната пенсия от 207,60 BGN е все още с 60 % под прага на риска от изпадане в бедност от 351 BGN (179 EUR), а средната пенсия в размер на 364 BGN (186 EUR) е почти равна на този праг. Детската бедност е особено силно повлияна от икономическата активност и от образователната степен на родителите⁽³⁸⁾.

⁽³⁶⁾ През 2017 г. медианният доход на домакинствата в селските райони беше с 40 % по-нисък от този на градските домакинства.

⁽³⁷⁾ През декември 2018 г. бяха отпуснати 51,6 милиона лева за еднократни добавки от 40 BGN към пенсиите под линията на бедността. През юли 2018 г. всички пенсии бяха увеличени с 3,8 %. Планираното за юли 2019 г. увеличение е с 5,7 %.

⁽³⁸⁾ 77,5 % от децата, чиито родители нямат начално образование или имат само начално и основно образование; 18 % от децата, чиито родители имат средно образование и професионално обучение след

Всяко пето дете страда от изключително лоши жилищни условия, а 60 % от децата живеят в пренаселени домакинства.

Неравенството на възможностите продължава да бъде голямо предизвикателство. Разликата в риска от изпадане в бедност или социално изключване за децата на нискоквалифицираните и висококвалифицираните родители е сред най-високите в ЕС — 83,4 % през 2017 г. Основните фактори за непрекъснатата цикличност на неравнотойното положение са неравният достъп до здравеопазване, както и невъзможността за включване в образованието в ранна детска възраст и възползване от ефикасни образователни услуги.

Ромите продължават да са изправени пред многобройни предизвикателства. Делът на ромите, живеещи в риск от бедност, се изчислява на 89 %. По-голямата част (65 %) живеят в домакинства без достъп до комунални услуги като питейна вода и без основни жилищни условия (FRA MIDIS, 2016). Липсата на функциониращ механизъм за координация на интеграционните политики за ромите на национално равнище добавя още едно ниво на трудност за ефективното определяне на политиката и изпълнение на стратегията за интегриране на ромите. Системата за мониторинг и оценка на тази стратегия, разработена със средства от ЕС, ще улесни изготвянето на подходящи мерки на политиката, основани на система от показатели.

Хората с увреждания получават ограничена подкрепа за воденето на самостоятелен живот. През 2016 г. равнището на бедността и социалното изключване сред хората с увреждания бе 55,9 %, т.е. с 18,4 процентни пункта повече, отколкото при хората без увреждания. Над половината от хората с увреждания прекъсват преждевременно своето образование⁽³⁹⁾ и само 34 % имат работа.

завършено средно образование, но не висше; и 3,1 % от децата, чиито родители имат завършено висше образование.

⁽³⁹⁾ Процентът на преждевременно напускащите училище и разликата между хората със и без увреждания са едни от най-големите в ЕС (51,2 % спрямо средното за ЕС

Много малък е и процентът на завършилите висше образование сред тях — 13,5 %.

Финансовата достъпност на жилищата и енергийните услуги е ограничена, особено за уязвимите групи. Делът на населението, живеещо при изключително лоши жилищни условия, е много голям и възлиза на 10,6 % през 2017 г. (средното за ЕС равнище е 4,0 %). Това положение е по-лошо за населението, изложено на риск от бедност (27,2 % от домакинствата в тази категория). Жилищните разходи са проблем и за по-голямата част от населението, изложено на риск от бедност (за 50,1 % от домакинствата, изложени на риск от бедност, жилищните разходи са прекомерни в сравнение със средното за ЕС равнище от 37,9 %). Това допринася за факта, че много от домакинствата са пренаселени — 41,9 %, както и за изграждането на незаконни жилища и квартали, докато в същото време 30 % от жилищата са празни (Световна банка, 2017б). През 2017 г. около 59,5 % от социално най-слабите домакинства не бяха в състояние да отопляват домовете си. Това продължава да е значително над средното за ЕС равнище от 18,4 %. Над 20 градски общини изготвиха планове⁽⁴⁰⁾ за инвестиции в социални жилища, но работата все още е на подготвителен етап. Изключение е Благоевград, където вече са в процес на изграждане 202 социални апартамента (Roma Civil Monitor, 2018). Ограниченият обхват на прилаганите понастоящем мерки за социално жилищно настаняване налага по-нататъшни целенасочени инвестиции.

Данъчната система и системата за социална сигурност имат слабо въздействие за намаляването на бедността и неравенството в доходите. През 2017 г. данъците намалиха неравенството по отношение на доходите само с 4,13 %, докато средното за ЕС равнище е 11,7 %, а социалните трансфери намалиха неравенството едва с 28,3 % в сравнение със

равнище от 23,6 %, 32,9 процентни пункта спрямо средното за ЕС равнище от 12,6 процентни пункта).

⁽⁴⁰⁾ Интегрирани планове за градско възстановяване и развитие с подкрепата на Европейския фонд за регионално развитие.

средното за ЕС равнище от 40,4 %.⁽⁴¹⁾ Ниските общи разходи за социална закрила, липсата на съгласуван механизъм за актуализиране на социалните трансфери и ограничените преразпределителни механизми на данъчната система (вж. точка 4.1.1) играят съществена роля.

Системата за социална сигурност не обхваща всички заети лица. По-специално сезонните работници не подлежат на задължително осигуряване за безработица и майчинство, трудова злополука и професионална болест и старост и пенсии за преживели лица. Освен това самостоятелно заетите лица не подлежат на задължително осигуряване за безработица и трудова злополука и професионална болест.

Адекватността на минималните доходи и обхватът на осигуряването продължават да са ограничени. Едва 6,3 % от хората, живеещи под прага на бедността, се възползваха от помощите, свързани с гарантирания минимален доход, през 2016 г.⁽⁴²⁾ През последните 10 години равнището на гарантирания минимален доход⁽⁴³⁾ бе увеличено само два пъти — с общо 37 % — докато националната линия на бедността нарасна със 112 %. Вследствие на това адекватността на схемите за гарантиране на минималния доход възлиза едва на 24 % от прага на бедността, или на 20 % от дохода на нископлатено работещо лице⁽⁴⁴⁾. Нещо повече, не съществува обективен механизъм за редовно осъвременяване на минималния доход в съответствие с изместването на линията на бедността, с инфлацията или с увеличението на минималната заплата⁽⁴⁵⁾. Няма достатъчна

подкрепа за преминаването от социални помощи към заетост, което затруднява ефективната интеграция на пазара на труда. Ограничителните условия за отпускането на социални помощи дори след краткосрочна заетост представляват проблем.

Предоставянето на социални услуги е възпрепятствано от ниското им качество, ограничената им достъпност и липсата на интегриран подход. В извършена през 2017 г. оценка беше установено, че предлагането на повечето видове социални услуги в рамките на територията е недостатъчно⁽⁴⁶⁾, което налага по-нататъшни инвестиции. Това е проблем най-вече в по-малките и селските общини, където съществува сериозен недостиг на услуги за деца и възрастни, особено за домашни грижи, дневни грижи, мобилни и интегрирани услуги. Съгласно централизираната система за планиране услугите се предоставят главно според наличието на ресурси, вместо според потребностите на уязвимото лице. Разпокъсаността на предоставянето на услуги намалява ефективността на предоставяната от тях подкрепа, тъй като интегрираните услуги могат да решават едновременно различни проблеми сред уязвимите групи от населението. В същото време секторът на социалните услуги страда от голямо текучество на персонала, ограничено обучение и ниски стандарти за квалификацията на социалните работници.

Подготвя се цялостна реформа на социалните услуги. През декември 2018 г. правителството одобри проект на нов закон за социалните услуги. Планирането на социалните услуги ще се основава на национална карта на потребностите и на минимален пакет от услуги за всяка община и регион. Очаква се с този нов

⁽⁴¹⁾ Неравенството по отношение на доходите, измерено с изчисленото от Комисията съотношение S80/S20 въз основа на EU-SILC.

⁽⁴²⁾ Този процент се отнася само до компонента на социалното подпомагане въз основа на средния брой получатели на месец.

⁽⁴³⁾ През 2018 г. гарантираният минимален доход бе увеличен на 38 EUR.

⁽⁴⁴⁾ Според Рамката за сравнителен анализ на минималните доходи, която се използва от Комитета за социална закрила. За повече подробности вж. Проекта на съвместен доклад относно заетостта за 2019 г., COM(2018) 761 final.

⁽⁴⁵⁾ Въпреки че помощите за отопление се увеличават редовно в съответствие с цените на енергията, за отоплителния сезон 2018—2019 г. правителството отпусна еднократна сума от 100 BGN.

⁽⁴⁶⁾ Министерство на труда и социалната политика (2017), Преписка „Разработване на модел за планиране на минимален пакет от услуги на областно и общинско ниво, определяне на обективни критерии за разработване на карта на потребностите и карта на услугите на национално ниво; карта на потребностите и карта на услугите на национално ниво“. При изготвянето на картите се прави разграничение между шест различни вида услуги: 1) консултантски социални услуги, 2) мобилни социални услуги, 3) дневни грижи, 4) жилищни социални услуги, 5) социални услуги по домовете и 6) интегрирани услуги.

модел да се подобрят качеството⁽⁴⁷⁾, планирането, финансирането и достъпността, както и мониторингът и контролът. Законът също така има за цел да реши въпросите с квалификацията на социалните работници, да укрепи правомощията на местните органи при планирането и предоставянето на услуги и да въведе универсални услуги, достъпни за цялото население.

България е изправена пред нарастващо търсене на услуги за дългосрочни грижи. Сред основните фактори, които допринасят за това, са бързото застаряване на населението и неравномерното разпределение на наличните услуги за полагане на грижи. През 2016 г. докладваният процент на неудовлетворени нужди от полагане на домашни грижи бе най-високият в ЕС — 65,1 %, главно поради финансови причини. Освен това в сектора на услугите за полагане на грижи няма нито професионални стандарти, нито ясна официална дефиниция за полагащ грижи за хора социален работник, а липсват и общи основани на компетенции стандарти. Правителството прие национална стратегия за дългосрочна грижа и изпълнението на плана за действие по нея вече е в ход. Сред основните предизвикателства продължават да са деинституционализацията (преместването на уязвими хора от специализирани институции към грижи в общността) и разработването на качествени услуги в общността за възрастни с психични разстройства и умствена изостаналост. За завършването на процеса на деинституционализация са необходими допълнителни инвестиции.

Забавената реформа за социалното приобщаване на хората с увреждания ще бъде осъществена през 2019 г. Чрез национално законодателство⁽⁴⁸⁾ правителството прие няколко мерки, включително асистентска подкрепа и целенасочена подкрепа за хора с увреждания,

⁽⁴⁷⁾ Агенцията за качеството на социалните услуги ще лицензира доставчиците на социални услуги, ще разработва стандарти за качество, ще проверява спазването на правата на потребителите на социални услуги и ще извършва последващи проверки и мониторинг за ефективността на услугите.

⁽⁴⁸⁾ През декември 2018 г. бяха приети Законът за хората с увреждания и Законът за личната помощ.

които се предоставят след индивидуална оценка на потребностите. Очаква се изготвянето и влизането в сила до април 2019 г. на нова методика за оценка да има положително въздействие върху участието на пазара на труда. Освен това със закона се увеличава обезщетението за инвалидност, от което могат да се възползват над 600 000 души⁽⁴⁹⁾. В допълнение към това, за да се подобри достъпът на хората с увреждания до пазара на труда, в законодателството се предвиждат задължителни квоти⁽⁵⁰⁾ с изискване към работодателите да наемат такива служители, специфични субсидии за тези работодатели, посреднически услуги по наемане на работа в бюрата по труда, пилотни центрове за защитена заетост и др. Въпреки това провеждането на индивидуалните оценки от все още несформираната нова комисия за оценка буди безпокойство поради ограниченията в административния капацитет (Европейска комисия, 2019). Резултатите от реформата и от новите мерки за интеграция в обществото и пазара на труда тепърва се очакват.

4.3.3. ОБРАЗОВАНИЕ

Въпреки настъпилите в последно време подобрения процентът на преждевременно напусналите училище продължава да е голям — 12,7 %⁽⁵¹⁾ (вж. графика 4.3.7). Според изчисленията този процент е значително над средния за страната сред ромите (67 %)⁽⁵²⁾, в

⁽⁴⁹⁾ В зависимост от степента на увреждането новото обезщетение за хората с увреждания на възраст над 18 години ще бъде между 7 и 57 % от националната линия на бедността, т.е. през 2019 г. то ще варира от 25 до 198 BGN (13—101 EUR) на месец. Преди това обезщетението за инвалидност беше между 11 и 37,5 EUR месечно.

⁽⁵⁰⁾ За работодателите с 50 до 99 работници и служители квотата е едно лице с трайни увреждания; за работодателите със 100 и над 100 работници и служители — 2 % от среднописъчния им състав.

⁽⁵¹⁾ Процентът на момчетата, преждевременно напускащи системата на образованието и обучението, е по-висок от този на момчетата (разлика по пол от -1,5 процентни пункта).

⁽⁵²⁾ Показателите, използвани в проучването на FRA от 2016 г., са много близки до тези, прилагани в стандартните европейски проучвания (EU SILC, проучване на работната сила в ЕС), но не е търсена пълна съпоставимост. За повече подробности вж. FRA, 2016.

селските райони (27,9 %) и в Северозападен (21,6 %) и Югоизточен (22 %) район. Разработват се мерки за предотвратяване на преждевременното напускане на училище и подобряване на оставането в училище посредством междунституционалния механизъм⁽⁵³⁾ и проекти по линия на Европейския социален фонд. Непрекъснатостта и трайността на тези усилия са от жизненоважно значение. В ход е въвеждането на преразгледана учебна програма, в която се обръща повече внимание на цифровите умения⁽⁵⁴⁾. Въпреки това наличните данни показват, че все още има значителни пропуски в придобиването на основни⁽⁵⁵⁾ и цифрови умения⁽⁵⁶⁾, както и във владенето на българския език. Това налага допълнителни инвестиции и мерки на политиката за подобряване на основните и цифровите умения. С подкрепа по линия на Европейския социален фонд бяха създадени центрове за кариерно ориентиране, но предоставянето на кариерно ориентиране и индивидуалните подходи към всеки ученик се нуждаят от укрепване.

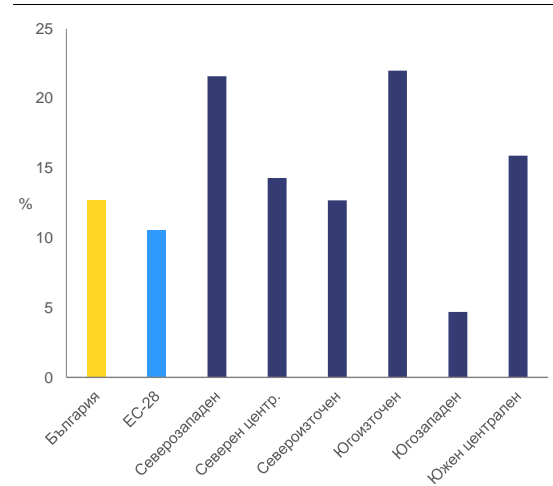
⁽⁵³⁾ През 2017 г. почти 22 000 деца бяха върнати в училище, но 1 200 (5 %) отпаднаха от училище до края на първия учебен срок заедно с 4 500 други ученици.

⁽⁵⁴⁾ Напр. в 3 клас беше въведено компютърно моделиране; увеличава се броят на класовете в гимназиалния етап на средното образование с профилиране по компютърни науки; осъществяват се извънкласни дейности в областта на науките, технологиите, инженерството и математиката; Европейският социален фонд ще финансира разработването на облак с учебно съдържание; провежда се оценяване на цифровите компетентности и т.н.

⁽⁵⁵⁾ Близко 40 % от 15-годишните не притежават основни умения в областта на четенето, науките или математиката (PISA, 2015).

⁽⁵⁶⁾ В България е отчетен най-високият дял от населението без никакви цифрови умения (37 %). Нивото на цифровите умения е ниско дори сред младите хора: 45,7 % от хората на възраст между 16 и 24 години не притежават основни цифрови умения в сравнение със средното за ЕС равнище от 18,1 %.

Графика 4.3.7: Дял на преждеременно напускащите системата на образованието и обучението по райони, 2017 г.

Източник: Европейска комисия

България инвестира недостатъчно средства в предучилищното и началното образование — области, които са от решаващо значение за полагането на основите на равните възможности. През 2016 г. разходите за тези образователни равнища възлизаха на едва 0,7 % от БВП, което е по-малко от половината от средното за ЕС равнище от 1,5 %. Като цяло разходите за образование като процент от БВП са сред най-ниските в ЕС (3,4 % спрямо 4,7 %). Посещаемостта на заведенията за образование и грижи за деца от 0 до 3 години се повишава, но равнището е все още едва 9,4 % (в сравнение със средното за ЕС от 34 %); една от причините за това е липсата на такива заведения. Стандартите за качество не са актуализирани. Предучилищното образование е задължително за децата между 5 и 6 години, но свързаните с него разходи и такси възпрепятстват включването на учениците в неравностойно положение, включително ромите. Плановите за понижаване на 4 години на възрастта за посещаване на задължително предучилищно образование са затруднени от липсата на места⁽⁵⁷⁾. Ето защо инвестирането в инфраструктура за грижи за деца е от значение както по икономически, така и по социални причини.

⁽⁵⁷⁾ Само за София органите докладваха за недостиг от близо 5 000 места.

В България концентрацията на ученици в неравностойно положение в училища с ниски резултати е относително голяма, което задълбочава пропастта в уменията. Няколко международни проучвания потвърждават, че социално-икономическият статус влияе значително върху постиженията на учениците⁽⁵⁸⁾. Според оценките близо 60 % от ромските ученици посещават училища, в които ромите преобладават или учат само роми (FRA, 2016). С проект, финансиран от Европейския социален фонд, се оказва подкрепа за индивидуализирани подходи за учениците с цел преодоляване на пропуските в усвояването на знания⁽⁵⁹⁾, но насърчаването на етнически смесените училища и на мерките за десегрегация продължава да е предизвикателство. Допълнителните инвестиции могат да помогнат за компенсирането на това явление.

Въпреки основната им роля за подобряването на качеството на образованието политиките по отношение на учителите показват слаби резултати. Очаква се през следващите 10 години да се пенсионират почти половината от всички учители, особено в големите градове. Заплатите на учителите трябва да достигнат 120 % от средната работна заплата до 2021 г. в опит да се повиши привлекателността на професията, която продължава да бъде ниска, отчасти поради непривлекателните условия на труд. Това личи от малкото нови кадри в учителската професия⁽⁶⁰⁾. Понастоящем има вече около 2 300 свободни работни места за учители⁽⁶¹⁾, по-специално по английски език, информационни и комуникационни технологии, физика, в детските градини и в началните училища. От друга страна, броят на класовете в прогимназиалния етап на основното образование в малките населени

места е недостатъчен, за да могат учителите да изпълнят своя норматив (т.е. броя часове, които учителите трябва да преподават). Въпреки неотдашните мерки за повишаване на първоначалната им подготовка учителите все още трябва да развият адекватни умения за работа с ученици в неравностойно положение или с ученици със специални образователни потребности. Съществуват редица национални мерки за справяне с недостига на учители, чието изпълнение трябва да продължи. В допълнение се осъществяват интервенции⁽⁶²⁾, подпомагани по линия на Европейския социален фонд, за обучаване на учителите в областта на цифровите умения, които често не са актуални, и на съвременната педагогика. Въпреки подобренията е необходимо да се повиши капацитетът за управление на училищата.

Неотдашните реформи целят да се подобрят качеството и адекватността на професионалното образование и обучение. Очаква се финансовите стимули за училищата, предоставящи такова обучение, съчетани с редовното актуализиране на учебните програми в сътрудничество със стопанския сектор, да подобрят качеството и адекватността спрямо пазара на труда на професионалното образование и обучение. През 2018 г. бяха въведени списъци на защитените специалности от професии с цел преодоляване на недостига на квалифицирана работна ръка, по-специално в сектора на металургията, машиностроенето, електротехниката и строителството.

Пригодността за заетост на завършилите професионално образование и обучение⁽⁶³⁾ продължава да бъде предизвикателство. Макар че делът на учениците в професионалното образование и обучение в България е малко по-висок от средния за ЕС (51,3 % в сравнение с 49,3 % през 2016 г.), пригодността за заетост на тези ученици е по-малка със 17,1 процентни пункта. Това може

⁽⁵⁸⁾ PISA, ICCS, PIRLS.

⁽⁵⁹⁾ В рамките на проекта „Твоят час“ през 2017 г. над 53 000 ученици (9 % от учениците от I до XII клас) получиха подкрепа по български език. 33 000 ученици (6 %) получиха подкрепа по математика. Подкрепата за преодоляване на пропуските в усвояването на знания обхваща и чуждите езици, природните науки, цифровите умения и др.

⁽⁶⁰⁾ Според Рейтинговата система на висшите училища в България (PCBU) едва 60 % от завършилите висше образование за учители и педагози упражняват след това професията си.

⁽⁶¹⁾ Данни от октомври 2018 г.

⁽⁶²⁾ Тези интервенции имат за цел да подпомогнат 39 000 учители, т.е. 47 % от учителите и педагозите в предучилищното и училищното образование.

⁽⁶³⁾ Пригодност за заетост на завършилите ПОО през 2017 г.: Проучване на работната сила в ЕС — завършили на възраст между 20 и 34 години, които не са записани в никаква форма на образование или обучение и които са завършили училище между 1 и 3 години преди проучването.

отчасти да се дължи на слабото участие в схеми за учене в процеса на работа (едва 22 % от завършилите професионално образование и обучение на възраст между 15 и 34 години) и бавното въвеждане на дуалното професионално образование и обучение, което е главно на базата на проекти. Въпреки голямото търсене, по-специално на техници и оператори на машини, както и промените във вторичното законодателство, които улесняват партньорствата с предприятията, едва 1 % от учениците в професионалните гимназии са участвали в такива дуални програми през учебната 2017/2018 година. Целенасочените инвестиции могат да спомогнат за повишаването на привлекателността, качеството и адекватността спрямо пазара на труда на професионалното образование и обучение.

Въпреки продължаващите усилия, висшето образование не е достатъчно съобразено с нуждите на пазара на труда. През периода 2012—2017 г. броят на студентите във висшето образование намаля със 17 % в резултат на демографски фактори, на предпочитанието на студентите да учат в чужбина⁽⁶⁴⁾, което се дължи и на възприятието за ниско качество на преподаването в родната страна и на малкия брой чуждестранни студенти. Делът на завършилите висше образование се повишава, но остава под средното за ЕС (33 % през 2017 г. в сравнение с 40 % за ЕС). Броят на записаните в свързани с информационните и комуникационните технологии специалности студенти нараства, но като цяло привлекателността на науката, технологиите, инженерството и математиката не се е увеличила значително и процентът на завършилите висше образование в тези специалности остава нисък (19,7 % през 2016 г.). Само 10,9 % от завършилите висше образование в тези области са жени. Ще бъдат премахнати таксите за обучение за професии, за които има недостиг на пазара на труда. В същото време се намаляват държавно финансираните места в сферата на социалните науки, икономиката и правото, които са в излишък (49 % от всички завършили висше

образование през 2016 г. срещу 34 % средно за ЕС). Работодателите често установяват пропуски в познанията и уменията, по-конкретно липсата на „меки умения“ сред завършилите (CEDEFOP, 2018). Само 1,8 % от студентите, започващи обучението си, имат родители с ниско равнище на образование.

Липсва ефективна координация за изпреварващо предвиждане на търсенето на умения на пазара на труда и осигуряване на съответстващо образование и обучение. Въпреки съществуващите средносрочни и дългосрочни прогнози на Министерството на труда и социалната политика, допълнени тази година от изследванията на работодателите, връзката между прогнозираните нужди от умения и последващите действия в образователната система все още не е всеобхватна. В ход е проект за адаптиране на националния списък на професиите към изискванията на икономиката. Освен това, за да се реши въпросът за постигане на съответствие между предлагането и търсенето на умения и квалификации се работи по проект в сътрудничество с Европейския център за развитие на професионалното обучение.

България е една от страните в ЕС с най-малък процент на участие в обучението за възрастни. Съгласно рамката за сравнителен анализ на уменията и обучението на възрастните през 2017 г. този процент възлиза на 2,3 %, в сравнение със средната за ЕС стойност от 10,9 %. В допълнение към мерките, описани в националния план за действие по заетостта, през 2018 г. консултациите на национално, регионално и местно равнище доведоха до актуализиране на плана за действие за изпълнението на Националната стратегия за учене през целия живот. В същото време редица програми за обучение на възрастни са основани на проекти, което поставя под въпрос тяхната устойчивост и подчертава необходимостта от по-стратегически подход от страна на органите и работодателите.

⁽⁶⁴⁾ През 2016 г. 7,4 % от завършилите гимназиалния етап на средното образование в България са завършили висше образование в чужбина.

4.3.4. ПОЛИТИКИ В ОБЛАСТТА НА ЗДРАВЕОПАЗВАНЕТО

Много българи все още са изправени пред значителни пречки при достъпа до здравно обслужване. Според органите в края на 2017 г. броят на хората без здравно осигуряване е 719 000, което представлява повече от 10 % от населението. Лицата без осигуровка обикновено използват болниците и отделенията за спешна помощ като входна точка за достъп до системата, което намалява ефикасността на използване на здравните заведения. Това се отнася особено за много от ромите, като се смята, че по-малко от 50 % от тях имат здравна осигуровка (FRA, 2016). Броят на хората, съобщаващи за неудовлетворени медицински потребности намалява, но техният дял все още е висок сред хората в квинтила на най-ниските доходи (5,6 % в сравнение със средно 3,2 % за ЕС). По отношение на неудовлетворените медицински потребности разликата между квинтилите с най-ниски и най-високи доходи в България е много висока. Повишаването на достъпа до здравни услуги, по-специално за първичните здравни грижи, включително чрез развитието на инфраструктурите, може да спомогне за справяне с тези проблеми.

Публичните разходи за здравеопазване продължават да са ниски. През 2016 г. публичните разходи представляваха едва 5 % от БВП, с 2 процентни пункта по-малко от средната стойност за ЕС. Освен това публичните разходи покриват само 50 % от общите разходи за здравеопазване, в сравнение със 77 % средно за ЕС. Поради това почти половината от разходите за здравеопазване представляват преки плащания (формални и неформални) — най-големият дял в ЕС.

Налице е недостиг на медицински сестри и общопрактикуващи лекари, като лекарите са неравномерно разпределени. Въпреки че броят на лекарите в България е над средното за ЕС равнище, на местно равнище тяхното разпределение варира в широки граници — от 597 на 100 000 жители в Плевен до 264 в Кърджали. Освен това, само 15 % от всички лекари са общопрактикуващи лекари (значително под средната стойност за ЕС от 23 %), което ограничава възможностите за предоставяне на първични здравни грижи.

Съотношението 440 медицински сестри на 100 000 души от населението е сред най-ниските в ЕС и е значително под средното за ЕС равнище от 840 сестри, отчасти поради непривлекателните условия на труд. Съгласно Националната здравна карта за постигането на равнището на ЕС са необходими още около 30 000 медицински сестри. Положителен е фактът, че през 2018 г. броят на местата за прием на студенти за медицински сестри в университетите се увеличи и за разлика от 2017 г. всички те бяха попълнени. Налице е план за обучение на по-голям брой медицински асистенти и парамедици, което ще освободи лекарите и сестрите от някои от текущите им задачи. Това следва да спомогне да се гарантира, че работната сила в здравеопазването се използва по-ефективно.

Болничните услуги доминират в системата на българското здравеопазване. 34 % от общите разходи за здравеопазване са предназначени за болнични грижи, което е над средното равнище за ЕС от 30 % и едно от най-високите равнища сред всички държави членки. Потенциално биха могли да бъдат избегнати 8,6 % от хоспитализациите, които са с 3,2 процентни пункта над средното равнище за ЕС. От друга страна, делът на разходите за извънболнични грижи (17 %) е сред най-ниските в ЕС, където средната стойност е 30 %. През периода 2014—2020 г. Европейският фонд за регионално развитие инвестира в мрежа от заведения за спешна медицинска помощ, която, както се предвижда в Националната здравна стратегия, ще допринесе за облекчаване на тежестта, която понасят болниците. В дългосрочен план предизвикателството се състои в това да се изгради мрежа от обекти за достъпни първични здравни грижи, включително дългосрочни грижи.

Ограниченият достъп до здравни грижи и ниските разходи за здравеопазване са сред факторите, които оказват отрицателно въздействие върху здравословното състояние на населението. Предотвратимата смъртност през периода 2011—2015 г. в ЕС намаля с 1,1 %, докато в България тя се

увеличи с 2,5 %⁽⁶⁵⁾. Подобно явление се наблюдава при смъртността, предотвратима с лечение⁽⁶⁶⁾, която бележи спад от 2 % в ЕС, а в България нараства с 0,2 %. Продължителността на живота като цяло в България е 74,9 години, което е с 6,1 години под средното равнище за ЕС.

Не се използват достатъчно мерки за насърчаване и профилактика на здравето за подобряване на резултатите в сферата на здравеопазването. В България най-големите рискове за здравето са нездравословното хранене и високото кръвно налягане. Може да се направи повече, за да се намали относително високата употреба на алкохол и тютюн и да се насърчи по-здравословен режим на хранене. Делът на хората, ваксинирани срещу някои заразни болести, като морбили и полиомиелит, е под равнището, което гарантира имунитета на цялото население.

Работата по Плана за действие за изпълнение на Националната здравна стратегия е значително забавена. През 2018 г. беше постигнат известен напредък в подобряването на достъпа до лекарства за профилактика на заболяванията и програми за извънболнични грижи. Повечето от мерките, планирани за 2019 г., имат за цел да се подобри ефикасността на системата. Те включват въвеждането на централизирани обществени поръчки за държавните болници и действия за намаляване на публичните разходи за фармацевтични продукти и увеличаване на ограниченото понастоящем използване на цифрови решения в областта на здравето. Като част от бюджета на Националната здравноосигурителна каса за 2019 г. бяха приети допълнителни мерки за реформи, целящи подобряването на управлението на системата на здравеопазването. Въпреки това тяхното въвеждане може да бъде забавено, тъй като е необходимо парламентът първо да одобри съответните изменения в други правни

разпоредби. Като цяло предвижданите мерки за реформи за 2019 г. не са достатъчни за справяне с растящите предизвикателства по отношение на здравето на населението и на статуса на работната сила в здравеопазването.

Министерството на здравеопазването предложи обществени обсъждания по два варианта за реформиране на системата за здравно осигуряване. И двата варианта следва да дават възможност за конкуренция между съществуващата Национална здравноосигурителна каса като единствен платец и частните застрахователни дружества, като настоящите равнища на вноските останат непроменени. Един от вариантите включва увеличаване на финансирането на системата чрез въвеждането на задължително допълнително здравно осигуряване под формата на необвързана с имущественото състояние фиксирана вноска, чиято цел е да се намалят преките плащания от страна на пациентите. Необвързването на размера на тази вноска с доходите ще доведе до по-голяма финансова тежест за групите с ниски доходи. Освен това преките плащания може да се увеличат поради предложените ограничения на публичното финансиране на болничните грижи и специализираните извънболнични грижи. Следва да се запази възможността за сключване на доброволна допълнителна здравна застраховка. И двете възможности за реформа ще доведат до повишаване на административните разходи и разходите за управление, тъй като изискват надзор на частните дружества за здравно осигуряване и управление на механизма за корекция на риска за финансиране на разпределението на ресурсите между конкурентните здравноосигурителни фондове. Съгласно плановете на правителството нов модел за финансиране ще започне да функционира не по-рано от 2020 г.

4.3.5. ИНВЕСТИЦИИ

Увеличаването на инвестициите в уменията, образованието, обучението и социалното приобщаване е важно за подобряването на производителността и за генерирането на дългосрочен приобщаващ растеж. Значителният недостиг на работна сила и

⁽⁶⁵⁾ Предотвратимата смъртност се определя като смъртните случаи, които биха могли да бъдат избегнати чрез здравни и профилактични интервенции.

⁽⁶⁶⁾ Смъртността, предотвратима с лечение, се определя като смъртните случаи, които биха могли да бъдат избегнати чрез своевременни и ефективни здравни грижи.

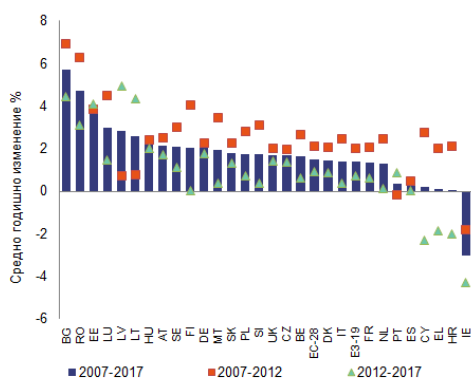
умения сочи необходимостта да се инвестира повече в обучението и преквалификацията, като образованието се приведе в съответствие с нуждите на пазара на труда и се подобри капацитетът на публичните служби по заетостта. Постоянно високото равнище на ранно напускане на училище и ниските образователни резултати подчертават необходимостта от значителни инвестиции, особено в образованието в ранна детска възраст, училищното и професионалното образование и обучение, включително в съответните инфраструктури. Голямото неравенство в доходите и високият брой на хората, изложени на риск от бедност, сочат необходимостта от инвестиране в политики за активно приобщаване и целенасочена подкрепа за уязвимите групи, включително ромите, както и подобряването на достъпността и качеството на интегрирани социални и здравни услуги, като същевременно се отдава дължимото внимание на географските различия.

4.4. ИНВЕСТИЦИИ И РЕФОРМИ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА

4.4.1. КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТ

През последните 10 години разходите за труд изпревариха развитието на производителността. През този период разходите за труд се увеличиха с 8,3 %, което е значително над растежа на производителността в размер на 2,5 %. Това е отразено в средногодишния ръст от 5,7 % в номиналните разходи за труд за единица продукция (графика 4.4.1). През 2017 г., след 3 години на сравнително слаб ръст на номиналните възнаграждения на наетите лица, той нарасна рязко с 10,5 %, а производителността нарасна с по-бавен темп от 2 %. Нарастването на разходите за труд на единица продукция се обуславя предимно от нетъргуемия сектор, по-специално строителството и публичния сектор. В промишлеността и в частност в производството, което обхваща по-голямата част от дружествата износители, разходите за труд на единица продукция се увеличиха средно по-малко, отколкото в останалата част на икономиката.

Графика 4.4.1: Номинални разходи за труд за единица продукция

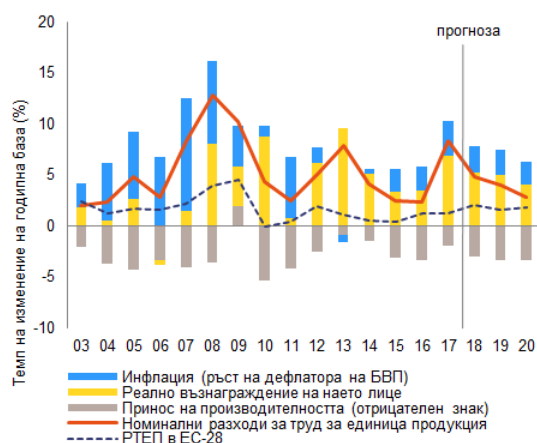

Източник: Европейска комисия

При фиксиран номинален обменен курс нарастването на разходите за труд на единица продукция се изрази и в повишаване на реалния ефективен обменен курс. От 2010 г. насам се наблюдава значително увеличение в реалния ефективен обменен курс, изчислен въз основа на разходите за труд на единица продукция, в сравнение с други сходни държави и средната

стойност за ЕС. То се стабилизира между 2014 г. и 2016 г., което подобри външната конкурентоспособност, и това се изрази в посилен растеж на износа. През 2018 г. в България реалният ефективен обменен курс (разходите за труд за единица продукция) допълнително се повиши с 5 %, което увеличава риска от загуби на разходната конкурентоспособност (графика 4.4.3).

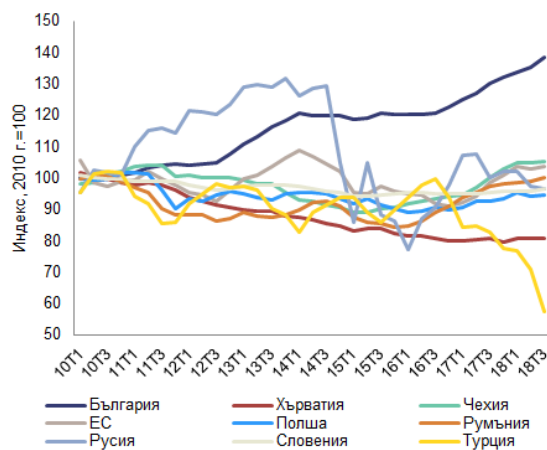
Графика 4.4.2: Процент на изменение на разходите за труд на единица продукция, разбивка

Източник: Европейска комисия

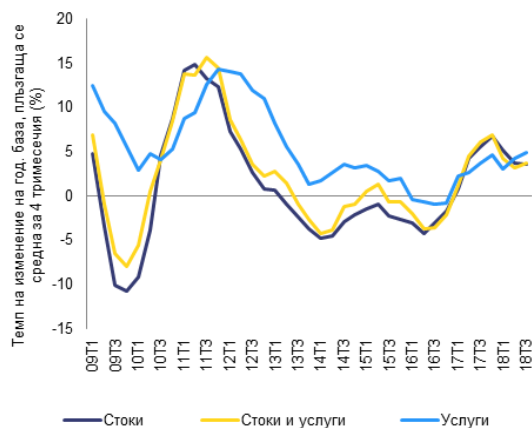
Промените в разходите до момента не засягат външната конкурентоспособност, но може да представляват риск в средносрочен план. По-бързото нарастване на разходите за труд на единица продукция в България, отколкото в нейните главни търговски партньори, се изрази в по-голямо увеличение на реалните цени. През 2017 г. експортните цени (в евро) се увеличиха с 4,4 % и с 1,2 % кумулативно през последните 3 години (вж. графика 4.4.4). Продължаване на настоящата тенденция към нарастване на разходите за труд на единица продукция и експортните цени би могло да застраши допълнително увеличението на експортните пазарни дялове, освен ако не е съпътствано с неразходни фактори, водещи до преминаването към продукти с по-висока добавена стойност, интегрирането в световните вериги за създаване на стойност и достъп до нови пазари за износ.

Графика 4.4.3: Реален ефективен обменен курс, дефлатор на разходите за труд на единица продукция (IC-37)

Източник: Европейска комисия

Графика 4.4.4: Промени в експортната цена (в BGN)

Източник: Европейска комисия

Износът се подобри както по отношение на обема, така и по отношение на качеството. През последното десетилетие износът нарасна с 55 %, като през 2017 г. достигна 67,4 % от БВП (от около 56 % през 2007 г.). Подобри се и качеството. Делът на висококачествените продукти в стойността на износа на произведените продукти през периода 2012—2017 г. почти се удвои и достигна около 20 %. През същия период делът на нискокачествените продукти спадна значително. Качеството се повиши във всички основни експортни промишлени сектори, като

бе особено забележимо в секторите на компютърното и офис оборудване и електрониката и телекомуникациите. Делът на износа от високотехнологичните сектори обаче все още е далеч под средното за ЕС (5,4 % спрямо 17,8 %).

През последните години България непрекъснато увеличава своя пазарен дял на износа. Пазарният дял на износа на България се увеличи с 8,4 % през 2016 г. и с още 5,0 % през 2017 г. През периода 2012—2017 г. той се увеличи с 15 %, което съответства на стойностите за сходните държави. Нарастването идва основно от суровини като неблагородни метали и полезни изкопаеми и продукти като машини и оборудване. Пазарният дял на износа на услуги също продължава да нараства. През периода 2012—2017 г. България увеличи своя пазарен дял в някои от основните държави на получаване като Германия и Русия.

По-нататъшно подобрене на неразходните фактори би спомогнало за повишаването на конкурентоспособността. Изглежда, че до това подобряване на резултатите на външните пазари са довели подобряването на качеството и повишаването на конкурентоспособността, посочени по-горе. Може да се постигне допълнително повишаване на конкурентоспособността с подобряването на неразходните фактори като инфраструктура и капацитет за иновации, както и чрез осигуряване на по-ефективна институционална и бизнес среда.

4.4.2. ИНВЕСТИЦИИ И ПРОИЗВОДИТЕЛНОСТ

Необходими са инвестиции в уменията, инфраструктурата, научните изследвания и иновациите с цел подкрепа на конкурентоспособността, производителността и процеса на сближаване с равнището на ЕС. Недостигът на умения представлява значителна пречка пред бизнес инвестициите и ограничава нарастването на производителността (вж. раздел 4.3). Все още ниското качество на енергийната и водната инфраструктура и лошите транспортни връзки, особено в северната част на страната, представляват

пречка пред инвестициите и потенциала за износ на българските дружества. За премахването на пречките пред увеличаването на производителността и за стимулирането на капацитета за иновации са необходими подобрени инвестиции в областта на научноизследователската и развойната дейност, заздравяване на връзките между предприятията и научноизследователските институции и по-добре интегрирана система за научни изследвания и иновации. Също така от основно значение за успешното осъществяване на реформите и инвестиционните приоритети е гарантирането на качеството на институциите.

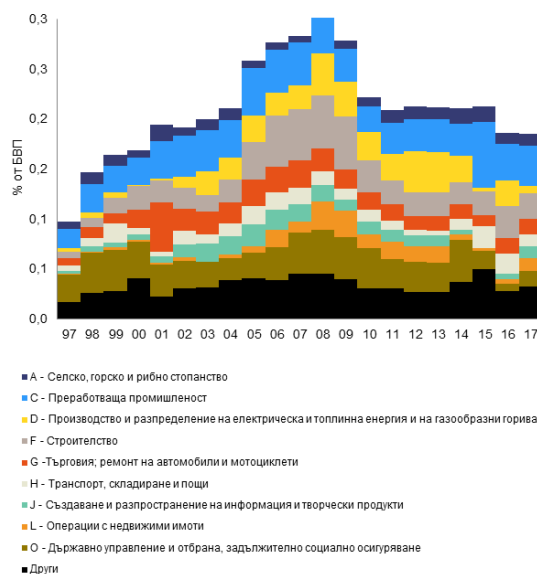
Инвестиционна дейност

Инвестициите са все още недостатъчни за намаляване на капиталовите разлики с равнището на останалата част от ЕС. Съотношението на инвестициите към БВП от около 20 % е под това на повечето сходни държави от региона, с изключение на Полша и Словения, и под средната стойност за ЕС от 2016 г. насам. Недостатъчните инвестиции са пречка за подновяването и увеличението на капитала, чийто дял от БВП е доста под средното за ЕС равнище и намалява от 2014 г. насам. Това също така забавя въвеждането на нови технологии. Частният сектор е основният източник на инвестиции. Все пак, въпреки пониското си общо тегло, публичните инвестиции са от жизненоважно значение за конкретни области като развитието на инфраструктурата.

Финансирането от ЕС играе ключова роля за публичните инвестиции. От 2007 г. насам инвестициите от публичния сектор са средно около 4,2 % от БВП. Приносът на средствата на ЕС може да надхвърля две трети от общия размер на публичните инвестиции, в зависимост от годината. Тази зависимост обяснява по-голямата част от колебанията в публичните инвестиции. През 2015 г. — последната година, през която можеше да се усвояват средства от предходния програмен период, публичните инвестиции се повишиха рязко до 6,5 % от БВП, за да спаднат до 2,6 % през 2016 г. и 2,1 % през 2017 г., като проектите от новия програмен период все още не са започнати. Наличните елементи и качеството на физическата инфраструктура все още са незадоволителни (вж. раздели 4.4.4 и

4.4.5), а в няколко сектора са необходими по-големи публични инвестиции (вж. раздел 4.3 и ЕИБ, 2017).

Графика 4.4.5: Инвестиции по сектори

Източник: Европейска комисия

Бизнес инвестициите бяха слаби и нестабилни в почти всички сектори от началото на кризата. Според проучване на Европейската инвестиционна банка само около две трети от дружествата са съобщили за инвестиционна дейност за 2017 г. Това е едно от най-ниските равнища в ЕС, само малко над стойностите за Гърция (ЕИБ, 2018). Освен това почти една пета от тези дружества отчетат прекалено ниски инвестиции през последните 3 години. Производственият сектор има най-голям дял в инвестициите и заедно с услугите за снабдяване с електроенергия и вода изглежда е основната движеща сила на общия ръст на инвестициите (положителни или отрицателни) от 2015 г. насам (вж. графика 4.4.6). При все това, техният размер и принос към растежа на инвестициите е нестабилен и често се обуславя от еднократни проекти и финансови събития в тези сектори. Строителният сектор играеше водеща роля за инвестиционната дейност в миналото, но неговият дял в инвестициите намаля наполовина. През последните години се наблюдава известна динамика в секторите на

превозите и складирането, както и в други сектори на услугите, които отбелязват по-голям дял от общите инвестиции и ръста на инвестициите, отколкото в миналото.

Нараства ролята на интелектуалната собственост като инвестиционен актив.

Нарастващият дял на инвестициите в продукти, обект на интелектуална собственост, което би могло да подпомогне растежа на производителността в бъдеще, е положителен знак за икономиката (вж. графика 4.4.6). Инвестициите в машини и оборудване също леко се повишиха през 2017. Въпреки това средният дял на най-съвременните машини и оборудване при дружествата е нисък (ЕИБ, 2017). Инвестициите, свързани с оборудване в областта на информационните и комуникационните технологии, намаляха през последните години. Това се дължи главно на по-малките усилия от страна на българските дружества да цифровизират дейността си и в по-малка степен на намаляващите разходи за оборудване в областта на информационните и комуникационните технологии.

Графика 4.4.6: Бруто образуване на основен капитал

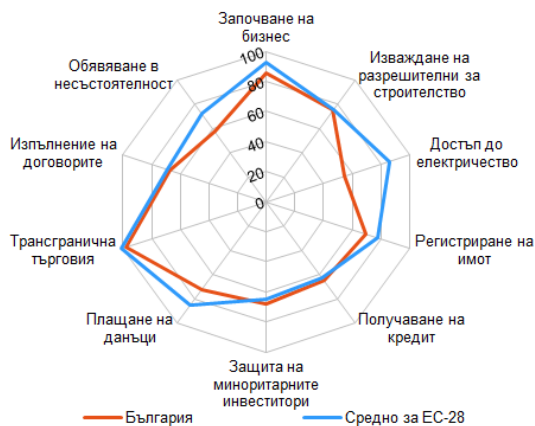
Източник: Европейска комисия

Бизнес среда

Бизнес средата продължава да бъде слаба. През 2018 г. България мина от 50^{-о} на 59^{-о} място в класацията за лекота на правене на бизнес „Ease of Doing Business“ (Световна банка, 2018). Най-проблематичната област все още е „достъп до електричество“, характерна с дълги

и сложни процедури за свързване към мрежата, което създава значителни препятствия пред новите предприятия (вж. графика 4.4.8). Нефункционалното на Търговския регистър през август 2018 г. поради технически причини също оказва отрицателно въздействие върху условията за осъществяване на стопанска дейност и върху доверието в държавните институции. Разпоредбите относно стопанската дейност и тяхното изпълнение се различават значително в България, като София изостава в сравнение с други регионални центрове⁽⁶⁷⁾ (Световната банка, 2017а).

Графика 4.4.7: Световна банка, „Doing business 2019“ („Правене на бизнес 2019 г.“), показатели:

Източник: Световна банка (2019 г.):

Малките и средните предприятия продължават да са изправени пред редица предизвикателства. Напредъкът на България в изпълнението на „Small Business Act“⁽⁶⁸⁾ е слаб, особено в областта на уменията и иновациите, отзивчивостта на администрацията, околната среда и, преди всичко, предприемачеството, където България е на последно място в ЕС (Европейска комисия, 2018ж). Мерките за преодоляването на тези недостатъци бяха често

⁽⁶⁷⁾ Пловдив, Плевен, Бургас, Варна, Русе.

⁽⁶⁸⁾ Законодателният акт за малкия бизнес („Small Business Act“) е всеобхватна рамка за политиката на ЕС в областта на малките и средните предприятия. Той има за цел подобряване на подхода към предприемачеството в Европа, опростяване на регулаторната среда и политиките за малките и средните предприятия и премахване на оставащите пречки пред тяхното развитие.

спорадични и в малък мащаб и не доведоха до видими подобрения. Най-обещаващата стъпка, която се очаква да има дълготраен ефект, беше въвеждането на обучение по предприемачество в училищата. Участието на дружествата в този процес е от решаващо значение за неговия успех. В допълнение, честите промени в законодателството бяха сочени като един от основните източници на несигурност за дружествата⁽⁶⁹⁾. Въпреки това, наскоро въведената оценка на въздействието и „тестът за МСП“ не подобриха ситуацията (вж. раздел 4.4.6).

Производителност

Производителността на труда се увеличава непрекъснато, но все още е значително под средното равнище за ЕС. Повишаването на равнищата на производителността е от решаващо значение за намаляването на различията в доходите и запазването на конкурентоспособността, като се имат предвид все по-високите равнища на трудовото възнаграждение и застаряването на населението. Въпреки своята възходяща тенденция, през 2017 г. производителността на труда на отработен час достигна едва 45,3 % от средния за ЕС стандарт на популателна способност, което нарежда България на последно място в ЕС. От 2000 г. насам производителността на труда се е увеличила само с 12,8 процентни пункта, въпреки че е нараснала с 26 процентни пункта средно за Балтийските държави и с 37,5 процентни пункта за Румъния, които бяха започнали от сходни нива на производителност. Ръстът на общата факторна производителност спадна след 2007 г., но се увеличава отново. Освен това инвестициите като дял от БВП във всички райони варират около средната за страната и за ЕС стойност, но това не е довело до по-висока производителност на труда. Основните пречки пред растежа на производителността са липсата на квалифицирана работна ръка (вж. раздел 4.3), трудната стопанска среда, недостатъчното разходване на средства за научни изследвания и иновации и бавният

процес на цифровизация на икономиката. Това излага на риск средносрочната конкурентоспособност на страната и способността ѝ да привлича чуждестранни и местни капитали. Освен това, България реши да не се съобрази с Препоръката на Съвета от 2016 г. и не създаде Национален съвет по производителността, за сметка на съществуващи институции, които вече извършват част от задачите.

Ниско- и среднотехнологичните производства продължават да доминират в промишлеността. Такъв е случаят по отношение на заетостта и добавената стойност. Производителността на труда във високотехнологичните производства е повече от три пъти по-висока в сравнение със секторите с ниско- и средноразвити технологии, но едва около 10 % от всички производствени предприятия принадлежат към тази категория. Освен това България е добре интегрирана в областта на търговията, но вътрешната добавена стойност в брутния износ е сравнително ниска. Увеличаването на дела на дружествата в сектори с висока добавена стойност и придвижването нагоре в световната верига на стойността ще бъде от основно значение за поддържането на дългосрочната конкурентоспособност на страната и за икономическия растеж.

Научни изследвания и иновации

Слабите резултати в областта на иновациите не подкрепят увеличаването на производителността. България се нарежда на 27^о място съгласно Сравнителния доклад за европейските иновации (Европейска комисия, 2018г) с равнище на ефективност под 50 % от средното за ЕС. Относителните недостатъци на България са в категориите иновационни дружества, финансиране и подкрепа, привлекателни научноизследователски системи и връзки между дружествата и научноизследователските институции. Делът на малките и средните предприятия, които въвеждат иновации по отношение на продукт или процес, е само 11 % от средния за ЕС резултат, а делът на тези, осъществяващи вътрешни иновации, е 14 % от средния.

⁽⁶⁹⁾ Решение на Министерски съвет № 617 от 12 август 2015 г.

Карта 4.4.1: Инвестиционни предизвикателства и реформи в България

Раздел 1. Макроикономическа перспектива

Общият размер на инвестициите остава сравнително нисък и бизнес средата е все още слаба. Възстановяването на частните инвестиции след кризата беше ограничено и нестабилно. Публичните инвестиции, финансирани от структурните и инвестиционните фондове на ЕС, се увеличиха едва през 2018 г. Институционалните недостатъци, регулаторната несигурност и корупцията продължават да са сред основните пречки пред инвестициите и създават бизнес среда, която е слаба като цяло.

Раздел 2. Оценка на пречките пред инвестициите и текущите реформи

Държавна администрация /бизнес среда	Регулаторна/административна тежест		Финансов сектор/Данъчно облагане	Данъчно облагане	
	Държавна администрация			Достъп до финансиране	сДП
	Обществени поръчки/ПЧП		НИРДИ	Сътрудничество между академичните среди, научните изследователи и бизнеса	
	Съдебна система			Финансиране на НИРДИ	
	Нормативна уредба за обявяване в несъстоятелност	сДП	Специфично за сектора регулиране	Бизнес услуги/Регулирани професии	
Конкуренция и регулаторна рамка		Търговия на дребно			
333 и нормативна уредба на трудовите договори		Строителство			
Заплати и определяне		Цифрова икономика/Телекомуникации			
Образование, умения и учене през целия живот	сДП	Енергетика			
Пазар на труда/Образование			Транспорт		

Легенда:

	Не са установени пречки пред инвестициите		Известен напредък
сДП	Пречки пред инвестициите, които също подлежат на сДП		Значителен напредък
	Никакъв напредък		Цялостно изпълнение
	Ограничен напредък		

Досега само около половината от мерките в плана за действие на правителството за премахване на пречките пред инвестициите са приведени в действие. Правителството актуализира плана за действие в началото на 2018 г., но въпреки това няма оценка на въздействието на приложените мерки. Реформата на публичната администрация и въвеждането на електронно управление се провеждат бавно и дават недостатъчни резултати. (виж раздел 4.4)

Липсата на подходящ квалифициран персонал продължава да бъде основна пречка пред много инвестиции. Ниското качество на образователната и обучителната система и ограниченото предлагане на програми, които отговарят на пазарните потребности, затрудняват инвестиционните решения. (вж. раздел 4.3)

Реформата на нормативната уредба за обявяване в несъстоятелност е все още непълна и производствата по несъстоятелност не може да способстват за намаляването на частния дълг (вж. раздел 4.2.4). Правосъдната система се е подобрила с промените за засилване на независимостта на съдебната система, но все още съществуват редица предизвикателства по отношение на прокуратурата и разпределението на работното натоварване между съдилищата (вж. раздел 4.4.5).

Въпреки текущия процес на намаляване на задлъжнялостта, равнището на дълга на частния сектор продължава да бъде високо, а кредитите — на ниски нива, като в същото време високото равнище на необслужваните кредити, което само постепенно намалява, ограничава способността на банките да увеличат кредитирането за инвестиции (вж. раздел 4.2.3). Рисковият капитал и другите форми на небанково финансиране все още са ограничени (вж. раздел 4.2.5). Финансовият пазар е недостатъчно развит и държавната подкрепа играе важна роля. Финансовите инструменти на ЕС предоставят възможности за подобряване на условията за финансиране на предприятията.

Националната насърчителна институция е Българската банка за развитие (99,9% собственост на държавата). Основната цел на Българската банка за развитие е да подпомага малките и средните предприятия, като насочва усилията си към стартиращите предприятия и иновациите, износа на крайни продукти, производството, добива на полезни изкопаеми, селското стопанство и туризма. Националната институция за насърчаване е „Фонд мениджър на финансови инструменти в България“ (Фондът на фондовете, 100% собственост на държавата), действаща в качеството на дългосрочен инвеститор в инфраструктура и предприемачество със средства от европейските структурни и инвестиционни фондове.

Разходите за научноизследователска и развойна дейност остават много ниски както в частния, така и в публичния сектор. Разходите за научноизследователска и развойна дейност в частния сектор възлизаха на едва 0,53 % от БВП през 2017 г. (в сравнение със средната стойност за ЕС от 1,36 %), макар и да се повишиха от 2007 г. насам, особено за производството и информационните и комуникационните технологии. Големите многонационални дружества правят половината от всички инвестиции за научноизследователска и развойна дейност в целия бизнес сектор. Концентрацията по райони също е висока, като над 70 % от инвестициите за научноизследователска и развойна дейност са в Югозападния район, основно в София. Разходите за научноизследователска и развойна дейност в публичния сектор са сред най-ниските в ЕС (Европейска комисия, 2018д). През 2017 г. те възлизаха на едва 0,21 % от БВП, далеч под средната стойност за ЕС от 0,69 %. През 2018 г. обаче България удвои своя публичен бюджет за научни изследвания в подкрепа на стратегията си за научни изследвания за периода 2017—2030 г. и своя ангажимент постепенно да увеличи публичните разходи за научноизследователска и развойна дейност до 1 % от БВП до 2025 г. Липсата на адекватен финансов портфейл в областта на научноизследователската и развойната дейност продължава да бъде пречка за насърчване на сътрудничеството между публичния и частния сектор и интернационализацията, както и реинтеграцията на изследователи и новатори.

Голямата разпокъсаност и бавният темп на реформите възпрепятстват прехода към система за научни изследвания и иновации, ориентирана в по-голяма степен към иновациите. . Има голям брой университети и научноизследователски институти, но повечето от тях показват слаби резултати в областта на научните изследвания и производството на висококачествени научни публикации⁽⁷⁰⁾. За да изпълни препоръките, произтичащи от оценката на нейната национална система за научноизследователска дейност и иновации

⁽⁷⁰⁾ През 2015 г. бяха често цитирани 3,6 % от всички публикации в сравнение със средното за ЕС равнище от 11,1 %.

(Европейска комисия, 2015), България започна да финансира своите публични научноизследователски институти въз основа на критерии за ефективност и създаде национални научни програми, целящи укрепване на ресурсите и потенциала за научни изследвания. Все още обаче е твърде рано да се направи оценка на резултатите.

Сътрудничеството между науката и бизнеса продължава да бъде много ограничено. Публично-частните съвместни научни публикации като процент от общите публикации намаляха до 0,8 % през 2017 г. в сравнение със средно 3,9 % за ЕС. Малък е броят на подадените заявки за патент⁽⁷¹⁾. Освен това недостигът на човешки капитал в системата на научноизследователската и развойната дейност буди сериозно безпокойство. България има само четирима изследователи на хиляда служители (STIP, 2018), и то най-вече в публичния сектор.

В ход са важни проекти за насърчване на бизнес иновациите и цифровизацията. През периода 2014—2020 г. фондовете на ЕС финансират четири центъра за върхови постижения и девет специализирани експертни центъра, както и регионални научноизследователски проекти извън София. Заедно с други безвъзмездни средства от ЕС и финансовите инструменти за иновации по линията на стратегията за интелигентна специализация, тези инвестиции се очаква да положат основите за сътрудничество между изследователските институти, университетите и частния сектор. Те следва да улесняват трансфера на знания, да спомагат за създаването на дружества в резултат на университетска научноизследователска работа и за привличането на (рисков) капитал. Устойчивостта и резултатите от тези проекти са от жизненоважно значение за бъдещите инвестиции както по отношение на инфраструктурата, така и по отношение на мерките с незадължителен характер. В същото време водещата инициатива „София Тех Парк“ продължава да среща затруднения. Някои от въпросите, които будят безпокойство, са

⁽⁷¹⁾ През 2014 г. са регистрирани осем патента по Договора за патентно коопериране на един милион души при средна за ЕС стойност от 102 патента.

недостатъчното използване на нейната научна инфраструктура, управлението и дългосрочната ѝ финансова устойчивост. Клъстерите и техният потенциал в България са недоразвити, тъй като често не достигат нужната критична маса.

Стратегията за интелигентна специализация изглежда е ограничена само до насочването на финансираните от ЕС инвестиции. Вместо да даде възможности на местните предприятия и общности, тя остава до голяма степен една централизирана бюрократична мярка. Съветът за интелигентен растеж, който следва да определя приоритетите и да координира и наблюдава стратегията, отбеляза слаба активност, което доведе до отслабване на целия процес.

Цифровизация

Внедряването на цифрови технологии напредва бавно както в публичния, така и в частния сектор. България е сред държавите членки с най-ниски резултати по индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) (Европейска комисия, 2018e). Основните предизвикателства са много ниското равнище на цифрови умения на гражданите и ниската степен на интегриране на цифровите технологии от страна на предприятията. През последните години се появи екосистема от цифрови и технологични предприемачи, която се разраства, но инвестициите в цифровизацията на икономиката са все още ограничени и липсва цялостна стратегия. България е поела ангажимент за стратегическо инвестиране в цифровите технологии чрез координирани от ЕС програми (напр. чрез съвместното предприятие EuroHPC). България има и Национален център за суперкомпютърни приложения, но неговата дейност би могла да бъде допълнително подобрена, особено в полза на малките и средните предприятия. Въпреки че България е подписала Декларацията за сътрудничество в областта на изкуствения интелект, изпълнението на мерките за насърчване на внедряването на приложения за изкуствен интелект в публичния и частния сектор изостава.

Нивото на свързаността се подобри леко, но все още значително изостава от средната стойност за ЕС. Разпространението на фиксирания ширококолов достъп до интернет все още е далеч под средното за ЕС равнище (58 % спрямо 77 %); подобно съотношение се наблюдава и за покритието с мрежи 4G (80 % спрямо 98 %). Отбелязани са и положителни резултати — процентът на високоскоростния ширококолов достъп до интернет е малко по-висок от средното за ЕС равнище (43 % спрямо 41 %), докато свръхбързият ширококолов обхват е значително над средното равнище (75 % спрямо 60 %). Инвестициите в по-добри, по-бързи и по-надеждни връзки ще спомогнат за привличането на повече предприятия с висока добавена стойност и са предпоставка за повишаване на равнището на цифровизация. Все още няма стратегия за мрежи 5G, но през 2017 г. бе създадена специална работна група, която да преразгледа плана за достъп от следващо поколение, с цел да включи в него тази стратегия. Осигуряването на високоскоростна свързаност на академичните и образователните структури с цел да се улесни достъпът до електронното образование и услугите „в облак“, продължава да бъде предизвикателство.

Транспорт

Обхватът и качеството на транспортната инфраструктура се подобриха, но остават под средното за ЕС равнище. Все още не са добре развити ключови връзки, особено в северната част на страната и между северните и южните райони⁽⁷²⁾. Ниското качество на пътните и железопътните връзки⁽⁷³⁾, включително основната трансевропейска транспортна мрежа, води до голяма продължителност на пътуванията, недостатъчна безопасност на транспорта и

⁽⁷²⁾ По-добре развитата пътна инфраструктура в южната част на страната създава по-благоприятни условия за инвестиции. Освен това връзката между южната и северната част често се прекъсва при зимни условия (Национална транспортна стратегия в периода до 2030 г., 2017, стр.106, 194).

⁽⁷³⁾ Приоритетните проекти включват автомагистралите Видин — Монтана и Враца — Мездра, интермодалните терминали (ИМТ) Русе и Варна, връзките между ИМТ Бургас — Варна и Варна — Бургас. Значимостта на ИМТ ще нарасне допълнително чрез автомагистралните връзки Русе — Велико Търново и Варна — Велико Търново.

ниска степен на свързаност между районите в България и съседните държави. Липсата на всеобхватни мрежови връзки със Сърбия и Република Северна Македония създава значителни пречки пред търговията⁽⁷⁴⁾. Липсва модерна, работеща инфраструктура, която да дава възможност интермодален транспорт, а това също води до регионални различия (вж. раздел 4.4.4). Корабоплаването по вътрешните водни пътища е затруднено в някои участъци, а поради малкия брой изградени или модернизиран мостове трансграничната свързаност между България и Румъния през река Дунав също е затруднена.⁽⁷⁵⁾

Прилагането на политиката за трансевропейска транспортна мрежа е от съществено значение за бъдещето на транспортната система. Включването в трансевропейската транспортна мрежа ще доведе до използването на съоръжения с ниски емисии, иновации и концепции от ново поколение за услугите. Това включва изграждането на пътна и железопътна инфраструктура, изграждането на връзки към Западните Балкани, използването на потенциала на Черно море и река Дунав и създаването на повече иновативни финансови инструменти, като същевременно се гарантира съгласуваността на инвестициите между програмните периоди. Това би помогнало на България да се възползва от своето централно местоположение, включително като транзитна страна за бъдещия коридор за товарен железопътен превоз „Алпи — Западни Балкани“. Приоритет продължава да бъде развитието на коридорите на трансевропейската транспортна мрежа „Ориент — Източно Средиземноморие“ и „Рейнско — Дунавски“ и връзките със страните от Западните Балкани.

България е сред държавите, в които качеството на транспортната инфраструктура се възприема като много ниско. От гледна точка на качеството на пътищата тя е 93^{-та} от 137 държави (Световен икономически форум, 2018). За да се подобри пътната инфраструктура, трябва да се развият

интелигентни транспортни системи, включващи трансгранични данни, схеми за пътно таксуване/плащане на такси по електронен път, безопасността и паркингите. По протежението на основната железопътна мрежа съществуват проблеми, свързани със съответствието, по отношение на дължините на влаковете, експлоатационните скорости и стандартите на Европейската система за управление на железопътното движение.

Безопасността на движението по пътищата е въпрос от първостепенно значение. България има едно от най-високите равнища на смъртност на пътя в ЕС — 96 смъртни случая на един милион жители през 2017 г. (почти два пъти повече от средното за ЕС равнище). Екипите за контрол на движението могат да санкционират нарушения на Закона за движение по пътищата, но изпълнителните действия често биват отменени от съда поради пропуски в нормативната уредба. Поведението на водачите, много старият автомобилен парк и слабо развитата пътна мрежа са факторите, които допринасят за лошите резултати.

Интензивността на движението в железопътния превоз на пътници и стоки намалява. Железопътният транспорт представлява само 2 % от превоза на пътници и 17 % от превоза на товари (Европейска комисия, 2018з). Железопътната компания „БДЖ“ осигурява 92 % от общия обем на транспорта и има договор за обществена услуга за превоз на пътници до 2024 г., но въпреки това нейните финансови резултати са незадоволителни. В товарния железопътен транспорт е необходимо да се обърне внимание на значителното изоставане в поддръжката на железопътната мрежа. Регулаторният орган за железопътния транспорт е изправен пред сериозни управленски проблеми и предизвикателства при извършването на проверки по отношение на сертифицирането. Изключително ниските възнаграждения са главна пречка за привличането на висококвалифицирани специалисти. Увеличаването на използването на конкурентни тръжни процедури и процедури за възлагане на обществени поръчки за услуги за достъп до железопътния подвижен състав ще насърчи навлизането на нови частни оператори в железопътния транспорт.

⁽⁷⁴⁾ Национална транспортна стратегия в периода до 2030 г., стр. 54

⁽⁷⁵⁾ Стратегия на ЕС за региона на река Дунав.

Не се постигат целите за използване на алтернативни и екологично чисти горива в транспорта. Въпреки намерението на правителството за насърчване на използването на алтернативни горива⁽⁷⁶⁾, в момента има само 108 публично достъпни зарядни станции за електрически превозни средства, което нарежда България на предпоследно място по териториално покритие на (край)градските райони в ЕС на глава от населението. Не е ясно как държавата ще постигне националната си цел от 2 500 публично достъпни станции за зареждане до 2020 г. България е изградила много малък брой станции за зареждане с природен газ (нито една за втечнен природен газ) и не разполага с инфраструктура за зареждане с водород, въпреки че в националната ѝ рамка на политиката се предвиждаше изграждането на 10 станции за зареждане с водород до 2025 г.

Градският транспорт представлява проблем във всички големи градове⁽⁷⁷⁾. Тези градове са засегнати в голяма степен от лошото качество на въздуха (Европейска комисия, 2018й), задръстванията и ускорените процеси на урбанизация (НСИ, 2016). Липсват планове за устойчива градска мобилност и действия за ограничаване на замърсяването, емисиите на CO₂ и шумовите емисии, за подобряване на пътната безопасност в градските райони и за повишаване на енергийната ефективност, както и на дела на енергията от възобновяеми източници в градския транспорт.

Енергетика и климат

Нуждите от инвестиции в сферата на енергетиката и климата са значителни. Честите изменения на Закона за енергетиката не позволяват да се създаде стабилна и предвидима инвестиционна среда. Освен това неотдавнашните операции в енергийния сектор доведоха до спекулации с политическо вмешателство, намаляване на привлекателността на сектора и потенциално възпрепятстване на така необходимите чуждестранни инвестиции. Очаква се България

да приеме окончателния вариант на своя интегриран национален план в областта на енергетиката и климата до 31 декември 2019 г. съгласно изискването в Регламента относно управлението на Енергийния съюз, заедно с преглед на нуждите от инвестиции за различните измерения на Енергийния съюз до 2030 г. Тази стратегия ще помогне за подобряване на дългосрочната предвидимост за инвеститорите, а забавянето на нейното представяне би могло да доведе до несигурност сред инвеститорите. България освен това е домакин на няколко проекта от общ интерес, които имат за цел подобряването на сигурността на доставките, по-доброто интегриране на страната в енергийните пазари на ЕС и интегрирането на електроенергията от възобновяеми източници.

България продължава да е икономиката в ЕС с най-висока енергийна интензивност със значително отклонение от средните стойности. Структурата на крайното потребление на енергия в България е доста сходна с тази на ЕС. Въпреки това през 2016 г. потреблението на енергия за единица БВП беше три пъти по-високо от средната стойност за ЕС (Европейска комисия, 2017в). Това неефективно използване на енергията пречи на България да използва пълноценно потенциала на относително ниските цени на енергията.

България изостава в напредъка си към постигането на националната индикативна цел за 2020 г. за енергийна ефективност. През 2017 г. България изостава от целта с около 8 % по отношение на първичното енергопотребление и 15 % по отношение на крайното енергопотребление⁽⁷⁸⁾, като и в двата случая се наблюдава увеличаване на разликите в сравнение с нивата от 2016 г. България е класирана на последно място в ЕС през 2011 г. по отношение на енергийната ефективност⁽⁷⁹⁾, което показва, че този проблем съществува от дълго време и оказва отрицателно въздействие върху производителността и конкурентоспособността на предприятията в страната. Поради това следва да бъдат

⁽⁷⁶⁾ Освобождение от данък за превозните средства с електрически двигатели от 2018 г. насам.

⁽⁷⁷⁾ В съответствие с Пакета за градска мобилност (Европейска комисия, 2018и).

⁽⁷⁸⁾ Данни на Евростат за 2018 г.

⁽⁷⁹⁾ Информационен документ за Енергийния съюз — България, SWD(2017) 386 final, публикуван на адрес: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/energy-union-factsheet-bulgaria_en.pdf

положени допълнителни усилия, за да се гарантира, че ще бъдат постигнати достатъчно икономии на енергия до 2020 г. Инвестициите и прилагането на целевите мерки могат да отключат огромния потенциал за икономии на енергия в промишлеността, транспорта и жилищния сектор, което ще доведе до подобряване на общата конкурентоспособност на икономиката и качеството на живот на хората. Привличането на инвестиции и отключването на частно финансиране за подобряване на енергийната ефективност са от решаващо значение и за гарантирането на целите на Съюза във връзка с енергийния преход с перспектива до 2020 г. и след това.

С цел да се облекчат социално-икономическите последици от прехода към чиста енергия, е важно да се планират преходни мерки. Това е необходимо също така, за да се гарантира, че България може да се възползва от предимствата на прехода към нисковъглеродна икономика под формата на нови работни места и растеж. Това е много голямо предизвикателство, тъй като на България се падат 7 % от производството на въглища в ЕС и 6 % от работните места в сектора на въгледобива, което означава, че над 12 000 работни места във въгледобивните региони са изложени на риск. Активното участие в инициативата на ЕС „Въгледобивните райони в преход“ следва да подпомогне подготовянето на подходящи стратегии за преход и определянето на приоритетните проекти и мерки.

При все че е на път да постигне своята цел за 2020 г. по отношение на енергията от възобновяеми източници, България продължава да бъде икономиката с най-високи нива на емисии на парникови газове в ЕС. През 2016 г. интензитетът на парниковите газове на икономиката на България⁽⁸⁰⁾ беше 4,3 пъти по-висок от средното равнище за ЕС (Европейска комисия, 2017в). България превиши индикативната си цел за 2017 г., определена с Директивата за енергията от възобновяеми източници. През 2017 г. дялът на енергията от възобновяеми източници в брутното крайно потребление на енергия възлизаше на 18,7 %, което е

значително над целта от 16 %. Въпреки това дялът на енергията от възобновяеми източници в транспорта през 2017 г. беше 7,2 %, което все още е под целта за 2020 г. от 10 %. Същевременно въз основа на собствените си прогнози България може да изостане с 1 процентен пункт от целта си за 2030 г. да запази емисиите на парникови газове на равнище не по-високо от това за 2005 г. (Европейска комисия, 2018в).

Околна среда

Потенциалът на новите бизнес модели на кръговата икономика все още не се използва достатъчно. Управлението на отпадъците продължава да бъде предизвикателство, въпреки че генерирането на битови отпадъци е под средната стойност за ЕС⁽⁸¹⁾. Процентите на депониране на битови отпадъци са сред най-високите в ЕС, което води до риск България да не постигне целта за 2020 г. за рециклиране на 50 % от битовите отпадъци. Разделното събиране на отпадъци все още не функционира по оптимален начин на всички равнища; това се наблюдава и при свързаната с него инфраструктура, повишаването на обществената осведоменост и наблюдението (Европейска комисия, 2018м). Принципът „платиаш повече, ако изхвърляш повече“ беше въведен официално, но на практика не се прилага. Вторичното използване на суровини в България през 2016 г. беше 4,3 %, което е значително под средната стойност за ЕС от 11,7 %. Капацитетът на общините да организират, възлагат и управляват събирането и обработването на отпадъци е ограничен.

Нивата на свързаност и пречистване на градските отпадъчни води са много ниски. Инвестициите за водоснабдяване и канализация се увеличиха значително през последното десетилетие, финансирани главно от фондове на ЕС. Съществуват обаче слабости в планирането и управлението на тези проекти. Само около 26 % от отпадъчните води в България се събират, 20,4 % се подлагат на вторично пречистване и 6,7 % преминават през пречистване при по-строги изисквания, когато това се налага (Европейска комисия, 2017б).

⁽⁸⁰⁾ Измерена в tCO₂eq/млн. евро (2010 г.)

⁽⁸¹⁾ Евростат, [Битови отпадъци от дейности с отпадъци](#)

Качеството на въздуха продължава да предизвиква загриженост. България продължава да е сред държавите членки с най-много смъртни случаи, дължащи се на замърсяването, с най-голям брой загубени години живот, свързани със замърсяването на въздуха, и с най-голямо излагане на градското население на прахови частици (прах) (ЕАОС, 2018б). Основните източници на замърсяване на въздуха с прахови частици са секторът за домашно (жилищно) отопление, използващ твърди горива, и транспортът. Възрастта на автомобилния парк увеличава риска от надвишаване на стойностите на емисиите на азотен оксид. България все още не е предприела никакви структурни мерки за справяне със замърсяването на въздуха и за привеждане в съответствие на целите за качество на въздуха с политиките в ключови сектори като изменението на климата, енергетиката и транспорта.

Необходими са инвестиции в системата за управление на аварийни ситуации за предотвратяване и реагиране на бедствия. Повод за безпокойство са мерките за ограничаване на риска при наводнения и земетресения, приспособяването към изменението на климата и мониторингът на морската среда. Необходимо е да се премине от система за управление, насочена към реагирането при дадена ситуация, към поцялостна система за предотвратяване и управление на риска от бедствия (Briggs и др., 2015).

Изостава изпълнението на плановете за разработване на ефективни структури за управление на зоните в мрежата „Натура 2000“ за опазване на природата. Строителството в зони от „Натура 2000“ и липсата на интегриране на политиката за опазване на природата и биологичното разнообразие в други секторни политики са сред основните заплахи за природата и биологичното разнообразие в България. Други слабости са лошото прилагане на законите в областта на опазването на природата и разпоредбите за околната среда, включително липсата на цели и мерки за опазване на защитените зони по „Натура 2000“, неефективното управление и стопанисване на защитените зони и недостатъчното

финансиране или неефективното изразходване на наличното финансиране.

4.4.3. ФУНКЦИОНИРАНЕ НА ПАЗАРИТЕ

Единен пазар за стоки и услуги

Единният пазар за услуги функционира сравнително добре, с няколко изключения, които възпрепятстват конкуренцията. С новия Закон за частната охранителна дейност се въвеждат сложни изисквания за издаване на лицензи и докладване и дори още по-утежен режим за трансграничните доставчици на услуги. В сектора на туризма неотдавна приетото законодателство за екскурзоводите и планинските водачи също е много ограничително, а дейността в сектора на строителните услуги се затруднява от различните разрешителни режими.

В областта на безопасността на продуктите недостатъчните финансови и човешки ресурси засягат негативно възможността за изпитване на продуктите. Следователно само някои категории продукти подлежат на ограничителни и защитни мерки (и биват нотифицирани в системата на ЕС за бърз обмен на информация за опасни потребителски продукти). В резултат на това потребителите и търговците на дребно посочват много ниски равнища на доверие в безопасността на продуктите, а търговците на дребно дават слаба оценка на прилагането на законодателството за безопасността на продуктите от страна на публичните органи (Европейска комисия, 2019а).

Енергиен сектор

На пазара на електроенергия продължават да се наблюдават проблеми с ликвидността. Това важи по-специално за форуърдния пазар, на който сделките със стандартизирани базови и гъвкави продукти се възпрепятстват от двустранната търговия въпреки мерките на енергийната борса за подобряване на ликвидността на пазара „ден напред“ и за прилагане на задължението за свързване на пазарите със съседните държави. В по-общ план Българската независима енергийна борса все още не разполага с оперативна клирингова

къща, за да може да се превърне в централен контрагент по сделките, с което ще се намали рискът и ще се подобри надеждността на нейния механизъм за определяне на цените.

България полага усилия за изпълнението на плана за модернизация и укрепване на своята газопреводна мрежа под високо налягане. Важни етапни цели бяха постигнати по отношение на трансграничния междусистемен газопровод между Гърция (Комотини) и България (Стара Загора) и се очаква той да влезе в експлоатация през юли 2020 г. От друга страна България все още не разполага с достъп до диверсифицирани източници на газ, двустранната търговия и балансирането на пазарен принцип са в началната си фаза на развитие, организираната борса за стандартизирана търговия с газ все още не е оперативна и някои проблеми, свързани с функционирането на вътрешния пазар, все още не са разрешени⁽⁸²⁾.

Пазарите на дребно на електроенергия и природен газ продължават да работят с регулирани цени. Потребителите не разполагат с достатъчен достъп до открити, прозрачни и конкурентни оферти и тяхното равнище на удовлетвореност от качеството на услугите е сред най-ниските в ЕС. През изминалите години е отбелязано само слабо подобрение.

Цялостното функциониране на пазара на моторни горива продължава да представлява проблем. През юли 2018 г. България прие Закона за административното регулиране на икономическите дейности, свързани с нефт и продукти от нефтен произход. С него се цели разрешаването на проблеми като ниското качество на горивата, достъпа до данъчни складове, измамите с ДДС, нерегламентираната търговия в пунктовете за продажба, които не са свързани към Национална агенция „Митници“ и Националната агенция за приходите, и осигуряването на лоялна конкуренция. Актът за прилагане на този закон все още не е приет, а

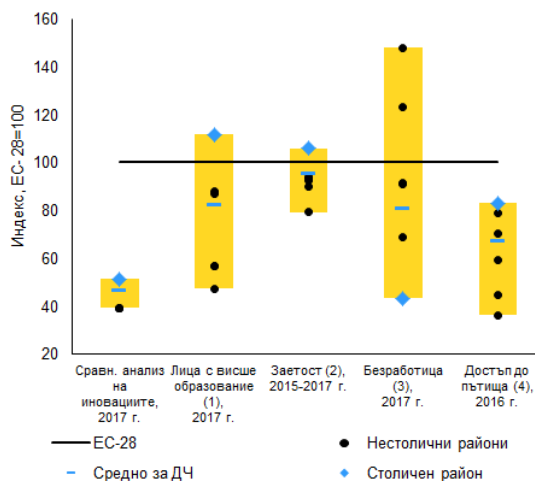
⁽⁸²⁾ През 2018 г. Европейската комисия наложи на Българския енергиен холдинг („БЕХ“), неговото дъщерно дружество за доставки на газ — „Булгаргаз“ и неговото дъщерно дружество за газова инфраструктура „Булгартрансгаз“ („групата БЕХ“) глоба в размер на 77 068 000 EUR за възпрепятстване на достъпа на своите конкуренти до ключова газова инфраструктура в България в нарушение на антитръстовите правила на ЕС.

процесът за приемането до този момент се извършва на фона на критики и протести от страна на заинтересованите страни.

4.4.4. РЕГИОНАЛНИ РАЗЛИЧИЯ

Съществуват значителни регионални различия по отношение на факторите на труда. Независимо от видимите подобрения през последните години, разликите между отделните региони по отношение на човешкия капитал продължават да са значителни. Що се отнася до наличието на квалифицирана работна ръка и равнището на образование, столичният регион е с изключително добри резултати, дори в сравнение със средната стойност за ЕС. Резултатите в останалата част от страната обаче са лоши (вж. графика 4.4.1). Следователно на големи части от българската икономика липсват основните градивни елементи, които са необходими за прехода към динамична икономика с висока добавена стойност, която е основана на знанието.

Графика 4.4.8: Регионални различия

Жълтите зони представляват диапазона на различията между регионите

(1) % от населението на възраст 30—34 г.

(2) % от населението на възраст 20—64 г.

(3) % на икономически активното население

(4) Съотношение на населението в радиус от 120 км към населението, до което може да се достигне след 90-минутно пътуване с моторно превозно средство

Източник: Европейска комисия

Дори столичният регион изостава от средните стойности за ЕС в областта на иновациите и научноизследователската и развойната дейност. Научноизследователската дейност и инфраструктура са концентрирани в София и в някои от най-големите градове като Пловдив, Варна, Бургас, Русе, Стара Загора и Благоевград⁽⁸³⁾. Дружествата разпространяват със закъснение ползите от технологичния напредък и това оказва силен натиск върху общата факторна производителност. Според Регионалния сравнителен анализ на иновациите за 2018 г. Югозападна и Южна България са „умерени новатори“, а северната и източната част на България са с най-лоши резултати, като резултатите в областта на иновациите във времето леко се влошават⁽⁸⁴⁾.

Транспортната инфраструктура в северните региони е недостатъчно развита. Всички основни развия в автомагистралната и железопътната инфраструктура от 2010 г. насам са концентрирани в южната част на страната, а в северната част гъстотата на магистралите продължава да бъде близка до нулата. Освен това Северна България се отличава със слабо развити и остарели трансгранични връзки с Румъния, а в градове с ключова роля като Русе и Варна липсват интермодални терминали. Съществуващите регионални различия трябва да бъдат премахнати, като бъде завършена планираната автомагистрална и железопътна мрежа, съкратено времето за пътуване и подобрена безопасността, както и като се намалят емисиите на въглероден диоксид в северната част на страната.

4.4.5 ИНСТИТУЦИОНАЛНО КАЧЕСТВО И УПРАВЛЕНИЕ

Международните показатели продължават да сочат наличие на проблеми в управлението. България изостава в Европейския индекс на качеството на управлението⁽⁸⁵⁾ и по показателите за ефективността на държавното управление на

Световната банка⁽⁸⁶⁾. Освен това тя е на едно от последните места в ЕС по показателите за устойчиво управление на Фондация „Бертелсман“ за 2018 г.⁽⁸⁷⁾, като по отношение на резултатите за изпълнителната отчетност има слабо подобрене, а резултатите за управленческия капацитет са на същото равнище като през 2017 г.

Държавна администрация

Реформата в държавната администрация продължава да бъде бавна и не води до достатъчни подобрения. Капацитетът на България да изготвя и изпълнява политики все още е ограничен. Въпреки напредъка, постигнат през 2018 г., когато бяха извършени 22 цялостни и 344 частични оценки на въздействието, системата за анализ на регулаторното въздействие има редица недостатъци. Недостатъчните данни, слабият административен капацитет и политическите намеси възпрепятстват *ex ante* оценката на законодателните предложения и не спомагат за вземането на информирани решения в областта на политиката. Недостатъчните *ex ante* оценки водят до чести законодателни промени и създават правна несигурност както за предприятията, така и за гражданите. Освен това мониторингът на практическото изпълнение и прилагане на мерките е ограничен и не се провеждат *ex post* оценки.

Напредъкът в предоставянето на публични услуги е недостатъчен. Освен това тяхното качество все още се оценява като ниско. Според проучване на Евробарометър⁽⁸⁸⁾ едва 28 % от анкетираните са посочили, че смятат качеството на публичните услуги за добро, докато 53 % са на мнение, че то е лошо, с което България се нарежда на едно от последните места сред държавите в ЕС.

Напредъкът в областта на електронното управление продължава да бъде от решаващо значение за подобряването на прозрачността и ефективността на публичния сектор. Бяха предприети действия

⁽⁸³⁾ Bulgaria: Diagnostic Review – mapping of infrastructure, equipment and apparatus, 2017.

⁽⁸⁴⁾ Regional Innovation Scoreboard 2018.

⁽⁸⁵⁾ https://ec.europa.eu/regional_policy/en/information/maps/quality_of_governance.

⁽⁸⁶⁾ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>.

⁽⁸⁷⁾ https://www.bertelsmann-stiftung.de/fileadmin/files/BSu/Publikationen/GrauePublikationen/SGI_2018_Englisch_komprimiert.pdf.

⁽⁸⁸⁾ Проучване на Евробарометър от пролетта на 2018 г.

за актуализиране на стратегическата рамка за електронно управление за периода 2019—2023 г. За първи път беше разработена структурата на електронното управление. Стратегическата рамка беше въведена и Държавна агенция „Електронно управление“ вече работи и играе главната координираща роля. Броят на ползвателите на услуги за електронно управление нарасна до 61 % и вече почти съответства на средните стойности в ЕС (64 %). Българската система за обмен на информация от различни регистрите — Registry Information eXchange system (RegiX), вече работи, като дава на администрациите достъп до данните, съдържащи се в регистрите и базите данни на други публични служби. Широкото ѝ използване обаче се възпрепятства от остарялата нормативна уредба. Т.нар. „специални закони“ изискват гражданите да носят със себе си и да представят лично хартиени сертификати. Това може да представлява пречка за пълната цифровизация на публичните услуги. То може да бъде преодоляно посредством ефективното изпълнение на националната схема за електронната идентификация, което изостава. При други важни проекти като създаването на национална здравна информационна система, въвеждането на нови документи за електронна самоличност и на електронни подписи е налице значително забавяне и напредъкът през изминалата година е много малък. На последно място, съществена пречка за развитието на електронното управление са недостигът на специалисти в областта на информационните технологии в страната и трудностите в публичния сектор при привличането и задържането на такива специалисти.

Предоставянето на цифрови публични услуги за предприятията се подобри значително. България получи оценка 96 от 100 в Индекса на ключовите показатели в областта на цифровите технологии (Европейска комисия, 2019б) — над средното за ЕС равнище. От 2018 г. данъчните декларации на юридическите лица се подават само в електронен формат. За физическите лица това ще бъде по избор, като ще се стимулира чрез данъчно облекчение. От друга страна, забавянето на реформите отслаби ефекта на общата тенденция към модернизация, което излага на риск целия процес на реформи.

Необходими са инвестиции в цифровата трансформация за запазване и засилване на процеса на подобрения.

Липсва осезаем напредък в управлението на човешките ресурси, основано на обратната връзка. В приетия Закон за държавния бюджет за 2019 г. се предлага увеличение на заплатите на държавните служители от 10 %, считано от януари 2019 г., но заплатите за едни и същи функции в различните бюджетни институции продължават да се различават. Това се дължи на различната степен на изпълнение на мерки за оптимизиране на административните структури през последните години. Според Доклада за състоянието на администрацията през 2017 г.⁽⁸⁹⁾ 31 % от административните структури все още не са въвели система за управление на човешките ресурси и 4 % нямат система за труд и работна заплата. Въпреки че е правно уредено, въвеждането на централизирани конкурси беше отложено за месец октомври 2019 г.

Административният капацитет продължава да възпрепятства изпълнението на проекти, финансирани от ЕС. България вече доказва, че разполага с ефективна система за контрол на проектите, финансирани от ЕС, но управлението и изпълнението трябва да бъдат допълнително подобрени. Съществуват проблеми, свързани със стабилността в управлението на управляващите органи и капацитета на бенефициерите (например общините) да управляват проекти. България участва в инициативата на Комисията „Пактове за почтеност — Механизъм за граждански контрол за запазване на фондовете на ЕС“ като конкретна стъпка за борба срещу злоупотребите със средства на ЕС.

Обществени поръчки

Практическите ползи от текущите реформи в областта на обществените поръчки все още са ограничени. По-голямата част от мерките, включени в националната стратегия за обществените поръчки, са приети, но тяхното изпълнение изисква постоянен мониторинг, контрол и оценка. Световната банка провежда независим преглед на сектора на обществените

⁽⁸⁹⁾ https://iisda.government.bg/annual_report/304.

поръчки. Оценка на цялостния институционален капацитет на Агенцията по обществени поръчки, цялостна оценка на функционирането на системата за възлагане на обществени поръчки, както и количествен и качествен анализ на данни са предвидени за началото на 2019 г.

Административният капацитет на сектора на обществените поръчки продължава да бъде повод за безпокойство. Понастоящем Агенцията по обществени поръчки не разполага с достатъчен капацитет, който да ѝ позволи да засили своята проактивна роля за цялостна реформа на системата на обществените поръчки и който да надхвърля основната ѝ функция за осигуряване на съответствие с нормативните изисквания и *ex ante* контрол. Напредва прилагането на тригодишен план за обучение (2017—2019 г.), изготвен от Института по публична администрация и ОИСР. Въпреки продължаващите усилия в областта на обучението по-нататъшната професионализация на публичните купувачи, по-специално на общинско равнище, продължава да бъде предизвикателство.

Въвеждането на електронни обществени поръчки беше отложено. Това представлява сериозен проблем, тъй като електронната платформа е важен инструмент за подобряване на прозрачността и ефикасността на процедурите за възлагане на обществени поръчки. Практическото използване на системата беше отложено поради необходимостта от по-нататъшно тестване на електронната платформа и от обучение на нейните ползватели. Според изменението на Закона за обществените поръчки електронните обществени поръчки няма да започнат да функционират преди ноември 2019 г. Качването на всички профили на купувачи — възлагащи органи на платформата се предвижда да приключи до януари 2021 г. Осигуряването на необходимия технически капацитет на администрацията продължава да представлява проблем.

Напредък по отношение на съвместните покупки има само на централно равнище. Централният орган за покупки към Министерството на финансите функционира

добре и разшири няколко пъти обхвата на продуктите, които са включени в провежданите от него тръжни процедури. Централният орган за покупки за общините разполага със значителен неизползван потенциал да разшири обхвата на своята дейност и броя на ползвателите си. Възможността за съвместно възлагане на обществени поръчки все още не беше проучена, по-специално на местно равнище. Централният орган за покупки за здравния сектор не отбелязва достатъчно нарастване на дейността си от своето създаване насам.

Значителни усилия бяха положени за засилване на *ex ante* проверките, по-специално чрез случаен избор на процедури въз основа на оценка на риска. Извършваните от Агенцията по обществени поръчки проверки имат за цел да се предостави методологична подкрепа на инспектираните възложители и да се даде възможност за коригиране на грешките и несъответствията на възможно най-ранен етап. Обществените поръчки се улесняват от използването на стандартни модели на договори и специални клаузи в договорите за обществени поръчки, одобрени от министъра на финансите.

Нови мерки бяха въведени в системата за преразглеждане при възлагане на обществени поръчки. Тяхната цел е да се предотврати злоупотребата с жалби, засягащи основно поръчките на значителна стойност. Въпреки това все още предстои да се види въздействието на тези мерки върху функционирането на системата за преразглеждане.

Честите регулаторни промени, като например многократните изменения в Закона за обществените поръчки, могат да навредят на правната сигурност по отношение на прилагането на правилата за възлагане на обществени поръчки. В допълнение, използването в България на по-малко прозрачни процедури на договаряне без предварително публикуване е доста над средното за ЕС равнище (24 % спрямо 4 % през 2018 г.). В 33 % от възложените обществени

поръчки е получена само една оферта⁽⁹⁰⁾. Освен това в България преобладава използването на критерия за най-ниска цена като единствен критерий за възлагане, като по този начин се ограничава стратегическото използване на обществените поръчки.

Корупция

Борбата с корупцията продължава да бъде предизвикателство. Въпреки че по компонента за етично поведение на фирмите и корупция в глобалния индекс за конкурентоспособността България се изкачи от 27-то на 25-то място в ЕС, страната продължава да показва слаби резултати по отношение на фаворизирането, неправомерните плащания и подкупите, както и по отношение на отклоняването на публични средства. В индекса за възприемане на корупцията на „Трансперънси интернешънъл“ за 2017 г.⁽⁹¹⁾ България се нарежда на последно място в ЕС с резултат 43 от общо 100 (среден резултат за ЕС: 65). Подобно е положението и в индекса на Световната банка за контрол на корупцията за 2017 г.⁽⁹²⁾. В експресното проучване на Евробарометър сред предприятията 62 % от предприятията посочват, че корупцията представлява проблем за техните дейности (средна стойност за ЕС: 37 %). В обзора на Световния икономически форум относно конкурентоспособността корупцията нееднократно е посочвана като най-проблематичния фактор за извършването на стопанска дейност в България⁽⁹³⁾.

През януари 2018 г. България прие всеобхватна реформа на своето законодателство за борба с корупцията. С новия закон се създава нова единна комисия за противодействие на корупцията. Тази комисия е отговорна за провеждането на проверки за

конфликт на интереси и проверки на притежаваното от високоставени длъжностни лица имущество, за разследване на твърдения за злоупотреба сред тази категория служители, за общо насърчаване на предотвратяването на корупцията, както и за провеждане на процедурите за изземване и конфискация на незаконно придобито имущество. В доклада на Комисията от ноември 2018 г. относно напредъка на България по механизма за сътрудничество и проверка като основни предизвикателства пред новата комисия се изтъкват широките по обхват правомощия и необходимостта от изграждане на обществено доверие. В доклада също така се признава, че усилията за подобряване на рамката за разследване и наказателно преследване на корупцията трябва да продължат и в бъдеще, за да може България да успее да покаже конкретни резултати в продължителен период и така да се натрупат солидни постижения в това отношение⁽⁹⁴⁾.

Съдебна система

България проведе реформи, насочени към подобряването на ефективността на съдебната система. Предизвикателствата в няколко области продължават да бъдат многобройни и в тях продължават да се полагат усилия, по-специално за повишаване на отчетността и доверието в прокуратурата⁽⁹⁵⁾, както и за уравнивяване на натовареността между съдилищата, като едновременно тече подготовка на по-мощна реформа на съдебната система и на въвеждането на електронно правосъдие. В своя доклад по механизма за сътрудничество и проверка от 2018 г. Комисията заключи, че наблюдението на два референтни показателя, отнасящи се до

⁽⁹⁴⁾ COM(2018) 850.

⁽⁹⁵⁾ През 2016 г. Европейската комисия организира проект за осъществяване на независим и всеобхватен анализ на прокуратурата и даде предложения за начини за подобряване на системата. Резюме е публикувано на адрес: <http://www.mjs.bg/Files/Executive%20Final%20Summary%20Report%20BG%2015122016.pdf>.

Анализът послужи за основа на пътна карта на правителството през 2017 г. В доклада по механизма за сътрудничество и проверка от ноември 2018 г. се посочва, че тази дейност ще отнеме време, за да окаже въздействие и ще изисква постоянно внимание за осигуряване на успех с течение на времето. Някои законодателни въпроси също са все още в процес на разглеждане.

⁽⁹⁰⁾ European Commission, Tenders Electronic Daily, January 2019, <https://ted.europa.eu/TED/main/HomePage.do>

⁽⁹¹⁾ https://www.transparency.org/news/feature/corruption_perceptions_index_2017.

⁽⁹²⁾ <http://info.worldbank.org/governance/wgi/index.aspx#home>, World Economic Forum, 2017-2018 Competitiveness Report.

⁽⁹³⁾ Последно в публикувания индекс през 2017 г. В последния си доклад от 2018 г. Световният икономически форум прекрати представянето на класацията за „най-проблемни фактори за извършването на стопанска дейност“.

конституционни гаранции за независимостта на съдебната власт и цялостната нормативна уредба, може да се смята за временно прекратено. По критерия за продължаване на съдебната реформа мониторингът ще продължи докато не бъдат изпълнени допълнителни последващи действия в отговор на няколко препоръки⁽⁹⁶⁾.

Възприятията на гражданите и предприятията относно независимостта на съдебната система я нареждат сред най-слабите в ЕС. Според Информационното табло на ЕС в областта на правосъдието за 2019 г. (чието публикуване предстои) България бележи слабо подобрение спрямо предходната година. Ниските места в класацията са отражение по-специално на опасенията за намеса в работата на съдиите и за упражняване на натиск върху тях от страна на икономически интереси, правителството и отделни политики.

По отношение на качеството на съдебната система положението е нееднозначно. Според Информационното табло на ЕС в областта на правосъдието за 2019 г. са налице положителни промени, като например увеличението на броя на съдиите на 100 000 души население, но се наблюдават и някои отрицателни тенденции. Продължаващата липса на надеждна система за оценка възпрепятства подобряването на съдебната система. В допълнение, отчитането на резултатите от проучвания, проведени сред ползвателите на услугите на съдилищата, и предприемането на последващи мерки са ограничени (Европейска комисия, 2019). Според Информационното табло на ЕС в областта на правосъдието за 2019 г. друг начин за допълнително подобряване на качеството на правосъдието е въвеждането на задължително обучение за съдии.

Продължи отрицателната тенденция в броя на приключените дела на първа инстанция, с изключение на наказателните дела. Това означава, че броят на заведените дела е по-голям от броя на приключилите дела, което е вероятно да доведе до изоставане. По принцип първоинстанционните съдебни дела и производства, свързани със специфични области на правото на Съюза, които са от

особено икономическо значение, се разглеждат в приемливи срокове и това положение се запази стабилно. Въпреки това разпределението на натоварването между различните съдилища поражда загриженост.

Потребителите имат слабо доверие в публичните органи, що се отнася до защитата на техните права. Доверието на потребителите в публичните органи по отношение на защитата на техните права е на едно от най-ниските равнища в ЕС, а делът на потребителите, засегнати от незаконни практики, е сред най-големите. В същото време доверието на потребителите в механизмите за правна защита (съдилища, алтернативно решаване на спорове) не се е увеличило и продължава да бъде ниско⁽⁹⁷⁾, като се има предвид, че българските търговци на дребно посочват, че приблизително един на всеки двама търговци на дребно в страната прибегва до нелоялни търговски практики.

⁽⁹⁷⁾ Потребителското доверие в алтернативното разрешаване на спорове е на едно от най-ниските равнища в ЕС. Оценката на търговците на дребно за разпространението на нелоялни търговски практики е една от най-високите в ЕС (индекс на условията за потребителите (2019 г.), чието публикуване предстои).

⁽⁹⁶⁾ COM(2018) 850.

ПРИЛОЖЕНИЕ А: ОБЩ ПРЕГЛЕД

Поети задължения	Обобщена оценка [1]
Специфични за държавата препоръки (СДП) за 2018 г.	
<p>СДП 1: Да подобри събирането на данъците и публичните разходи, включително чрез ускоряване на мерките за намаляване на размера на неформалната икономика. Да модернизира рамката за корпоративно управление на държавните предприятия в съответствие с международните добри практики.</p> <p>Да подобри събирането на данъци</p> <p>и публични разходи</p>	<p>България постигна известен напредък по отношение на изпълнението на СДП 1.</p> <p>Известен напредък: През 2018 България въведе редица мерки за борба със сенчестата икономика и за подобряване на събираемостта на данъците. Много от тези мерки бяха изпълнени в рамките на Единната национална стратегия за повишаване на събираемостта на данъците, справяне със сенчестата икономика и намаляване на разходите за спазване на законодателството. Те доведоха до известни положителни резултати под формата на по-високи приходи. Особено успешна мярка представляваха проверките на декларирани от дружествата парични средства (които доведоха до събирането на допълнителни 108,3 млн. лева, годишно увеличение с 55,6 %), които окуражиха много от дружествата с излишни налични средства да коригират своите финансови резултати или да обявят изплащането на дивиденди. Освен това въвеждането на данъчни проверки на движението на високорискови стоки доведе до по-високи преки и непреки данъчни приходи от предприятията в тези сектори.</p> <p>Известен напредък: Правителството предприе стъпки за подобряване на ефикасността на публичните разходи. През 2018 г. Световната банка извърши преглед на разходите в редица публични институции (министерства и общини), публикува две пилотни проучвания и предостави на органите наръчник за бъдещите прегледи. До момента не са оповестени последващи мерки или допълнителни прегледи на разходите. Правителството също така актуализира и стабилизира набора от показатели за резултатите по области на политиката в средносрочната фискална стратегия. Министерството на финансите планира да използва този стабилен набор от показатели при оценката на въздействието на публичните разходи и при оценяването и планирането на бюджета в</p>

<p>, включително чрез ускоряване на мерките за намаляване на размера на неформалната икономика.</p>	<p>средносрочен план.</p> <p>Известен напредък: За да се справят с недекларирания труд, органите изпълниха мерки, като например въвеждането на едnodневни гъвкави договори в селското стопанство и изключването на предприятия, осъдени за недеклариран труд (през последните три години), от участие в обществени поръчки. Главната инспекция по труда сключи споразумение със синдикалните организации за съвместна борба с недекларирания труд. Едновременно с това Националната агенция за приходите (НАП) прилага редица мерки за подобряване на съответствието и събирането във високорискови сектори, включително риска от недеклариран труд. През 2018 г. друг положителен елемент беше стартирането от Националната агенция за приходите на информационната кампания „Заплата в плик“. Главната цел на кампанията е да покаже на гражданите сумата на загубите, които понасят вследствие на тази практика в дългосрочен план, включително специална уеб страница, в която те могат да оценят действителните загуби в бъдещите си пенсии, наред с други вредни последици.</p>
<p>Да модернизира рамката за корпоративно управление на държавните предприятия в съответствие с международните добри практики.</p>	<p>Ограничен напредък: Все още няма промяна в уредбата за корпоративно управление на държавните предприятия, но се планира реформа в тази област. Правителството стартира проект за i) преглед и оценка на правната, регулаторна и оперативна рамка на държавните предприятия и ii) преразглеждане на законодателството и привеждането му в съответствие с насоките на ОИСР за корпоративно управление на държавните предприятия. Инициативата е част от плана за действие на правителството с оглед на планираната кандидатура за членство във валутния механизъм II (ERM II). През август 2018 г. беше стартиран проект за техническа помощ с Европейската комисия и ОИСР. Приемането на новата уредба се очаква до юли 2019 г.</p>
<p>СДП 2: Да предприеме последващи мерки, произтичащи от прегледите на финансовия сектор, и да изпълни плановете за действие в областта на надзора с цел да засили надзора и стабилността на сектора. Да осигури адекватна оценка на активите, включително банковите обезпечения, чрез подобряване на процесите на</p>	<p>България постигна известен напредък по отношение на изпълнението на СДП 2.</p>

<p>оценяване и одит. Да завърши реформата на правната уредба на несъстоятелността и да насърчава развитието на функциониращ вторичен пазар на необслужвани кредити.</p>	
<p>Да предприеме последващи мерки, произтичащи от прегледите на финансовия сектор</p>	<p>Съществен напредък: Повечето препоръки в проведения през 2016 г. анализ на качеството на активите на банковия сектор, с изключение на едно важно действие, бяха изпълнени. След приключването на прегледите на сектора платежоспособността на застрахователните дружества се подобри. Според Комисията за финансов надзор до април 2017 г. са били изпълнени всички препоръки от независимите прегледи на баланса на застрахователните дружества и пенсионните фондове. В края на 2017 г. всички без един застраховател са изпълнявали капиталовите изисквания за платежоспособност, без прилагането на дългосрочните гаранции и преходните мерки. Коефициентите за платежоспособност на някои застрахователи обаче са близки до 100 %, което може да е признак за потенциални слабости, които трябва да бъдат следени отблизо. През 2017 г. Комисията за финансов надзор отне лицензите на две застрахователни дружества по редица причини, включително поради неспазване на капиталовите изисквания. И двете дружества обжалваха тази санкция. Все още се очаква решението на Върховния административен съд. Надзорът на ниво група продължава да бъде предизвикателство за гарантирането на подходящ надзор, основан на риска. Оценката на ниво група за две от застрахователните групи така и не беше завършена. Докато в един случай груповият надзор вече не се прилага поради започналото реструктуриране, в другия случай Върховният административен съд отмени решението на органа, квалифициращо дружеството като група. Подходът на органите след решението на съда ще трябва все пак да бъде съобразен с изискванията на транспонираната директива „Платежоспособност II“, според които надзорът на равнище група следва да се прилага на ниво на крайното предприятие майка. Укрепва се надзорът на сектора за автомобилно застраховане. През ноември 2017 г. с цел борба с измамните органи започнаха автоматично съпоставяне на информацията от базите данни за регистрация на автомобили с договорите по застраховки „Гражданска отговорност“ на</p>

<p>и да изпълни плановете за действие в областта на надзора с цел да засили надзора и стабилността на сектора.</p>	<p>моторни превозни средства. Комисията за финансов надзор предприе допълнителни мерки за осигуряване на подходящо обезщетение на жертвите на пътнотранспортни произшествия, по-специално в случаите на анулирани застрахователни договори, и за изпълнение на задължението всички български застрахователи да разполагат с мрежа от представители по исковите във всички държави — членки на ЕС, в съответствие с Директивата за автомобилното застраховане. Както се очакваше в съответствие с плана за действие за 2017 г., Комисията за финансов надзор публикува доклад относно равнището на премиите по застраховки „Гражданска отговорност“ на моторни превозни средства. Въпреки това съществените предизвикателства, свързани с бизнес модела и бизнес стратегията на участниците на пазара, продължават да пораждаят загриженост, като те имат потенциал за разпространение извън самия сектор.</p> <p>Известен напредък: В ход е изпълнението на някои отложени действия от плана за 2015 г. за подобряване на банковия надзор. През септември 2017 г. Комисията за финансов надзор прие план за действие за реформиране на надзора на небанковия финансов сектор в сътрудничество с Европейския орган за застраховане и професионално пенсионно осигуряване. Понастоящем изпълнението на този план е в ход. Действията за осигуряване на подходящ, ориентиран към бъдещето и основан на риска надзорен процес вече дадоха някои резултати, като например изготвянето на ръководство за надзора и матрици на риска. Това са полезни и необходими инструменти, но пълното изпълнение на план за действие за създаване на такъв ориентиран към бъдещето и основан на риска надзорен процес остава от ключово значение и само времето ще покаже до каква степен новите правила се прилагат ефективно и дали надзорът действително се е подобрил. Фалитът на застрахователно дружество „Олимпик“ АД, проблемите с груповия надзор, честотата, с която решенията на надзорния орган са отменяни от съдилищата, и задълбочаващите се проблеми на Националното бюро на българските автомобилни застрахователи — част от международната система „Зелена карта“, показват, че застрахователният надзор все още е</p>
--	---

<p>Да осигури адекватна оценка на активите, включително банковите обезпечения, чрез подобряване на процесите на оценяване и одит.</p>	<p>изправен пред някои сериозни предизвикателства. Що се отнася до областта на пенсионните фондове, през ноември 2017 г. парламентът прие изменения в Кодекса за социално осигуряване. Те включват по-широко определение на термина „свързани лица“ в съответствие с международните стандарти. Законът предвижда срок за прилагане от 12 месеца и предстои промените да бъдат надлежно приложени и да бъде наблюдавана тяхната ефективност. Освен това Комисията за финансов надзор беше засилена чрез законодателни изменения от 2017 г., вследствие на които ѝ бяха осигурени достатъчно финансиране и персонал и беше разширен нейният надзорен капацитет. Ефективната рамка за оценка на риска, която се разработва в момента, има за цел да подпомогне подобряването на надзорния капацитет. През август 2018 г. ръководителят на управление „Застрахователен надзор“ на Комисията по финансов надзор подаде оставка в резултат на фалита на застрахователното дружество „Олимпик“. Въпреки обявените планове за назначаване на нов ръководител досега не са направени официални стъпки в тази посока. Освен това обявената смяна на председателя на Комисията за финансов надзор през март 2019 г. би могла да доведе до допълнителна несигурност, по-специално като се има предвид амбициозният характер на планираните реформи. И в двата случая е важно да се гарантира своевременното назначаване на специалисти, които да изпълняват надлежно изискванията за квалификация и надеждност.</p> <p>Известен напредък: Някои проблеми, свързани с оценяването на обезпеченията, ограничават стимулите на банките да се освобождават от необслужваните кредити. Все още съществува набор от активи, по-специално свързани с недвижимо имущество, чиято стойност е трудно определима. Някои примери са обезпеченията под формата на недвижими имоти в банковия сектор, вземанията и активите в недвижима собственост в застрахователния сектор, и акциите, облигациите, недвижимите имоти и други финансови инструменти в сектора на пенсионните фондове. Освен това различното качество на одита влияе върху оценяването на неликвидните инструменти, търгувани на фондовите борси, както и нетъргуваните активи,</p>
---	--

	<p>включително вземанията, миноритарните дялови участия в капитала и дъщерните дружества. За оценяването на недвижимите имоти одиторите разчитат на оценители с местен лиценз. Въпреки предимството на местния експертен опит стандартите за оценяване се различават и системата за лицензиране не е достатъчно строга. При липсата на задължителна стандартизирана методика търговските банки имат право да използват различни рамки за оценяване, което може да доведе до значителни несъответствия. Някои въпроси, свързани с оценяването в небанковия финансов сектор, изискват допълнителен мониторинг. Според Комисията за финансов надзор одиторите не са посочили нито един конкретен проблем с договори за презастраховане на „чиста“ база. Въпреки това остава да бъдат разсеяни опасенията по отношение на тяхното третиране от гледна точка на надзора. Текущите проверки на място се очаква също да позволят по-нататъшна оценка от страна на Комисията за финансов надзор. Проблемът с активите с трудно определима стойност, включително търгуваните ценни книжа с ниска ликвидност и ниска степен на свободно търгуване, както и нетъргуваните активи, бе констатиран в прегледите както на банковия, така и на небанковия финансов сектор, но все още не е напълно разрешен. Измененията на вторичното законодателство могат да бъдат последвани от промени в правилата за оценка на работата на практикуващите оценители, за да се подобри прилагането на правилата за оценяване. Измененията на Наредба 9 на Комисията за финансов надзор относно оценката на активите и пасивите на пенсионните фондове влязоха в сила на 19 ноември 2018 г.</p>
<p>Да завърши реформата на правната уредба на несъстоятелността</p>	<p>Ограничен напредък: Реформата на правната уредба на несъстоятелността все още не е завършена и в нея липсват важни законодателни елементи. Производството по реструктуриране, предшествващо производството по несъстоятелност, влезе в сила на 1 юли 2017 г., но до този момент се използва рядко. Новата уредба може да се подобри чрез по-нататъшното рационализиране и опростяване, наред с другото чрез насърчаването на извънсъдебното уреждане на спорове, по-малкото участие на съдилищата и администрацията и по-ниските прагове за гласуване при приемането на планове за</p>

<p>и да насърчава развитието на функциониращ вторичен пазар на необслужвани кредити</p>	<p>преструктуриране. Положително развитие е поисканата от България през 2018 г. помощ за реформата на правната уредба на несъстоятелността. Този проект ще доведе до изготвянето на план за отстраняване на установените пропуски.</p> <p>Ограничен напредък: Общото съотношение на необслужваните кредити намалю до 9,2 % през юни 2018 г. спрямо 12,1 % през предходната година. Необслужваните кредити на нефинансовите предприятия също намаляха, но все пак достигнаха 15,4 % от общия размер на кредитите и авансите (19,9 % за предходната година). Тези равнища са значително над средните за ЕС през юни 2018 г. Напредъкът в преструктурирането е бавен.</p>
<p>СДП 3: Да повиши пригодността за заетост на групите в неравностойно положение чрез повишаване на уменията и засилване на мерките за активизиране. Да подобри предоставянето на качествено приобщаващо общо образование, особено за ромите и други групи в неравностойно положение. В съответствие с националната здравна стратегия и плана за действие към нея, да подобри достъпа до здравни услуги, включително чрез намаляване на преките плащания от страна на пациентите и чрез преодоляване на недостига на медицински специалисти. Да въведе редовна и прозрачна схема за преглед на минималния доход и да подобри нейния обхват и адекватност.</p>	<p>България е постигнала ограничен напредък по изпълнението на СДП 3.</p>
<p>Да повиши пригодността за заетост на групите в неравностойно положение чрез повишаване на уменията и засилване на мерките за активизиране.</p>	<p>Известен напредък: Прилагат се няколко мерки за подпомагане на групите в неравностойно положение да получат достъп до пазара на труда, включително обучение, стажове под надзор и стимули за работодателите да ги наемат след приключване на обучението. Други мерки имат за цел насърчаване на предприемачеството сред младите хора за започване на собствен бизнес. Услугите по медиация бяха разширени и през 2018 г. бяха въведени споразумения за работна интеграция (ЮИА) за дългосрочно безработните лица. Като цяло обаче участието в активни политики на пазара на труда продължава да бъде слабо и компонентът, свързан с обучението, в тези политики би могъл да бъде засилен. Понататъшното развитие на професионалното образование и обучение би могло да подобри въздействието и устойчивостта на мерките за</p>

<p>Да подобри предоставянето на качествено приобщаващо общо образование, особено за ромите и други групи в неравностойно положение.</p>	<p>активирани.</p> <p>Известен напредък: Известен напредък беше постигнат по отношение на подобряването на предоставянето на качествено приобщаващо общо образование, но все още са необходими значителни усилия. Бяха изпълнени няколко мерки, като например междуинституционалният механизъм за идентифициране на непосещаващите училище деца и връщането им в училище, подкрепа за учениците за преодоляване на пропуски в обучението, няколко мерки, насочени към подобряване на цифровите умения, повишаване на заплатите на учителите и преквалификация на учителите, както и реформиране на условията за финансиране, за да бъдат отпуснати допълнителни средства за училищата и детските градини за деца в неравностойно положение. Въпреки това все още не се отчитат подобрения в образователните резултати и усилията за подобряване на положението на студентите от най-уязвимите групи и ромите изостават.</p>
<p>В съответствие с националната здравна стратегия и плана за действие към нея, да подобри достъпа до здравни услуги, включително чрез намаляване на преките плащания от страна на пациентите и чрез преодоляване на недостига на медицински специалисти.</p>	<p>Ограничен напредък: Изпълнението на плана за действие към Националната здравна стратегия се забави значително. През 2018 г. беше постигнат известен напредък в подобряването на достъпа до лекарства за профилактика на заболяванията и програми за извънболнични грижи. Инвестициите по ЕФРР за периода 2014—2020 г. в мрежа от спешни медицински грижи, планирана в Националната здравна стратегия, започнаха чак в края на 2018 г.</p>
<p>Да въведе редовна и прозрачна схема за преглед на минималния доход и да подобри нейния обхват и адекватност.</p>	<p>Ограничен напредък: не беше предложен редовен и прозрачен механизъм за преразглеждане на минималния доход (МД), а в същото време според административни данни на органите броят на подпомаганите лица се е увеличил. Минималният доход продължава да бъде прекалено нисък и така не влияе на броя на хората, живеещи в бедност, или на неравенството в доходите. През 2018 г. гарантираният минимален доход (ГМД) нарасна с 15 % — от 65 на 75 лв. (с 5 EUR). Въпреки това минималният доход все още е сред най-ниските в ЕС и значително под прага на риска от изпадане в бедност (180 EUR през 2018 г.). Въпреки предприетите мерки — социално подпомагане за отопление се предоставя на актуалното място на пребиваване, което го прави по-гъвкаво и</p>

	достъпно, размерът на социалните помощи за отопление за следващия отоплителен сезон се коригира към цените на електроенергията, механизмът за компенсиране на увеличението на пенсиите се актуализира, така че пенсионерите, които получават помощи за разходи за отопление, да не могат да отпаднат от механизма вследствие на увеличение на техните пенсии — обхватът и адекватността на социалните помощи остават слаби и все още липсва обективен механизъм за редовното им актуализиране.
Стратегия „Европа 2020“ (национални цели и напредък)	
Цел по отношение на заетостта: 76 %	71,3 % през 2017 г.
Цел по отношение на преждевременно напусналите училище: 11 %	12,7 % през 2017 г.
Цел по отношение на висшето образование: 36 %	32,8 % през 2017 г.
Цел по отношение на изложените на риск от бедност в брой лица: намаление с 260 000 (базово равнище 2008 г.: 1 632 000)	1 665 000 през 2017 г.
Цел по отношение на емисиите на парникови газове: +20 % през 2020 г. в сравнение с 2005 г. (в секторите извън СТЕ)	Според последните национални прогнози, предоставени на Комисията, и като се вземат предвид съществуващите мерки, се очаква България да постигне тази цел. През 2020 г. се очаква емисиите извън схемата за търговия с емисии в България да бъдат с 1,7 % по-ниски отколкото през 2005 г., което представлява преизпълнение на целта за 2020 г. с марж от 21,7 процентни пункта. Според предварителните данни увеличението на емисиите на парникови газове извън СТЕ между 2005 г. и 2017 г. беше +17,9 % , което е с 0,9 процентни пункта под междинната цел за 2017 г.

<p>Междинна цел в секторите извън СТЕ⁽⁹⁸⁾ за 2017 г.: +17 %</p>	
<p>Цел по отношение на дела на възобновяемата енергия до 2020 г.:</p> <p>16 % от брутно крайно енергопотребление</p>	<p>България е на път да изпълни тази цел. През 2017 г. дялът на енергията от възобновяеми източници в брутно крайно потребление на енергия беше 18,7 % — което е и равнището, регистрирано през 2016 г., и значително над целта за 2020 г. от 16 % от брутно крайно потребление на енергия⁽⁹⁹⁾.</p> <p>Дялът на възобновяемите енергийни източници в транспортния сектор се стабилизира на около 7,2 % през 2017 г., което в общи линии съответства на средния темп на растеж, който се изисква от България за постигането на задължителните 10 % от ВЕИ в транспорта.</p>
<p>Национална индикативна цел за енергийна ефективност:</p> <p>16,9 Мтое, изразени в първично енергопотребление</p> <p>8,6 Мтое, изразени в крайно енергопотребление</p>	<p>Националната индикативна цел все още не е постигната.</p> <p>През 2017 г. крайното енергопотребление възлизаше на 18,3 Мтое, което е увеличение в сравнение с равнището от 17,7 Мтое през 2016 г.</p> <p>През 2017 г. крайното енергопотребление възлизаше на 9,89 Мтое, което е увеличение в сравнение с равнището от 9,65 Мтое през 2016 г.</p>
<p>Цел по отношение на НИРД: 1,5 % от БВП</p>	<p>0,75 % (2017 г.) Никакъв напредък по отношение на постигането на целта: интензитетът на НИРД намаля от 0,78 % от БВП през 2016 г. на 0,75 % през 2017 г., което е сред най-ниските равнища в ЕС. Дейностите на предприятията в областта на НИРД бяха само 0,53 % от БВП през 2017 г. въпреки значителното подобрение в сравнение с равнището им преди десет години (0,13 % от БВП през 2007 г.). На големите предприятия се пада половината от тези разходи, като вътрешногруповото финансиране представлява техния основен източник на инвестиции. През 2017 г. интензитетът на НИРД в България беше</p>

⁽⁹⁸⁾ С Решението за разпределяне на усилията се определят общите национални цели за 2020 г. в държавите членки и годишните междинни цели за периода 2013—2020 г. за проследяване на напредъка в целия ЕС, за предприемане на евентуални коригиращи действия и в крайна сметка, за да се гарантира, че ЕС ще постигне своята цел по отношение на емисиите на парникови газове до 2020 г.

⁽⁹⁹⁾ Данните за дела на енергията от възобновяеми източници през 2015 г. не са официални и представляват приблизителни стойности, отразяващи наличните данни (4.10.2016 г.). Вж. доклада на Öko-Institut: Study on Technical Assistance in Realisation of the 2016 Report on Renewable Energy, <http://ec.europa.eu/energy/en/studies>.

	съставен от интензитет на публичните НИРД от 0,22 % и интензитет на частните НИРД от 0,53 %.
--	--

[1] При оценката на напредъка по изпълнението на специфичните за всяка държава препоръки (СДП) са използвани следните категории:

Никакъв напредък: Държавата членка не е обявила по надежден начин и не е приела мерки за изпълнение на съответната СДП. Тази категория обхваща редица типични ситуации, които следва да се оценяват за всеки отделен случай, като се отчитат специфичните за всяка страна условия. Те включват следното:

- никакви правни, административни или бюджетни мерки не са били обявени
- в националната програма за реформи,
- или в други официални съобщения до националния парламент/съответните парламентарни комисии или Европейската комисия
- публично (например в изявление за пресата, информация на уебсайт на правителството и др.);
- управляващият или законодателният орган не е представил никакви незаконодателни актове;
- държавата членка е предприела първи стъпки за изпълнението на СДП, като например възлагане на проучване или създаване на проучвателна група с цел анализ на възможните мерки, които да бъдат предприети (освен ако в СДП изрично се съдържа изискване за насоки или проучвателни действия). Тя обаче не е предложила конкретни ясно формулирани мерки за изпълнение на СДП.

Ограничен напредък: Държавата членка:

- е обявила някои мерки, но те изпълняват СДП само в ограничена степен; и/или
- е представила законодателни актове пред управляващия или законодателния орган, но те все още не са приети и са необходими значителни допълнителни незаконодателни действия преди да бъдат изпълнени СДП;
- е представила незаконодателни актове, но не е осигурила тяхното прилагане, необходимо за изпълнението на СДП.

Известен напредък: Държавата членка е приела мерки,

- които гарантират частично изпълнение на СДП; и/или
- които са насочени към изпълнение на СДП, но все още са необходими съществени усилия за пълното изпълнение на СДП, тъй като са изпълнени само някои от приетите мерки. Например дадена мярка или мерки са били приети от националния парламент или с министерско решение, но не са били приети решения за тяхното изпълнение.

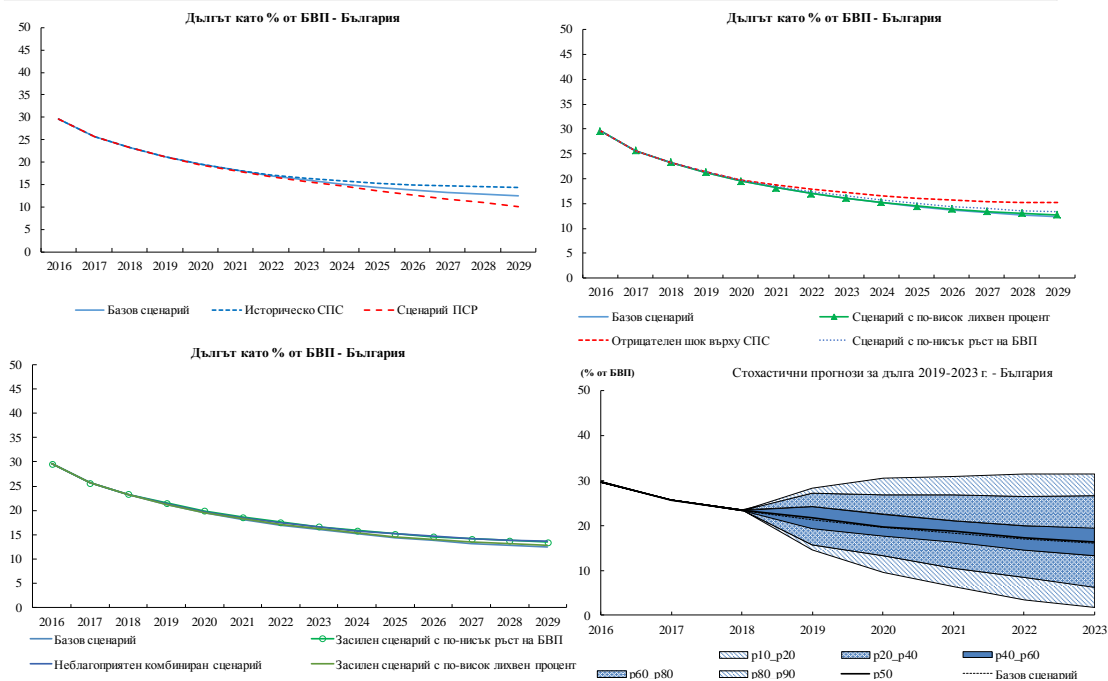
Съществен напредък: Държавата членка е приела мерки, които изпълняват в голяма степен СДП и повечето от които вече са приложени.

Изпълнение в пълна степен: Държавата членка е предприела всички мерки, необходими за подходящото изпълнение на СДП.

ПРИЛОЖЕНИЕ Б: АНАЛИЗ НА КОМИСИЯТА НА УСТОЙЧИВОСТА НА ДЪЛГА И ФИСКАЛНИ РИСКОВЕ

Прогнози за консолидирания държавен дълг според базовия сценарий, алтернативните сценарии и тестовете за чувствителност

България — прогнози за дълга, базов сценарий	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Съотношение на брутния дълг	25,6	23,3	21,3	19,5	18,2	17,0	16,1	15,2	14,4	13,8	13,2	12,8	12,4
Изменения в съотношението от които	-4,0	-2,3	-2,0	-1,8	-1,3	-1,2	-1,0	-0,9	-0,8	-0,6	-0,5	-0,4	-0,4
(1) Първично салдо (1.1+1.2+1.3)	1,9	1,5	1,3	1,2	1,1	1,0	0,8	0,8	0,7	0,5	0,5	0,4	0,4
(1.1) Структурно първично салдо (1.1.1-1.1.2+1.1.3)	1,9	1,4	1,1	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,7	0,5	0,5	0,4	0,4
(1.1.1) Структурно първично салдо (def. P3)	1,9	1,4	1,1	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9	0,9
(1.1.2) Разходи, свързани със застаряването (P3)					0,0	0,0	0,1	0,1	0,2	0,3	0,4	0,5	0,5
(1.1.3) Други (данъци и доход от собственост)					0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(1.2) Цикличен компонент	0,0	0,1	0,2	0,3	0,2	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(1.3) Еднократни и други временни мерки	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
(2) Лавинообразен ефект (2.1+2.2+2.3)	-1,2	-0,8	-0,7	-0,6	-0,2	-0,2	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	-0,1	0,0	0,0
(2.1) Лихвени разходи	0,8	0,7	0,7	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4
(2.2) Ефект на растежа	-1,1	-0,9	-0,8	-0,7	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,2	-0,2	-0,2
(2.3) Инфляционен ефект	-1,0	-0,7	-0,6	-0,5	-0,4	-0,4	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3	-0,3
(3) Корекция наличности-потоци	-0,8	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0

Краткосрочен	Средносрочен	S1	Анализ на устойчивостта на дълга (подробно)						DSA	S2	Дългосрочен	
			Базов сценарий	Историческо СПС	По-нисък ръст на БВП	По-висок лихвен процент	Отрицателен шок върху СПС	Стохастични прогнози				
НИСЪК (S0 = 0.2)	НИСЪК	НИСЪК (S1 = -4.2)	Категория риск	НИСЪК	НИСЪК	НИСЪК	НИСЪК	НИСЪК	СРЕДЕН	НИСЪК	НИСЪК (S2 = 1.8)	НИСЪК
			Равнище на дълга (2029 г.)	12,4	14,4	13,3	12,7	15,2				
			Върхова година на дълга	2018	2018	2018	2018	2018				
			Процентилен ранг	42,0%	45,0%							
			Вероятност за по-висок дълг					28,7%				
			Разлика между процентилите					29,6				

Забележка: За повече информация вижте Доклада на Европейската комисия за фискалната устойчивост (ДФУ) от 2018 г.

[1] Първата таблица представя прогнозите според базовия сценарий без промяна във фискалната политика. Тя показва прогнозната динамика на държавния дълг и неговата разбивка между първичното салдо, лавинообразен ефект и корекциите наличности-потоци. Лавинообразните ефекти измерват нетното въздействие на противодействащите ефекти на лихвените проценти, инфлацията, реалния растеж на БВП (и валутните курсове в някои държави). Корекцията наличности-потоци включва разликите между касовата отчетност и счетоводната отчетност на принципа на текущото начисляване, нетното натрупване на активи, както и остойностяването и други остатъчни ефекти.

[2] Графиките представят поредица от тестове за чувствителност около базовия сценарий, както и алтернативни сценарии на политиката, по-специално: сценарий на историческото структурно първично салдо (СПС) (където СПС е определено на историческата си средна стойност), сценарий на Пакта за стабилност и растеж (ПСР) (където се предполага, че фискалната политика се развива в съответствие с основните разпоредби на ПСР), сценарий с по-висок лихвен процент (+1 процентни пункта в сравнение с базовия сценарий), сценарий с по-нисък ръст на БВП (-0,5 процентни пункта в сравнение с базовия сценарий) и отрицателен шок за СПС (калибриран въз основа на прогнозната промяна). Включват се и неблагоприятен комбиниран сценарий и засилени тестове за чувствителност (за лихвения процент и растежа), както и стохастични прогнози. Подробна информация за съставянето на тези прогнози може да бъде намерена в ДФУ от 2018 г.

[3] Втората таблица представя общата класификация на фискалния риск в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план.

а) В краткосрочен план категорията на риска (нисък/среден/висок) се основава на показателя S0. S0 е показател за ранно откриване на фискалния стрес в предстоящата година, основан на 25 фискални и финансово-конкурентни променливи, доказали се в миналото като водещи показатели за фискален стрес. Критичният праг, над който се сигнализира за финансови затруднения, е 0,46.

б) В средносрочен план категорията на риска (нисък/среден/висок) се основава на съвместното използване на индикатора S1 и резултатите от DSA. Показателят S1 измерва изискваната фискална корекция (натрупана през 5-те години след прогнозната година и продължаваща след това), за да се намали съотношението на дълга към БВП до 80% до 2033 г. Използваните критични стойности са 0 и 2,5 п.п. от БВП. Класификацията на DSA се основава на резултатите от 5 детерминистични сценария (базов, историческо СПС, по-висок лихвен процент, по-нисък ръст на БВП и отрицателен шок върху СПС) и стохастичните прогнози. Използват се различни критерии, като прогнозирано ниво на дълга, развитието на дълга, реализъм на фискалните предположения, вероятност за стабилизиране на дълга и размер на несигурността.

в) В дългосрочен план категорията на риска (нисък/среден/висок) се основава на съвместното използване на индикатора S2 и резултатите от DSA. Показателят S2 измерва предвариантната и постоянна фискална корекция, необходима за стабилизиране на съотношението на дълга към БВП в безсрочна перспектива, включително разходите, свързани със застаряване. Използваните критични стойности са 2 и 6 п.п. от БВП. Резултатите от DSA се използват за допълнително квалифициране на дългосрочната класификация на риска, по-специално в случаите, когато е установена уязвимост на дълга (средна/висока категория на риск по DSA).

ПРИЛОЖЕНИЕ В: СТАНДАРТНИ ТАБЛИЦИ

Таблица В.1: Показатели за финансовите пазари

	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Общо активи на банковия сектор (% от БВП) ¹⁾	113,3	110,6	107,3	105,7	103,2	102,4
Дял на активите на петте най-големи банки (% от общо активи)	49,9	55,0	57,6	58,0	56,5	-
Чуждестранна собственост в банковата система (% от общо активи) ²⁾	71,5	76,1	76,3	76,5	76,4	78,1
Показатели за финансова стабилност: ²⁾						
- необслужвани заеми (% от общите заеми)	-	16,0	14,5	12,8	10,2	9,2
- коефициент на капиталова адекватност (%)	17,0	21,5	21,6	21,5	21,8	20,8
- възвръщаемост на собствения капитал (%) ³⁾	4,4	7,2	8,0	11,3	10,2	11,8
Банкови заеми за частния сектор (% изменение на годишна база) ¹⁾	1,1	2,2	-0,2	3,4	7,8	9,5
Жилищни кредити (% изменение на годишна база) ¹⁾	-0,8	-1,7	-0,5	2,7	8,7	11,6
Съотношение на кредитите спрямо депозитите ²⁾	-	82,7	73,4	72,4	72,6	72,7
Ликвидни средства на централна банка като % от пасивите ¹⁾	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Частен дълг (% от БВП)	132,3	123,4	110,5	104,8	100,1	-
Брутен външен дълг (% от БВП) ²⁾ - публичен	8,2	14,1	12,3	14,1	11,1	10,3
- частен	66,1	65,3	54,0	48,0	45,2	42,6
Спред на дългосрочните лихвени проценти спрямо германските държавни облигации (базисни пунктове)*	190,3	218,4	199,6	218,2	128,5	49,3
Средове по суап за кредитно неизпълнение за държавни ценни книжа (5-годишни)*	102,1	119,4	153,8	139,0	102,7	62,0

1) Последни данни за третото тримесечие на 2018 г. Включват се не само банки, но и всички парично-финансови институции, с изключение на централните банки.

2) Последни данни за второто тримесечие на 2018 г.

3) Тримесечните стойности са на годишна основа.

* В базисни пунктове.

Източник: Европейска комисия (дългосрочни лихвени проценти); Световна банка (брутен външен дълг); Евростат (частен дълг); Европейска централна банка (всички други показатели).

Таблица В.2: **Водещи социални показатели**

	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁶
Равни възможности и достъп до пазара на труда						
Лица, напускащи преждевременно системата на образованието и обучението (% от населението на възраст 18—24 години)	12,5	12,9	13,4	13,8	12,7	:
Разлика в заетостта между жените и мъжете (п.п.)	5,7	6,1	6,6	7,3	8,0	7,8
Неравенството в доходите, измерено чрез квинтилното съотношение на доходите (S80/S20)	6,6	6,8	7,1	7,7	8,2	:
Процент на лицата, изложени на риск от бедност или социално изключване ¹ (ИРБИ)	48,0	40,1	41,3	40,4	38,9	:
Млади хора, които не работят, не учат и не се обучават (% от населението на възраст 15—24 години)	21,6	20,2	19,3	18,2	15,3	:
Динамични пазари на труда и справедливи условия на труд[†]						
Равнище на заетост (20—64 години)	63,5	65,1	67,1	67,7	71,3	72,4
Равнище на безработицата ² (15—74 години)	13,0	11,4	9,2	7,6	6,2	5,3
Дълготрайна безработица ³ (% от активното население)	7,4	6,9	5,6	4,5	3,4	3,1
Брутен разполагаем доход на домакинствата в реално изражение на глава от населението ⁴ (Индекс 2008 г. = 100)	111,6	113,0	116,9	123,2	130,0	:
Годишни нетни доходи на един работник на пълно работно време без деца, печелещ средната работна заплата (нива по СПП, средна стойност за 3 години)	7615	8164	8742	9329	:	:
Годишни нетни доходи на един работник на пълно работно време без деца, печелещ средната работна заплата (% изменение, реално изражение, средна стойност за 3 години)	3,7	5,5	7,3	8,5	:	:
Публично подпомагане/Социална закрила и приобщаване						
Въздействие на социалните трансфери (без пенсиите) за намаляване на бедността ⁵	21,3	20,1	22,5	17,9	19,9	:
Деца на възраст до 3 години, за които се полагат грижи в професионални заведения	11,0	11,2	9,0	12,5	9,4	:
Изразени от пациентите неудовлетворени медицински потребности	8,9	5,6	4,7	2,8	2,1	:
Лица с основни или повече от основни общи цифрови умения (% от населението на възраст 16—74 години)	:	:	31,0	26,0	29,0	:

1) Хора, изложени на риск от бедност или социално изключване: лица, изложени на риск от бедност и/или понасящи тежки материални лишения, и/или живеещи в домакинства с нулев или много нисък интензитет на икономическа активност.

2) Безработни лица са всички лица, които не са наети, но активно са търсили работа и са готови да постъпят на работа незабавно или в срок от две седмици.

3) Дълготрайно безработни са лицата, които са били безработни в продължение на най-малко 12 месеца.

4) Брутният разполагаем доход на домакинствата се определя в реално изражение, в съответствие с проекта на Съвместния доклад за заетостта за 2019 г.

5) Намаляване на процента на риска от изпадане в бедност, дължащо се на социални трансфери (изчислено чрез сравняване на процента на застрашените от изпадане в бедност преди социалните трансфери с този след трансферите; пенсиите не се разглеждат като социални трансфери в изчислението).

6) Средно за първите три тримесечия на 2018 г. за равнището на заетост, коефициента на дълготрайна безработица и разликата в заетостта между жените и мъжете. Данните за коефициента на безработица са годишни данни.

Източник: Евростат.

Таблица В.3: Показатели за пазара на труда и образованието

Показатели за пазара на труда	2013	2014	2015	2016	2017	2018 ⁴
Коефициент на икономическа активност (15—64 години)	68,4	69,0	69,3	68,7	71,3	71,6
Заетост на сегашното работно място по продължителност						
<i>От 0 до 11 месеца</i>	11,5	10,6	9,9	9,6	10,2	:
<i>От 12 до 23 месеца</i>	7,8	8,2	7,2	7,2	7,3	:
<i>От 24 до 59 месеца</i>	19,4	19,3	17,9	18,2	17,5	:
<i>Над 60 месеца</i>	61,1	61,9	65,0	65,0	65,0	:
Ръст на заетостта* (% изменение спрямо предходната година)	-0,4	0,4	0,4	0,5	1,8	1,0
Равнище на заетост на жените (% от жените на възраст 20—64 години)	60,7	62,0	63,8	64,0	67,3	68,4
Равнище на заетост на мъжете (% от мъжете на възраст 20—64 години)	66,4	68,1	70,4	71,3	75,3	76,2
Равнище на заетост на възрастните работници (% от населението на възраст 55—64 години)	47,4	50,0	53,0	54,5	58,2	60,5
Заетост на непълно работно време* (% от общия брой на заетите на възраст 15—64 години)	2,5	2,5	2,2	2,0	2,2	1,9
Срочна заетост* (% процент на служителите, наети на срочен трудов договор, на възраст 15—64 години)	5,6	5,3	4,4	4,1	4,4	4,2
Участие в активизиращи политики по заетостта (на 100 души, които искат да работят)	7,1	3,2	2,8	5,4	:	:
Степен на преминаване от временна към постоянна заетост (средно за 3 години)	34,7	31,5	28,9	28,2	:	:
Младежка безработица (% от активното население на възраст 15—24 години)	28,4	23,8	21,6	17,2	12,9	13,3
Разлика между половете в заетостта на непълно работно време (възраст 20—64 години)	1,0	0,5	0,5	0,5	0,3	0,4
Разлика в заплащането на мъжете и жените ¹ (некоригирани данни)	14,1	14,2	15,4	14,4	13,6	:
Показатели в областта на образованието и обучението	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Участие на възрастните в процеса на учене (% от населението на възраст 25—64 години, което участва в образование и обучение)	2,0	2,1	2,0	2,2	2,3	:
Ниски резултати в образованието ²	:	:	42,1	:	:	:
Завършили висше образование (% от населението 30—34 години, завършило успешно висше образование)	29,4	30,9	32,1	33,8	32,8	:
Различия в резултатите, обяснявани със социално-икономическия статус на учащите се ³	:	:	16,4	:	:	:

* Показател, който не е включен в таблицата

1) Разлика между средните брутни почасови доходи на платените служители мъже и на платените служители жени, изразена като процент от средните брутни почасови доходи на платените служители мъже. Тази разлика се определя като „некоригирана“, тъй като не се коригира с разпределението на индивидуалните характеристики (и по този начин дава обща представа за неравенството между половете по отношение на заплащането). Включени са всички служители, работещи в предприятия с десет или повече наети лица, без ограничения за възраст и отработено време.

2) Резултати от проучването PISA (ОИСР) за ниски резултати по математика при 15-годишните.

3) Въздействие на социално-икономическия и културния статус върху резултатите по PISA (ОИСР). Данните за 2012 г. и 2015 г. се отнасят съответно за математиката и за точните науки.

4) Средно за първите три тримесечия на 2018 г. за коефициента на икономическа активност, ръста на заетостта, равнището на заетост, заетостта на непълно работно време, срочната заетост. Данните за коефициента на младежката безработица са годишни данни.

Източник: Евростат, ОИСР

Таблица В.4: Показатели за социално приобщаване и здравни показатели

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Разходи за обезщетения за социална закрила* (% от БВП)						
<i>Болести/здравеопазване</i>	4,2	4,4	5,0	4,6	4,7	:
<i>Уверждения</i>	1,3	1,4	1,4	1,3	1,3	:
<i>Старост и преживели лица</i>	8,0	8,6	8,9	8,7	8,5	:
<i>Семейство/деца</i>	1,7	1,8	1,9	1,9	1,8	:
<i>Безработица</i>	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	:
<i>Жилища</i>	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	:
<i>Социално изключване (некласифицирано другаде)</i>	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	:
Общо	16,1	17,0	17,9	17,3	17,0	:
<i>от които: на база имуществено състояние</i>	0,7	0,7	0,8	0,7	0,6	:
Разходи на сектор „Държавно управление“ по функции (% от БВП, КОФОГ)						
<i>Социална закрила</i>	12,4	13,5	13,4	13,3	12,7	:
<i>Здравеопазване</i>	4,4	4,5	5,5	5,5	5,0	:
<i>Образование</i>	3,3	3,7	4,1	4,0	3,4	:
Прекъсванията от страна на пациентите за здравно обслужване (% от общите разходи за здравеопазване)	47,7	47,2	45,8	47,7	48,0	:
Деца, изложени на риск от бедност или социално изключване (% от населението на възраст 0—17 години)*	52,3	51,5	45,2	43,7	45,6	41,6
Процент на изложените на риск от бедност ¹ (% от общото население)	21,2	21,0	21,8	22,0	22,9	23,4
Процент на изложените на риск от бедност сред работещите (% от заетите лица)	7,4	7,2	9,2	7,7	11,4	9,9
Процент на изпитващите тежки материални лишения ² (% от общото население)	44,1	43,0	33,1	34,2	31,9	30,0
Дял на населението, живеещо при изключително лоши жилищни условия ³ , по статут на собственост на жилището						
<i>Собствениците с ипотeka или заем</i>	13,6	6,5	11,8	16,0	14,2	15,6
<i>Наемател, наем по пазарни цени</i>	12,6	13,9	18,1	16,9	14,1	11,4
Дял на хората, живеещи в домакинства с нисък интензитет на икономическа активност ⁴ (% от хората на възраст 0—17 години)	12,5	13,0	12,1	11,6	11,9	11,1
Прагове на бедност, изразени в национална валута по постоянни цени*	2553	2549	2875	2941	2811	3246
Продължителност на живота в добро здраве (на възраст 65 години)						
<i>Жени</i>	9,5	9,9	9,6	9,5	10,1	:
<i>Мъже</i>	8,7	8,7	8,7	8,7	9,2	:
Агрегиран коефициент на заместване за пенсията ⁵ (на възраст 65 години)	0,4	0,4	0,4	0,4	0,5	0,4
Измерение „свързаност“ на Индекса за навлизането на цифровите технологии в икономиката и обществото (DESI) ⁶	:	:	36,5	44,0	48,2	52,3
Коефициент на Джини преди данъци и трансфери*	47,0	47,7	49,7	50,2	53,0	53,8
Коефициент на Джини след данъци и трансфери*	33,6	35,4	35,4	37,0	37,7	40,2

В. Стандартни таблици

* Показател, който не е включен в таблицата

1) Процент на изложените на риск от бедност: дял на хората с приравнен разполагаем доход под 60 % от националния приравнен среден доход.

2) Дял на хората, които са подложени на най-малко четири от следните форми на лишения: неспособност: i) да плащат жилищния си наем или сметките си за битови нужди, ii) да поддържат адекватно отопление в дома, iii) да посрещнат неочаквани разходи, iv) да консумират месо, риба или еквивалентни белтъчини всеки втори ден, v) да си позволят едноседмична почивка извън дома веднъж годишно, vi) да си позволят кола, vii) да си позволят перална машина, viii) да си позволят цветен телевизор или ix) да си позволят телефон.

3) Процент от общия брой на населението, живеещо в пренаселени жилища и жилища с изключително лоши условия.

4) Хора, живеещи в домакинства с много нисък интензитет на икономическа активност: дял на хората на възраст между 0 и 59 години, живеещи в домакинства, в които пълнолетните лица (без децата на издръжка) са работили по-малко от 20 % от своето потенциално работно време през предходните 12 месеца.

5) Съотношение на средните индивидуални брутни пенсии на лицата на възраст 65—74 години към средните индивидуални брутни приходи за лицата на възраст 50—59 години.

6) Разпространение на фиксирани широколентови връзки (33 %), разпространение на мобилни широколентови връзки (22 %), скорост (33 %) и достъпност (11 %) от Индекса на ключовите показатели в областта на цифровите технологии.

Източник: Евростат, ОИСР

Таблица В.5: Показатели за резултатите и политиката на продуктите пазари

Показатели за изпълнение	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Производителност на труда за едно лице ¹ ръст (t/t-1) в %						
Ръст на производителността на труда в промишлеността	3,12	3,22	3,42	1,63	5,11	2,92
Ръст на производителността на труда в строителството	0,34	5,05	-2,33	0,23	-2,93	4,24
Ръст на производителността на труда в пазарните услуги	1,20	0,46	1,12	2,74	2,04	3,13
Индекс на разходите за труд за единица продукция (РТЕП) ² ръст (t/t-1) в %						
Ръст на РТЕП в промишлеността	2,61	3,41	3,74	1,45	4,33	6,85
Ръст на РТЕП в строителството	3,38	2,12	13,11	4,67	2,60	8,46
Ръст на РТЕП в пазарните услуги	9,39	4,33	5,65	4,28	5,32	6,40
Бизнес среда	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Време, необходимо за изпълнението на договорите ³ (дни)	564	564	564	564	564	564
Време, необходимо за започване на бизнес ³ (дни)	25,0	25,0	25,0	25,0	23,0	23,0
Резултат от заявленията на МСП за банкови заеми ⁴	:	0,86	0,97	0,54	0,49	0,25
Научни изследвания и иновации	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Интензитет на НИИ	0,60	0,64	0,79	0,96	0,78	0,75
Публични разходи за образование (% от БВП)	3,30	3,70	4,10	4,00	3,40	:
Заети лица с висше образование и/или лица, заети в науката и технологиите като % от общата заетост	29	31	32	33	33	33
Лица, завършили висше образование ⁵	21	22	24	24	24	25
Млади хора с гимназиален етап на средното образование ⁶	86	86	86	85	85	86
Търговски баланс на високотехнологичните продукти (% от БВП)	-3,50	-2,18	-2,56	-2,52	-2,12	-1,94
Пазари на стоки и услуги и конкуренция				2003	2008	2013
Регулиране на продуктите пазари (РПП), ОИСР ⁷ , цялостно				:	:	1,57
РПП на ОИСР ⁷ , търговия на дребно				:	:	0,20
РПП на ОИСР ⁷ , професионални услуги				:	:	:
РПП на ОИСР ⁷ , мрежови индустрии ⁸				:	:	2,45

1) Съотношение между брунтата добавена стойност по постоянни цени и броя на заетите лица.

2) Съотношение между възнагражденията на наетите лица по текущи цени и добавената стойност по постоянни цени.

3) Методиките, включително допусканията, за този показател са представени подробно на уебсайта:

<http://www.doingbusiness.org/methodology>

4) Средна стойност на отговора на въпрос Q7B_a. „[Банков заем]: Ако сте кандидатствали и сте се опитали да се договорите за този вид финансиране през последните шест месеца, какъв бе резултатът?“. Отговорите са кодифицирани, както следва: нула, ако е получена цялата сума; едно, ако са получени 75 % или повече; две, ако са получени под 75 %; три, ако заявлението е отказано или отхвърлено; и липсва стойност, ако заявлението е все още в ход или резултатът е неизвестен.

5) Процент от населението на възраст 15—64 г. със завършено висше образование.

6) Процент от младите хора на възраст 20—24 г. с най-малкото завършен гимназиален етап на средното образование.

7) Индекс: 0 = не е регулиран; 6 = най-силно регулиран. Методиките на показателите на ОИСР за регулирането на продуктите пазари са посочени подробно на уебсайта: <http://www.oecd.org/competition/reform/indicatorsofproductmarketregulationhomepage.htm>

8) Агрегирани показатели на ОИСР за регулирането в енергетиката, транспорта и комуникациите.

Източник: „Европейска комисия; Световната банка, Doing Business (Правене на бизнес) (за изпълнението на договорите и за времето, необходимо за започване на бизнес); ОИСР (за показателите за регулиране на продуктите пазари); SAFE (за резултата от заявленията на МСП за банкови заеми).“

Таблица В.6: Екологосъобразен растеж

Резултати в областта на екологосъобразния растеж		2012	2013	2014	2015	2016	2017
Макроикономически							
Енергоемкост	kgoe/EUR	0,47	0,43	0,45	0,45	0,42	0,42
Въглероден интензитет	kg/EUR	1,56	1,42	1,47	1,50	1,38	-
Ресурсоемкост (обратното на производителността на ресурсите)	kg/EUR	3,30	3,17	3,40	3,71	3,22	3,30
Интензитет на генерирането на отпадъци	kg/EUR	4,14	-	4,50	-	2,81	-
Енергиен търговски баланс	% от БВП	-6,9	-6,2	-5,6	-3,8	-2,4	-3,1
Дял на енергията в ХИПЦ	%	13,7	15,0	14,0	13,1	10,7	11,5
Разлика между промяната в цената на енергията и инфлацията	%	6,5	-2,9	-1,3	6,2	-0,7	2,2
Действителни единични разходи за енергия	% на добавената стойност	36,1	34,0	30,8	30,4	30,4	-
Съотношение на екологичните данъци към данъците върху труда	Е	0,31	0,30	0,27	0,29	0,28	-
Екологични данъци	% от БВП	2,7	2,8	2,7	2,9	2,8	2,7
Секторни							
Енергоемкост на промишлеността	kgoe/EUR	0,27	0,27	0,27	0,27	0,26	0,25
Действителни единични разходи за енергия за производствения сектор, с изключение на дейностите по рафиниране	% на добавената стойност	46,2	50,6	44,4	43,8	43,3	-
Дял на енергоемките отрасли в икономиката	% от БВП	11,4	11,5	11,3	12,3	13,0	12,9
Цени на електроенергията за средноголеми промишлени потребители	EUR/kWh	0,07	0,08	0,08	0,07	0,09	0,08
Цени на газа за средноголеми промишлени потребители	EUR/kWh	0,04	0,04	0,03	0,03	0,02	0,02
Публична НИРД в областта на енергетиката	% от БВП	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Публична НИРД в областта на опазването на околната среда	% от БВП	0,01	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Коефициент на рециклиране битовите отпадъци	%	25,0	28,5	23,1	29,4	31,8	34,6
Дял на емисиите на парникови газове, включени в схемата за търговия с емисии*	%	60,7	59,5	60,0	60,8	56,6	-
Енергоемкост на транспорта	kgoe/EUR	1,68	1,43	1,48	1,50	1,51	1,63
Въглероден интензитет на транспорта	kg/EUR	4,63	3,84	4,05	4,08	4,05	-
Сигурност на енергийните доставки							
Зависимост от внос на енергия	%	36,9	38,5	35,3	36,5	38,6	39,5
Агрегиран индекс на концентрация на доставчика	НИИ	77,2	65,5	58,8	68,3	60,3	-
Диверсификация на енергийния микс	НИИ	0,26	0,25	0,26	0,26	0,24	0,24

Всички макропоказатели за интензитет са изразени като съотношение между физическа величина и БВП (по цени от 2010 г.)

Енергоемкост: съотношение между бруното вътрешно енергопотребление (Европа 2020—2030 г.) (в kgoe) и БВП (в EUR)

Въглероден интензитет: съотношение между емисиите на парникови газове (изразени в kg CO₂ еквиваленти) и БВП (в EUR)

Ресурсоемкост: съотношение между вътрешното потребление на материали (в kg) и БВП (в EUR)

Интензитет на генерирането на отпадъци: съотношение между отпадъците (в kg) и БВП (в EUR)

Енергиен търговски баланс: балансът на износа и вноса на енергия, изразен като % от БВП

Дял на енергията в ХИПЦ: дялът на „енергийните“ продукти в потребителската кошница, използвана за съставянето на ХИПЦ

Разлика между промяната в цената на енергията и инфлацията: енергийният компонент на ХИПЦ и общата инфлация в ХИПЦ (годишна промяна в %)

Действителни единични разходи за енергия: действителните разходи за енергия като % от общата добавена стойност за икономиката

Енергоемкост на промишлеността: съотношение между крайното потребление на енергия в промишлеността (в kgoe) и брунтата добавена стойност на промишлеността, включително строителството (в EUR по цени от 2010 г.)

Действителни единични разходи за енергия за производствения сектор, с изключение на дейностите по рафиниране: действителните разходи като % от добавената стойност за производствения сектор

Дял на енергоемките отрасли в икономиката: дял на брунтата добавена стойност на енергоемките отрасли от БВП

Цени на електроенергията и газа за средните промишлени потребители: интервал на потребление 500—2 000 MWh и 10 000—100 000 GJ; стойности без ДДС

Степен на рециклиране на битовите отпадъци: съотношението между рециклираните и компостираните битови отпадъци и общите битови отпадъци

Публични инвестиции в НИРД в областта на енергията или околната среда: публични разходи за НИРД за тези категории като % от БВП

Съотношение на емисиите на парникови газове (ПГ), обхванати от схемата за търговия с емисии на ЕС (СТЕ) (с изключение на авиационния сектор): въз основа на емисиите на парникови газове

(без земеползването, промените в земеползването и горското стопанство), за които държавите членки са докладвали на Европейската агенция за околната среда

Енергоемкост на транспорта: съотношение между крайното потребление на енергия в транспортния сектор (в kgoe) и брунтата добавена стойност на транспортния сектор (в EUR, по цени от 2010 г.)

Въглероден интензитет на транспорта: съотношение между емисиите на парникови газове в транспортния сектор и брунтата добавена стойност на транспортния сектор

Зависимост от внос на енергия: съотношение между нетния внос на енергия и брунтото вътрешно енергопотребление плюс потреблението на международните морски бункери

Агрегиран индекс на концентрация на доставчика: индекс на Херфиндал-Хиршман за нетния внос на суров нефт и течни въгледородни от природен газ (ТВП), природен газ и каменни въглища. По-малките стойности показват по-голяма диверсификация и следователно по-нисък риск

Диверсификация на енергийния микс: индекс на Херфиндал-Хиршман за основните енергийни продукти в брунтото вътрешно енергопотребление

* Европейската комисия и Европейската агенция за околната среда

Източник: Европейска комисия и Европейска агенция за околната среда (дял от емисиите на парникови газове, обхванати от СТЕ на ЕС); Европейска комисия (екологични данъци спрямо облагането на труда); Евростат (всички други показатели)

ПРИЛОЖЕНИЕ Г: ИНВЕСТИЦИОННИ НАСОКИ ОТНОСНО ФИНАНСИРАНЕТО ПО ЛИНИЯ НА ПОЛИТИКАТА НА СБЛИЖАВАНЕ ЗА ПЕРИОДА 2021—2027 Г. ЗА БЪЛГАРИЯ

Въз основа на предложението на Комисията от 2 май 2018 г. за следващата многогодишна финансова рамка за периода 2021—2027 г. (COM(2018) 321) в настоящото приложение се представят предварителните становища на службите на Комисията относно приоритетните инвестиционни области и рамковите условия за ефективно изпълнение на политиката на сближаване за периода 2021—2027 г. Тези приоритетни инвестиционни области произтичат от по-широкия контекст на оценените в доклада пречки пред инвестициите, нужди от инвестиции и регионални различия. Настоящото приложение осигурява базата за диалог между България и службите на Комисията с оглед на програмирането на фондовете на политиката на сближаване (Европейския фонд за регионално развитие, Кохезионния фонд и Европейския социален фонд плюс).

Цел на политиката 1: По-интелигентна Европа — иновативна и интелигентна трансформация на промишлеността

Слабите резултати на България в областта на иновациите не подпомагат увеличаването на производителността. Взаимодействието с програмата „Хоризонт Европа“, включително нейните инструменти с разширен обхват, може да допринесе за подобряване на резултатите. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции⁽¹⁰⁰⁾ с висок приоритет с цел **подобряване на капацитета за научни изследвания и иновации и увеличаване на внедряването на модерни технологии**, и по-специално:

- подобряване на резултатите в сферата на иновациите и насърчаване на растежа на производителността чрез идентифициране на области на интелигентна специализация въз основа на националните и регионалните нужди и потенциал;
- увеличаване на броя на иновативните предприятия (въвеждане и разработване на иновации) във високотехнологичните сектори и секторите с по-интензивно ползване на знания в съответствие със стратегията за интелигентна специализация;
- повишаване на конкурентоспособността и ефикасността на системата за научни изследвания, като се постави акцент върху постиганите резултати и се създадат стимули за привличане на квалифицирани научни изследователи (напр. подобряване на условията на труд, международно сътрудничество и мобилност, сътрудничество с бизнеса);
- развиване на уменията в университетите и научноизследователските институции с цел увеличаване на търговската жизнеспособност и пазарното значение на научноизследователските им проекти и на способността за участие в научноизследователски консорциуми;
- подпомагане на сътрудничеството между научните изследвания и предприятията, трансфера на технологии и търговската реализация на резултатите от научните изследвания;
- насърчаване на бизнес инвестициите в научни изследвания и иновации, нематериални активи и предприемачески университети.

Бизнес средата за малките и средните предприятия продължава да бъде предизвикателство, тъй като България изостава в областта на предприемачеството — тя е с най-нисък резултат в ЕС. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет за **растежа, конкурентоспособността и развитието на умения за малките и средните предприятия**, и по-специално:

- насърчаване на създаването на нови предприятия, както и на разрастването на предприятия, по-специално чрез финансови инструменти и инвестиции в нематериални активи, а също и чрез мрежи за сътрудничество и консолидиране на клъстери, включително координиране с други държави в региона на река Дунав;
- насърчаване на предприемаческата екосистема, по-специално извън София, и постоянното

⁽¹⁰⁰⁾ Интензитетът на нуждите е класифициран в три категории в низходящ ред — нужди с висок приоритет, приоритетни нужди и нужди.

<p>участие на малките и средните предприятия в процеса на откриване на предприемачески възможности;</p> <ul style="list-style-type: none">• разработване на обусловени от пазара специални умения в областта на информационните и комуникационните технологии в малките и средните предприятия;• развиване на предприемаческите умения, включително чрез търсене на взаимодействие между правителствените и частните бизнес инициативи за подкрепа на стартиращите предприятия и предприемачеството.
<p>Броят на цифровизираните предприятия през 2017 г. бе един от най-ниските в ЕС, докато относителното подобряване на цифровите обществени услуги доведе до увеличаване на броя на ползвателите на електронното управление. Освен уменията в областта на цифровите технологии, предизвикателство е и сигурността в кибернетичното пространство. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции, за да се поддържа относителният напредък и да се извличат ползите от цифровизацията за гражданите, предприятията и органите на управление, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none">• увеличаване на използването на информационните и комуникационните технологии в малките и средните предприятия, включително подкрепяне на инфраструктурите и услугите; всичко това има за цел да се увеличи броят на предприятията с висок цифров интензитет;• усъвършенстване и ускоряване на електронното управление, включително въвеждане на общоевропейски оперативно съвместими услуги.
<p>Цел на политиката 2: Нисковъглеродна и по-зелена Европа — чист и справедлив енергиен преход, зелени и сини инвестиции, кръгова икономика, адаптиране към изменението на климата и превенция на риска</p>
<p>България продължава да е най-енергоемката икономика и икономиката с най-високи емисии на парникови газове в ЕС. Тя има високи равнища на замърсяване на въздуха и депониране на битови отпадъци. Равнището ѝ на рециклиране е значително по-ниско от средното за ЕС. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел насърчаване на мерките за енергийна ефективност, подобряване на ефективността на ресурсите и управлението на отпадъците и насърчаване на прехода към кръгова икономика, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none">• подкрепяне на мерките за енергийна ефективност, насочени предимно към намаляване на замърсяването на въздуха;• подобряване на енергийната ефективност в промишлените малки и средни предприятия, включително техните помещения, инсталации и процеси;• подобряване на енергийната ефективност на сградите с основен акцент върху обществените сгради;• преминаване към най-високите стъпала на йерархията на управление на отпадъците, включително инфраструктурата: предотвратяване на генерирането на отпадъци, повторно използване и рециклиране на отпадъците и разширяване на системата за разделно събиране на отпадъци;• повишаване на ефективността на ресурсите и насърчаване на кръговата икономика, включително разработване на алтернативи на суровините и използване на рециклираните материали като суровини;• подобряване на базата от знания относно кръговата икономика, мониторинга на отпадъците и потоците от материали;• повишаване на осведомеността относно практиките и поведението във връзка с устойчивото потребление, както и относно съпътстващите ги мерки с акцент върху икономическите инструменти.

България има много ниско равнище на свързаност и пречистване на градските отпадъчни води. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел **насърчаване на устойчивото управление на водите**, и по-специално:

- подобряване на събирането и пречистването на отпадъчните води, като се започне с агломерациите с ЕЖ над 10 000.

Системата на България за управление на аварийни ситуации, съсредоточена върху ответните мерки, не получава инвестиции за предотвратяването на рисковете, качеството на въздуха и възстановяването на местообитанията въпреки уязвимостта на държавата от гледна точка на последиците от изменението на климата. Трансграничното и транснационалното сътрудничество могат да бъдат подсилени. Поради това бяха набелязани приоритетни нужди от инвестиции с цел **насърчаване на адаптирането към изменението на климата, превенцията на риска и устойчивостта при бедствия**, както и **подобряване на биологичното разнообразие и екологосъобразната инфраструктура и намаляване на замърсяването**, и по-специално:

- подобряване на качеството на въздуха напр. чрез екологосъобразна инфраструктура в градската и селската среда и щадящи околната среда производствени процеси;
- подпомагане на биологичното разнообразие, включително изготвяне на планове за управление, проекти за възстановяване на екосистемите, действия за подобряване на базата от знания и обмен на опит между заинтересованите страни от различни държави членки;
- предприемане на мерки във връзка с рисковете, идентифицирани в националната оценка на рисковете, като например действия за подобряване на базата от знания, стратегии за предотвратяване, повишаване на осведомеността, екологосъобразна инфраструктура за защита от наводнения, укрепване на сгради и мрежи срещу бедствия и т.н., и подпомагане на мерките за готовност, за предпочитане в контекста на активите за реагиране на Европейския резерв за гражданска защита;
- разрешаване на проблемите на равнище морски басейн, включително чрез координирани действия и действия в сътрудничество отвъд националните граници в района на Черно море;
- сътрудничество в рамките на международните програми за региона на река Дунав и Черно море.

Цел на политиката 3: По-добре свързана Европа — мобилност и регионална свързаност в областта на информационните и комуникационните технологии

Понастоящем намиращият се в България коридор на трансевропейската транспортна мрежа за железопътния и автомобилния транспорт все още не е завършен, особено в Северна България. В областта на железопътния транспорт е необходимо допълнително развитие, а пътните участъци се нуждаят от подобрения посредством интелигентна транспортна система. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел изграждане на **стабилна, устойчива на изменението на климата, интелигентна, сигурна и интермодална трансевропейска транспортна мрежа**, и по-специално:

- изграждане на железопътни линии и пътища в основните и широкообхватните мрежи, които са част от трансевропейската транспортна мрежа, включително на трансгранични участъци, за да се премахнат местата с недостатъчен капацитет и липсващите връзки в трансевропейската транспортна мрежа, да се направи връзка със съседните мрежи и също така националните участъци от мрежата да се приведат в съответствие със стандартите на ЕС;
- създаване на интелигентна система за транспорт и пътено движение, предназначена за ефикасно и оптимизирано използване на инфраструктурата, включително за електронни системи за пътено таксуване;
- подобряване на условията за корабоплаване по река Дунав, въвеждане на речните информационни услуги и прилагане на мерки за защита на околната среда по

<p>протежението на коридора в сътрудничество с държавите членки от Дунавския регион.</p>
<p>Железопътните връзки с линии от широкообхватните мрежи и изграждането на интермодални терминали с пътни и железопътни връзки с основната мрежа на трансевропейската транспортна мрежа са от съществено значение за подобряване на безопасността на пътническия и товарния транспорт с по-малко емисии и по-малко замърсяване. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел създаване на стабилна, устойчива на изменението на климата, интелигентна и интермодална национална, регионална и местна мобилност, включително по-добър достъп до трансевропейската транспортна мрежа и по-добра трансгранична мобилност, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none"> • развиване на мултимодалността и интермодалните терминали, подобряващи свързаността на различните устойчиви видове транспорт; • намаляване на настоящите отрицателни вторични ефекти от транспорта (задръствания, емисии и т.н.) и подобряване на достъпа до мрежите от трансевропейската транспортна мрежа, когато може да бъде доказано положителното въздействие върху регионалното развитие; • предприемане на мерки във връзка с безопасността (по-специално необходимите актуализации и контролни мерки за намаляване на смъртните случаи в пътнотранспортни произшествия), енергийната ефективност, внедряването на чисти горива и други въпроси, свързани с околната среда, във всички видове транспорт; • подобряване на трансграничната свързаност чрез осигуряване на допълнителни транспортни връзки през река Дунав чрез изграждане на нови мостове или подобряване на фериботните връзки.
<p>Необходимостта от по-устойчив градски транспорт и високата зависимост от автомобили са проблем в повечето големи градове и техните околности, което налага да бъдат изготвени планове за устойчива градска мобилност. Поради това бяха набелязани приоритетни нужди от инвестиции с цел насърчаване на устойчивата мултимодална градска мобилност, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none"> • изграждане на устойчиви мултимодални градски транспортни системи въз основа на планове за устойчива градска мобилност (които за предпочитане са част от интегрирани стратегии за териториално развитие), за да се намали зависимостта от автомобили и да се подпомогне преминаването към по-чист обществен транспорт и активни начини на мобилност; • подпомагане на устойчивия и достъпен градски и крайградски транспорт и увеличаване на дела на възобновяемите източници на енергия в транспорта.
<p>В сектора на информационните и комуникационните технологии са налице недостатъци в изготвянето на стратегията за ширококолов достъп. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с цел подобряване на цифровата свързаност, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none"> • подпомагане на националните стратегии за ширококолов достъп; • увеличаване на капацитета на органите, които отговарят за програмата, и на органите по изпълнението в сектора и предприемане на мерки за намаляване на разходите за инсталиране на високоскоростни електронни съобщителни мрежи (напр. ширококоловата инфраструктура, набелязване на търсенето/инвестициите).
<p>Цел на политиката 4: По-социална Европа — изпълнение на Европейския стълб на социалните права</p>
<p>Липсите и недостигът на умения на пазара на труда се увеличават в контекст на регионални различия, слабо участие в мерките за активизиране и трудностите, пред които са изправени групите в неравностойно положение, да навлязат на пазара на труда. Поради това бяха набелязани нужди</p>

от инвестиции с висок приоритет с цел **подобряване на достъпа до заетост, предвиждане на нуждите от умения и подпомагане на преходите и мобилността в рамките на пазара на труда**, и по-специално:

- допълнително подобряване на планирането на активните политики на пазара на труда и участието в тях, като се поставя акцент върху индивидуализираната и интегрирана подкрепа, включително за икономически неактивните лица;
- подпомагане на целенасочените възможности за повишаване на квалификацията и преквалификация, за стаж и за чиракуване;
- приключване на модернизирането на Агенцията по заетостта и осигуряване на адекватно прогнозиране на бъдещите нужди на пазара на труда;
- разработване на политики и действия за подкрепа на вътрешната трудова мобилност, самостоятелната заетост и социалното предприемачество; насърчаване на по-дългия активен живот и на професионалното ориентиране през целия живот.

Резултатите от образованието и от обучението все още не отговарят в достатъчна степен на нуждите на пазара на труда; придобиването на основни и цифрови умения е слабо, а преждевременното напускане на училище продължава да е предизвикателство. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел **подобряване на качеството, ефективността и приложимостта по отношение на пазара на труда на образованието и обучението и насърчаване на равния достъп до приобщаващо образование и учене през целия живот**, и по-специално:

- подобряване на приобщаващото, достъпно и качествено образование и грижи в ранна детска възраст, включително съответната инфраструктура и оборудване;
- предотвратяване на преждевременното напускане на училище посредством целенасочен подход и насърчаване на гъвкави програми за втори шанс;
- създаване на качествено приобщаващо училищно образование, включително инвестиции в извънучилищната инфраструктура и оборудване; обезпечаване на придобиването на основни и цифрови умения и насърчаване на приобщаването в сферата на образованието и обучението;
- подпомагане на професионалното развитие на учителите и обучаващите и насърчаване на новаторските методи на преподаване и новаторското съдържание с цел оказване на най-добра подкрепа на учениците в неравностойно положение;
- повишаване на привлекателността, качеството и приложимостта на програмите за професионално образование и обучение и насърчаване на участието в обучение за възрастни, включително инвестиции в инфраструктурата и оборудването;
- подобряване на качеството и приложимостта по отношение на пазара на труда на висшето образование, включително на съвместните научноизследователски дейности и стажовете в предприятия.

Високите равнища на бедност и неравенство продължават да бъдат сериозни предизвикателства, като същевременно мерките за активно приобщаване са ограничени. Все още има разлики в достъпа до социални услуги, здравеопазване и дългосрочни грижи. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел **стимулиране на активното приобщаване, насърчаване на социално-икономическата интеграция на уязвимите групи, включително ромската общност, подобряване на достъпа до качествени услуги и предприемане на мерки за премахване на материалните лишения**, и по-специално:

- разработване на мерки за активно приобщаване с цел подобряване на пригодността за заетост на уязвимите групи чрез интегрирана подкрепа;
- подобряване на достъпа на уязвимите групи, включително на ромите, до специализирани

<p>и общодостъпни услуги за подкрепа за активно приобщаване и разработване на мерки за преодоляване на предразсъдъците и дискриминацията при жилищното настаняване;</p> <ul style="list-style-type: none"> • развиване на системата за предоставяне на социални жилища за хора, изложени на риск от бедност или социално изключване; • подобряване на качеството и наличието на интегрирани социални услуги чрез оценка на индивидуалните нужди; • подпомагане на деинституционализацията на деца и възрастни и осигуряване на услуги, предоставяни в общността, дългосрочни услуги за грижи по домовете, включително съответната инфраструктура и оборудване; • увеличаване на достъпа до здравни услуги, по-специално до първични здравни грижи, включително чрез инфраструктура и цифрови решения в областта на здравето; разработване на мерки за подобряване на здравето и здравна профилактика за уязвимите групи; подпомагане на преквалификацията и повишаването на квалификацията на социалните и здравните работници, както и териториалната им мобилност; • предприемане на мерки срещу материалните лишения чрез продоволствени помощи и основно материално подпомагане за най-нуждаещите се лица.
<p>Цел на политиката 5: Европа по-близо до гражданите чрез насърчаване на устойчивото и интегрирано развитие на градските, селските и крайбрежните райони и на местните инициативи</p>
<p>Матрицата на регионалните различия в България е сложна, тъй като всички региони са изправени пред множество проблеми, като ограничен брой големи градове показват потенциал да бъдат местните двигатели за икономическо развитие. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел насърчаване на интегрираното социално-икономическо развитие в тези големи градски райони, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none"> • намаляване на неравенствата между регионите чрез развиване на центрове на икономическа дейност, включително извън столичния район, и създаване на необходимите връзки с околните райони. По-конкретно инвестиции в 7 водещи икономически центъра въз основа на интегрирани стратегии за градско развитие (които следва да бъдат определени от държавата членка/регионалните и местните органи чрез съответните механизми за териториално развитие) и административния капацитет, необходим за ефективно управление и изпълнение на фондовете.
<p>По-малките градове и околните територии са изправени пред предизвикателства, подобни на тези пред селските райони (напр. достъп до пазара на труда, образование, здравеопазване и други социални услуги). Способността им да задържат или привличат хора зависи в много голяма степен от връзките помежду им и с големите центрове. Поради това бяха набелязани нужди от инвестиции с висок приоритет с цел насърчаване на интегрираното социално-икономическо местно развитие, включително за селските райони, също така чрез водено от общностите местно развитие, и по-специално:</p> <ul style="list-style-type: none"> • намаляване на разделението между градските и селските райони чрез подпомагане на функционални области, включително онези, които са засегнати от прехода от въглеродно-интензивна промишленост, обхващайки по-малките икономически центрове и техните връзки с големите центрове на икономическа дейност въз основа на интегрирани стратегии за териториално развитие (които следва да бъдат определени от държавата членка/регионалните и местните органи чрез съответните механизми за териториално развитие) и подходящ административен капацитет, необходим за ефективното управление и изпълнение на фондовете, за органите и местните организации; • предприемане на мерки във връзка с достъпа до образование, със заетостта, с проблемите,

свързани с уязвимост в здравен и социален аспект, в най-нуждаещите се региони (напр. посещаване на нуждите на възрастните хора в селските райони и възприемане на новаторски подходи, при които се взема под внимание многообразието на населението).

Фактори за ефективно изпълнение на политиката на сближаване

- необходими са допълнителни усилия за увеличаване на административния капацитет, необходим за ефективно управление и изпълнение на фондовете;
- изготвяне и изпълнение на пътна карта за укрепване на административния капацитет въз основа на пилотното действие за ускоряване на изграждането на административен капацитет;
- укрепване на капацитета на органите с цел изпълняване на политики и стратегии, които биха могли да послужат за основа на изпълнението на европейските структурни и кохезионни фондове, и подобряване на координацията и обмена на информация между администрациите с цел по-добро и интегрирано предоставяне на услуги;
- укрепване на капацитета на органите с цел подобряване на изпълнението на проекти и предоставянето на услуги и осигуряване на стабилност в управлението на управляващите органи;
- укрепване на капацитета на местните органи с цел изпълняване на интегрирани стратегии за териториално развитие през целия процес;
- цялостно опростяване на процедурите при изпълняването на фондовете на ЕС и премахване на прекомерната тежест за кандидатите и бенефициерите;
- укрепване на капацитета на бенефициерите, заинтересованите страни, социалните партньори, гражданското общество и други органи с цел изготвяне и изпълнение на качествени проекти и оформяне на политиката чрез публични консултации;
- подобряване на резултатите в областта на обществените поръчки, по-специално чрез подобрена ефективност и наличност на административен капацитет, необходим за ефективното управление и изпълнение на фондовете;
- по-широко използване на финансовите инструменти и/или на финансовите приноси в полза на раздела на България по линия на InvestEU за дейности, които генерират приходи и намаляват разходите;
- подобряване на качеството и ефективността на мерките за предотвратяване и преодоляване на конфликтите на интереси, измамите и корупцията.

ПОЗОВАВАНИЯ

БНБ, Българска народна банка (2018а), *Финансови и надзорни отчети — данни*, септември, на адрес: <http://www.bnb.bg/BankSupervision/BSCreditInstitution/BSCIFinansReports/BSCIFRBankingSystem/BS 201809 EN>

Датски технологичен институт (2015), *Does the EU need more STEM graduates? – Final Report*, Европейска комисия, на адрес: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/60500ed6-cbd5-11e5-a4b5-01aa75ed71a1>

CASE, Център за социални и икономически изследвания (2018), *Study and Reports on the VAT GAP in the EU-28 Member States: 2018 Final Report*, TAXUD/2015/CC/131, на адрес: https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/2018_vat_gap_report_en.pdf

CEDEFOP, Европейски център за развитие на професионалното обучение (2018), на адрес: <http://www.cedefop.europa.eu/en>

ЦИД, Център за изследване на демокрацията (2018), *Оценка на заплахите от организирана престъпност в България*, на български език на адрес: <http://www.csd.bg/artShowbg.php?id=18324>

ЕЦБ, Европейска централна банка (2018), *Survey on the access to finance of enterprises (SAFE)*, на адрес: https://www.ecb.europa.eu/stats/ecb_surveys/safe/html/index.en.html

ЕЦБ, Европейска централна банка (2018б), *Labour Productivity (per hours worked) – Bulgaria*, на адрес: https://sdw.ecb.europa.eu/quickview.do?jsessionid=5EBDBE5FFE65B56B2868B12581A32F3F?SERIES_KEY=320.MNA.A.N.BG.W0.S1.S1.Z.LPR.HW.Z.F.Z.IX.LR.N

ЕЦБ, Европейска централна банка (2018в), *CBD2: Consolidated Banking Data*, на адрес: <https://sdw.ecb.europa.eu/browseExplanation.do?node=9689685>

ЕЦБ, Европейска централна банка (2018г), *BSI - MFI Balance Sheet Items*, на адрес: <http://sdw.ecb.europa.eu/browse.do?node=1491>

ЕАОС, Европейска агенция за околната среда (2018а), *Trends and Projections in Europe 2018. Tracking Progress towards Europe's Climate and Energy Targets*, доклад на ЕАОС № 16/2018, на адрес: <https://www.eea.europa.eu/publications/trends-and-projections-in-europe-2018-climate-and-energy>

ЕАОС, Европейска агенция за околната среда (2018б), *Air Quality in Europe - 2018 Report*, на адрес: <https://www.eea.europa.eu/publications/air-quality-in-europe-2018>

ЕИБ, Европейска инвестиционна банка (2017), *EIB Group Survey on Investment and Investment Finance (EIBIS)*, на адрес: <http://eibis.eib.org/eibis-2017>

Европейска комисия (2015), *Report of the Horizon 2020 Policy Support Facility – Peer Review of the Bulgarian Research and Innovation system*, на адрес: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en/library/horizon-2020-policy-support-facility-peer-review-bulgarian-research-and-innovation-system>

Европейска комисия (2016), *Доклад за България за 2016 г.*, SWD(2016) 72 final, на адрес: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/cr2016_bulgaria_bg.pdf

Европейска комисия (2017а), *Доклад за България за 2017 г.*, SWD(2017) 68 final/3, на адрес: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017SC0068R\(02\)&qid=1550575275812&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52017SC0068R(02)&qid=1550575275812&from=EN)

Европейска комисия (2017б), *Девети доклад за степента на изпълнение на Директива 91/271/ЕИО на Съвета за пречистването на градските отпадъчни води, както и за програмите за нейното изпълнение*, на адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/bg/TXT/?uri=CELEX:52017DC0749>

Европейска комисия (2017в), *Energy Union Factsheet Bulgaria*, SWD(2017) 386 final, на адрес: https://ec.europa.eu/commission/sites/beta-political/files/energy-union-factsheet-bulgaria_en.pdf

Европейска комисия (2017г), *Benchmarks for the assessment of private debt*, Бележка за Комитета за икономическа политика, октомври.

Европейска комисия (2018а), *Доклад за България за 2018 г.*, SWD(2018) 201 final, на адрес: <https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018-european-semester-country-report-bulgaria-bg.pdf>

Европейска комисия (2018б), *Bulgaria – Review of Progress on Policy Measures Relevant for the Correction of Macroeconomic Imbalances*, публикуването предстои.

Европейска комисия (2018в), *Technical information Accompanying the Report 'EU and the Paris Climate Agreement: Taking stock of progress at Katowice COP*, на адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/DOC/?uri=CELEX:52018SC0453&from=EN>

Европейска комисия (2018г), *European Innovation Scoreboard 2018*, на адрес: https://ec.europa.eu/growth/industry/innovation/facts-figures/scoreboards_en

Европейска комисия (2018д), *Research and Innovation Observatory – Horizon 2020 Policy Support Facility*, на адрес: <https://rio.jrc.ec.europa.eu/en>

Европейска комисия (2018е), *The Digital Economy and Society Index (DESI)*, на адрес: <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/desi>

Европейска комисия (2018ж), *The SME Performance Review*, на адрес: https://ec.europa.eu/growth/smes/business-friendly-environment/performance-review_en

Европейска комисия (2018з), *EU Transport Scoreboard 2018 – Bulgaria*, на адрес: https://ec.europa.eu/transport/facts-fundings/scoreboard_en

Европейска комисия (2018и), *Urban Mobility Package – Mobility and Transport*, на адрес: https://ec.europa.eu/transport/themes/urban/urban_mobility/ump_en

Европейска комисия (2018й), *Bulgaria – Air Pollution Country Fact Sheet 2018*, на адрес: <https://www.eea.europa.eu/themes/air/country-fact-sheets/bulgaria>

Европейска комисия (2018к), *Доклад за механизма за предупреждение за 2019 г.*, COM(2018) 758 final, ноември, на адрес: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-BG/TXT/?qid=1550593342918&uri=CELEX:52018DC0758R\(01\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN-BG/TXT/?qid=1550593342918&uri=CELEX:52018DC0758R(01)&from=EN)

Европейска комисия (2018л), *Европейски семестър за 2018 г.: оценка на напредъка в структурните реформи, предотвратяването и коригирането на макроикономическите дисбаланси и резултати от задълбочените прегледи в съответствие с Регламент (ЕС) № 1176/2011*, COM(2018) 120 final, на адрес: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/BG/TXT/HTML/?uri=CELEX:52018DC0120&qid=1550593579030&from=EN>

Европейска комисия (2018м), Доклад за прилагането на законодателството на ЕС относно отпадъците, включително за доклада за ранно предупреждение за държавите членки, които са изложени на риск да не постигнат целта за 2020 г. по отношение на целта за подготовката за повторно използване/рециклиране на битовите отпадъци, [COM\(2018\) 656](#)

Европейска комисия (2018н), *An evaluation of the scale of undeclared work in the European Union and its structural determinants*, на адрес: <https://publications.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/8c3086e9-04a7-11e8-b8f5-01aa75ed71a1/language-en>

Европейска комисия (2019а), *Consumer Conditions Scoreboard*, публикуването предстои.

Европейска комисия (2019б), *Digital Scoreboard*, на адрес <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/digital-scoreboard>

МВФ, Международен валутен фонд (2017), *Bulgaria: Financial System Stability Assessment*, на адрес: <https://www.imf.org/~media/Files/Publications/CR/2017/cr17132.ashx>

Институт за пазарна икономика, 2018, *Кратко представяне на развитието на институциите в България: проект „Реформи за увеличаване на икономическата свобода и предприемачеството в България“*

FRA, Агенция на Европейския съюз за основните права (2017), *Second European Union Minorities and Discrimination Survey*, на адрес: <http://fra.europa.eu/en/publication/2017/eumidis-ii-main-results>.

Министерство на финансите (2018а), *План за действие за присъединяване към ERM II*, на адрес: <http://www.minfin.bg/bg/1291>

Министерство на транспорта (2017), *Национална транспортна стратегия — Интегрирана транспортна стратегия в периода до 2030 г.*, Министерство на транспорта, информационните технологии и съобщенията, май, на адрес: https://www.mtitc.government.bg/sites/default/files/integrated_transport_strategy_2030_bg.pdf

Moneyval (2013). Report on Fourth Assessment Visit: Anti-Money Laundering and Combating the Financing of Terrorism, Bulgaria. Взет от <https://rm.coe.int/report-on-fourth-assessment-visit-anti-money-laundering-and-combating-/1680715c0b>

Moneyval (2017). Moneyval 55th Plenary Meeting, Strasbourg, 5-7 December 2017: Meeting Report. Взет от <https://rm.coe.int/report-of-the-55th-plenary-session-/16807829c6>

Moneyval (2018). Moneyval 56th Plenary Meeting, Strasbourg, 3-6 July 2018: Meeting Report. Взет от <https://rm.coe.int/moneyval-56th-plenary-report-august-2018-eng-fin/16808d593a>

НСИ, Национален статистически институт (2016), *Градове и техните функционални урбанизирани ареали в Република България*, на адрес: http://www.nsi.bg/sites/default/files/files/publications/URBAN_BG.pdf

НСИ, Национален статистически институт (2018а), *Чуждестранни преки инвестиции в предприятията от нефинансовия сектор към 31.12 по статистически райони и области*, на адрес: <http://www.nsi.bg/bg/content/1833/%D1%87%D1%83%D0%B6%D0%B4%D0%B5%D1%81%D1%82%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D0%B8-%D0%BF%D1%80%D0%B5%D0%BA%D0%B8-%D0%B8%D0%BD%D0%B2%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B8-%D0%B2->

<http://www.nsi.bg/bg/content/4011/%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%B8>

НСИ, Национален статистически институт (2018б), *Безработни лица и коефициенти на безработица - национално ниво; статистически райони; области*, на адрес: <http://www.nsi.bg/bg/content/4011/%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%BD%D0%B8-%D0%BB%D0%B8%D1%86%D0%B0-%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%B5%D1%84%D0%B8%D1%86%D0%B8%D0%B5%D0%BD%D1%82%D0%B8-%D0%BD%D0%B0-%D0%B1%D0%B5%D0%B7%D1%80%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%82%D0%B8%D1%86%D0%BD%D0%B0%D1%86%D0%B8%D0%BE%D0%BD%D0%B0%D0%BB%D0%BD%D0%BE-%D0%BD%D0%B8%D0%B2%D0%BE-%D1%81%D1%82%D0%B0%D1%82%D0%B8%D1%81%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BA%D0%B8-%D1%80%D0%B0%D0%B9%D0%BE%D0%BD%D0%B8>, осъществен достъп на 30.8.2018 г.

НСИ, Национален статистически институт (2018в), *Employment and Unemployment Data 2017*

Briggs, Rosanna, Aslan Mehmet Çoşkun, Panagiotis Katsikopoulos, Barbro Näslund-Landenmark (2015), *Партньорска проверка, България 2015*, Програма за партньорски проверки в рамките на сътрудничеството в областта на гражданската защита и управлението на риска от бедствия на ЕС, на адрес: http://ec.europa.eu/echo/sites/echo-site/files/bulgaria_peer_review_report_-_bg.pdf.

Roma Civil Monitor (2018), Централноевропейски университет: Център за политически проучвания, *Capacity building for Roma civil society and strengthening its involvement in the monitoring of national Roma integration strategies*, на адрес: <https://cps.ceu.edu/roma-civil-monitor>

STIP (2018), *STIP Compass*, International Database on STI Policies, Европейска комисия и ОИСР, на адрес: <https://stip.oecd.org/stip.html>

ООН, Организация на обединените нации (2017), *World Population Prospects*, на адрес: https://esa.un.org/unpd/wpp/Publications/Files/WPP2017_KeyFindings.pdf

Световна банка (2017а), *Doing Business in the European Union 2017: Bulgaria, Hungary and Romania*, на адрес: <http://documents.worldbank.org/curated/en/647241504181026263/pdf/119195-WP-DB17-EU-Report-v2-PUBLIC-DB17-EU-Report-ENG.pdf>

Световна банка (2017б), *A Roof Over Our Heads: Ensuring Adequate Housing for All Bulgarians*, на адрес: <http://www.worldbank.org/bg/news/feature/2017/10/31/a-roof-over-our-heads>

Световна банка (2017в), *Doing business 2017: equal opportunity for all*, на адрес: <http://documents.worldbank.org/curated/en/172361477516970361/pdf/109551-REVISED-PUBLIC.pdf>

Световна банка (2019), *Doing Business 2019 Training for reform*, на адрес: http://www.worldbank.org/content/dam/doingBusiness/media/Annual-Reports/English/DB2019-report_web-version.pdf

Световен икономически форум (2018), индекс на глобалната конкурентоспособност за периода 2017—2018 г., в *Global Competitiveness Report 2018*, на адрес: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018>